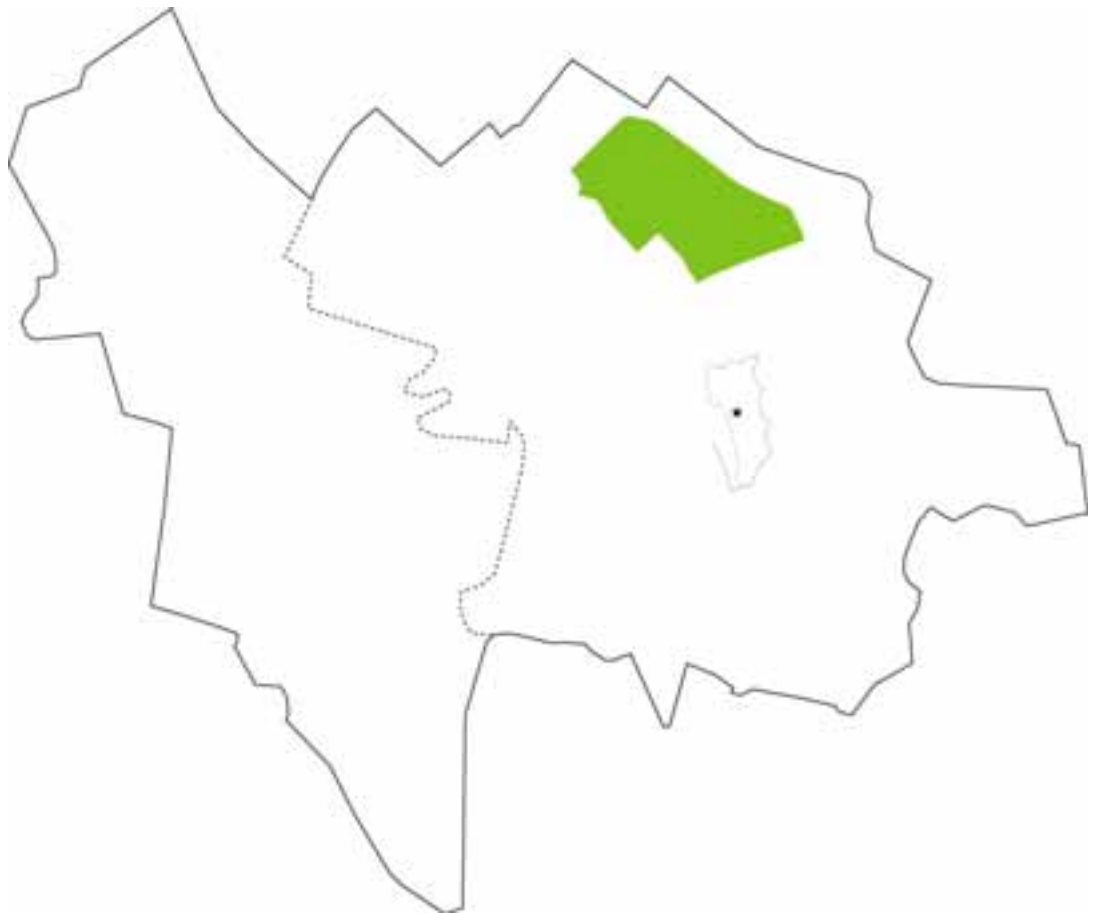

10 Cultuurhistorisch onderzoek en ruimtelijke analyse Utrecht Na Oorlogse Wijken: OVERVECHT

kaart Overvecht. Bron: Blijstra, 1969

INHOUDSOPGAVE

Samenvatting 5

Verantwoording 7

Inleiding 8

Plangeschiedenis 11

Chronologie 63

Atlas 65

I Situatie 66

II Begrenzing 68

III Eigendom 70

IV Bestaande bebouwing 72

V Bestaande ruimte 74

VI Bebouwing en ruimte 76

VII Hoofdstructuur 78

VIII Onderdelen hoofdstructuur 82

IX Secundaire structuur 86

X Onderdelen secundaire structuur 88

XI Bebouwingsvelden 90

XII Onderdelen bebouwingsvelden 92

XIII Stedenbouwkundige detaillering100

XIV.I Wijzigingen104

XIV.II Voorbeelden Wijzigingen106

XV Architectuur108

XVI Waardering110

Colofon en literatuur112

UTRECHT - HET PLAN OVERVECHT.

C. Hanekroot - Hoofddirectie Openbare Werken Dienst Stadsontwikkeling

Op het moment dat dit nummer van „Stedebouw en Volks-
huusvesting“ verschijnt, wonen er in de wijk Overvecht, het
nieuwste woongebied van de stad Utrecht, ruim 27000
mensen, dat is drie-vijfde van de uiteindelijke bevolking,
die ongeveer 45.000 zal bedragen. Dit getal zal waarschijn-
lijk rond 1971 bereikt zijn, misschien zelfs iets eerder.

Begin 1962 werden de eerste woningen betrokken; daar-
voor woonde er nog niemand. En tot augustus 1960, ^{toen} ~~hier~~
~~het hele gebied de eerste bulldozerwerken~~ dragline ver-
scheen om de borengrond te ontgraven, was het hele gebied
nog ongeërfd weiland.

Dere paar moedige cijfers en jaartallen geven wel duidelijk
het tempo weer waarin tegenwoordig nieuwe stadsdelen,
van een omvang van hele steden eigenlijk, ~~geen~~ tot stand
komen. Maar betreffen deze getallen alleen nog maar de
realisatie uitvoering, met het de conceptie, ~~het ontwerp~~
~~het uitdenken van de plannen~~ ^{het uitdenken} ~~het hele plan~~, gaat het met 20. Joh het ontwerpwerk
moet in een razend snel tempo gebeuren, ~~het is toch~~
~~immers een krachtige toestand dat een plan voor een stad~~
~~aan een grote dergelijke grote~~ ^{*} Dit opnieuw vast te stellen
houdt tevens heel wat kritiek in. Het is ~~ook~~ ^{begeert} ~~immers~~ een
onmogelijke opgave een plan voor een stad van een dergelijke
grootte te ontwerpen en uit te voeren in de krappe tijd die
daar tegenwoordig voor bemeten is. En dan nog is daar de

Manuscript artikel C. Hanekroot voor het Tijdschrift voor Volkshuisvesting en Stedebouw,
49 (1968) 182-188, Archief Hanekroot

Overvecht is een satellietstad van Utrecht, waarin eigentijdse inzichten van de stedenbouw van rond 1960 compromisloos konden worden toegepast. Na Hoograven en Kanaleneiland luidde de bouw van Overvecht een nieuwe fase van de stadsuitbreiding in. Hier ging het niet primair om de stadscompositie of het gebruik van industriële bouwsystemen, maar om het woonprogramma. Denkbeelden over de opbouw van een ideale buurt en over het verband tussen de woning en de woonomgeving waren maatgevend. Het resultaat was een herkenbaar stadsdeel, gemaakt voor 45.000 inwoners, geleed in kwadranten en ingebed in groen. De ruimtelijke samenhang is groot, dankzij een sterk doorgevoerde structurering op alle schaalniveaus, van de hele wijk tot de buurten en gebouwen.

Overvecht heeft meer variatie dan ooit de bedoeling was. Omdat de wijk onder tijdsdruk ontstond, waren de plannen in uitvoering voordat duidelijk was wat er kon en moest worden gebouwd. In de uitwerking veranderden de meeste woonbuurten drastisch wat betreft bijvoorbeeld woningtypes, bouwhoogten, bouwsystemen en woningaantallen. Zo kregen de kwadranten in Overvecht grotere contrasten dan voorzien, omdat er meer laagbouw en hogere hoogbouw werd gerealiseerd. Beeldbepalende onderdelen uit het oorspronkelijke concept, zoals een serie vrijstaande torens, vervielen. Zelfs het 'overkoepelende' stedenbouwkundig ontwerp kreeg twee versies. Overvecht-Zuid, ontworpen door architect Wim Wissing (1920), stoelt op een ander ruimtelijk concept dan Overvecht-Noord, dat van de hand is van de stedenbouwkundige Constant Hanekroot (1911-1990).

De vele veranderingen en planwijzigingen bewijzen dat het absorberend vermogen van Overvecht groot is. De wijk is robuust en kan nieuwe veranderingen aan. De transformaties en toevoegingen hebben wel een kritische grens: de samenhang en de herkenbaarheid van Overvecht staat of valt bij het vasthouden aan de gelaagde opbouw, de ruimtelijke logica (routes, groen, bebouwing, erfafscheidingen, etc.) en het open karakter van de wijk. Overvecht is geen lappendeken van stadsfragmenten, maar een verzameling variaties op duidelijke en herkenbare thema's. De samenhang van Overvecht schuilt in het ontwerp-vocabulaire en de ruimtelijke structuur waar de wijk in is gevat, een afstemming van bebouwing en groene ruimte.

Programmatistische bijzonderheden:

- Grote aantallen keuzeplanwoningen, met name in de laagbouw (Zuid).
- Specifiek ontworpen drie- en vierlaagse complexen met collectieve ruimten (Zuid).
- Evolutie van woningplattegronden in middelhoog- en hoogbouw, met een toenemende flexibiliteit en woonkwaliteit (vnl. dreispanner: drie appartementen per verdieping).
- Experimentele woningbouw (vak 9, Noord) en andere bijzondere woonvormen (bijvoorbeeld aangepaste woningen voor gehandicapten).

Ruimtelijke bijzonderheden:

- Een sterk doorgevoerde hiërarchie in de ruimtelijke structuur, van woning naar buurt, wijk, stadsdeel en stad.
- Scherpe contrasen tussen hoog- en laagbouw.
- Twee duidelijk gescheiden delen, Zuid en

Noord, die zijn opgebouwd binnen groene kaders en beiden een centraal park hebben.

- Twee hoofdassen: een verbindende as (Carnegie- en Zamenhofdreef met omringende bebouwing) en een afscheidende as (Einsteinreedf met omringende bebouwing).
- Een fijnmazige indeling van Zuid in zeven buurten, gescheiden door groene voegen, met voorzieningen in buurtcentra en in de tussenruimten.
- Opbouw van Noord uit drie grotere buurten, met een ver doorgevoerde compositie van gebouwen, buitenruimten en groenstroken.
- Het ontbreken van een compositorische laag in de hele wijk, namelijk gegroepeerde hoogbouw in torens. Hiervoor in de plaats werden later enkele kleinere wooncomplexen gebouwd.
- Het ontbreken van gecomponeerde stedelijke routes naar de andere stadsdelen (en het stadscentrum), Overvecht is georiënteerd op de hoofdwegen, niet op ruimtelijke hoofdmomenten.

Bijzondere plekken:

- Vechtstroompark.
- Park de Watertoren en De Gagel.
- Carnegiedreef als verbindend element en gedeeltelijk als parkway.
- Binnenterreinen middelhoogbouw (Zuid).
- Groene voegen tussen de buurten (Zuid).
- Buitenruimte experimentele woningbouw (Noord).
- Sequenties van pleinen en groenzones langs de vrij getraceerde wijkwegen (Noord).

Programma:

Plangebied 815 hectare, inclusief een

industriegebied (in dit onderzoek is het gebied ten noorden van de Klopvaart verder buiten beschouwing gelaten). Aantal inwoners: 45.000 (1971). In het Schetsplan Overvecht (1960) werd de volgende indeling aangehouden: woongebied (160 hectare), wijkcentrum (9 hectare), bijzondere bebouwing (50 hectare), rioolwaterzuivering (17 hectare), industrieterrein (40 hectare), beraafplaatsen (15 hectare), spoorwegdoeleinden (10 hectare), groen (220 hectare), volkstuinten (33 hectare), sportvelden (49 hectare), tuinbouw (140 hectare), agrarisch gebied (42 hectare), wegen (42 hectare), water (12 hectare). Totaal: 815 hectare.

Betekenis en waarde voor Utrecht

Overvecht vormt de bekroning van de naoorlogse stadsuitbreiding van Utrecht. Het is de grootste wijk uit deze periode en de wijk waarin ideeën over de ideale stad het zuiverst konden worden gerealiseerd. De wijk werd ontworpen als een volwaardig stadsdeel met een mix van wonen en voorzieningen (scholen, winkelcentra, ziekenhuis, dienstverlening), werk (kantoren, industrie) en recreatie (zwembad, sportvoorzieningen, parken, groen en begraafplaats). Vergeleken met Kanaleneiland heeft Overvecht meer differentiatie en geleiding van schaal. Hoograven kent een minder ver uitgewerkte stedenbouwkundige compositie en bouwkundige systematiek. Overvecht weerspiegelt twee verschillende opvattingen over stedenbouw, die Noord en Zuid hun karakter geven. Door de schaal en de variatie kan Overvecht binnen zijn eigen logica veel veranderingen opnemen zonder dat de samenhang daaronder hoeft te leiden.

Dit rapport maakt deel uit van een ruimtelijk en cultuurhistorisch onderzoek naar tien naoorlogse wijken in Utrecht. Het project is uitgevoerd in opdracht van de afdeling Stedenbouw en Monumenten van de Dienst Stadsontwikkeling van de gemeente Utrecht. Het doel is om een bijdrage te leveren aan het ontwikkelen van een toekomstvisie voor de wijken, op basis van onderzoek naar hun bestaande ruimtelijke structuur. Ongeacht of de wijken tegenwoordig positief of negatief worden gewaardeerd vormt immers de bestaande structuur het kader voor toekomstige transformaties. Inzicht in die structuur en de uitwerking ervan helpt om de keuzen voor stedelijke vernieuwing scherp in beeld te krijgen, te preciseren en waar nodig te nuanceren. Bovendien zal kennis over de onderliggende 'laag' van de stad inspirerend en hier en daar sturend zijn voor het ontwerp van een nieuwe laag. De nadruk in het onderzoek ligt op de stedenbouwkundige opzet en de ruimtelijke samenhang. Natuurlijk speelt de architectuur een belangrijke rol voor het gebouwde resultaat, maar de inventarisatie van architectonische kwaliteiten en aanbevelingen voor een selectie van mogelijk behoudswaardige gebouwen vallen buiten de strekking van het onderzoek. Vooruitlopend op zo'n aanvulling is waar mogelijk op architectonische kwaliteiten gewezen.

Bij de selectie van de wijken en de afbakening van hun grenzen zijn de naoorlogse uitbreidingsplannen aangehouden, die in de periode 1945-1965 werden gemaakt. In het totaal gaat het daarbij om tien wijken: Pijlsweerd, Majellapark (inclusief Vleutenseweg en de Schepenbuurt), Kromme Rijn, Lauwerecht (aan

weerszijden van de Talmalaan), De Halve Maan, Nieuw-Zuilen, Tuindorp-Oost (inclusief Veelust), Tolsteeg-Hoograven, Kanaleneiland (inclusief De Hommel en Welgelegen) en Overvecht. Van een aantal wijken zijn sinds de bouwtijd de grenzen gewijzigd. Het verschil tussen de vooroorlogse en naoorlogse wijken is niet helemaal scherp te trekken. De vroegste uitbreidingsplannen voor vijf van de tien wijken dateren van voor de Tweede Wereldoorlog en werden gedeeltelijk toen al gerealiseerd. Na de oorlog volgden planwijzigingen en werden andere ruimtelijke en programmatische uitgangspunten toegevoegd. De wijken zijn met hun ingebouwde geschiedenis als geheel onderzocht.

Voor het onderzoek is gebruik gemaakt van literatuur en archiefstukken over het ontwerp en de bouw van de wijken. Tevens werden ze tussen 2004 en 2006 uitgebreid verkend. Getracht is om de ruimtelijke kwaliteiten van de wijken precies te benoemen, op verschillende schaalniveaus. Dat zich sinds de inventarisaties veranderingen hebben voorgedaan, onderstreept de dynamiek van de wijken.

Gezien vanuit het cultuurhistorische belang is het niet primair wenselijk om de naoorlogse wijken tot beschermd stadsgezicht te maken of een lange lijst van behoudenswaardige objecten vast te stellen. Het klassieke instrumentarium van de monumentenzorg schiet hier tekort, gezien de omvang, het ruimtelijk karakter en de dynamiek van het gebruik – nog afgezien van de tijdrovende aanwijzingsprocedures die zich slecht verhouden tot de urgentie van ingrijpen. De wijken werden ooit gebouwd voor een ongedeelde samenleving,

maar dat was wel een monoculturele samenleving. De bruikbaarheid van deze structuren voor de huidige samenleving staat niet op voorhand vast. De prioriteit van cultuurhistorie behoort in naoorlogs Utrecht bij de continuïteit van de structuur te liggen, het behoud van sommige objecten is belangrijk, maar secundair. Het is de uitdaging om een nieuwe historische laag aan de wijken toe te voegen, die een programmatische en ruimtelijke verrijking oplevert. Samen met de bestaande kwaliteiten op verschillende schaalniveaus kan dit bijdragen aan vitale wijken met een eigen identiteit en een doorlopende geschiedenis.

Vijftig jaar na dato hebben de naoorlogse wijken van Utrecht zich bewezen als een belangrijk deel van de stad. Veel aspecten, zoals de groenstructuur, het wegennet, openbare gebouwen en een groot deel van de woningvoorraad zijn een vanzelfsprekend onderdeel van het Utrechtse stedelijke leven geworden. Daarmee zijn de wijken allerm minst een statisch geheel. Dat ze zullen veranderen staat wel vast, het is de vraag hoe die verandering vorm krijgt. De toekomstige transformaties hebben te maken met ontwikkelingen in de wijken zelf (veroudering voorraad, vergrijzing pioniers, instroom van nieuwe doelgroepen) en daarbuiten (ontwikkelingen van de regionale woningmarkt, omslag van aanbodmarkt naar vraagmarkt). De beste garantie voor het duurzaam continueren van de bestaande kwaliteiten is te zorgen dat de wijken in de toekomst gewilde woonmilieus blijven of worden. Dat vraagt niet zozeer om behoudsvisies maar om ontwikkelingsvisies – met oog voor (onder meer) de cultuurhistorische kwaliteiten.

Vooruitlopend op het beantwoorden van de vraag hoe de bestaande wijken kunnen bijdragen aan de kwaliteit voor de toekomst, is het zaak de kwaliteiten op een rij te zetten – niet als te beschermen waarden, maar als bouwsteen voor veranderingsprocessen. In dit rapport gebeurt dat op twee manieren. Eerst wordt de plangeschiedenis beschreven, toegespitst op de concepten en inspiratiebronnen voor de wijk. Hierna volgt een atlas met een ruimtelijke analyse en fotobladen, waarin de structuur en de ruimtelijke uitwerking van de wijk uiteen worden gezet en de latere veranderingen in beeld zijn gebracht.

Urban Fabric BV
Steenhuis stedenbouw/landschap

Schiedam, juni 2006

Utrecht telt tien naoorlogse wijken, van Pijsweerd tot Overvecht. Ze zijn het produkt van het nationale volkshuisvestingsbeleid uit de wederopbouwtijd, maar dat betekent niet dat ze eender zijn. De Utrechtse naoorlogse wijken hebben opmerkelijke onderlinge verschillen en onderscheiden zich in positieve zin van de woningbouwproductie uit deze periode elders in het land. Dit hoofdstuk (dat in alle tien de rapporten gelijk is) gaat over de context van de wederopbouw en de onderlinge 'familiebanden' van de Utrechtse wijken.

Naoorlogse woningbouw

Na de Tweede Wereldoorlog was de woningnood in Nederland volksvijand nummer één. Dat kwam door de oorlogsschade en de snelle bevolkingsgroei, van 9,2 miljoen in 1945 tot 11,5 miljoen in 1960. Vanuit Den Haag werd de woningopgave aangepakt. De regering probeerde de beschikbare bouwcapaciteit en het geld zo goed mogelijk over het land te verdelen. Gemeenten kregen te horen hoeveel woningen zij per jaar mochten bouwen (de 'contingenten'). Door efficiënt te bouwen waren extra aantallen te verdienen, net als met de sloop van krotwoningen in de binnensteden. Zo werkte de overheid de eentonigheid en de kaalslag in de hand. De gemeenten voerden de taken zonder veel morren uit. Nu we zijn gewend aan milieurapportages, lange procedures, inspraak en mondige burgers is niet meer goed voor te stellen met hoeveel gemak destijds in de structuur en het aanzien van Nederland werd ingegrepen.

Hoe konden de grote steden groeien zonder onleefbaar te worden? Tijdens de oorlog hadden architecten in Nederland plannen gemaakt voor de

in hun ogen ideale stad. Die studies vormden de opmaat voor 'de wijkgedachte'. Het idee was om de steden op te bouwen uit herkenbare buurten, die als hechte gemeenschappen functioneerden. Dicht bij huis zouden de bewoners alles voor een aangenaam dagelijks leven kunnen vinden. Naast een ruime woning en buurtwinkels waren dat groen- en speelvoorzieningen, scholen, gezondheidszorg, een buurtcentrum en kerken voor alle gezindten. Er zou een nieuwe stedelijke cultuur ontstaan, niet dorps en niet anoniem. Cruciaal in een leefbare, menselijke stad was de geleding: van de woning en de buurt, naar de wijk, het stadsdeel en tenslotte de hele stad.

De wijkgedachte werd na de oorlog op verschillende plaatsen in praktijk gebracht, zoals in Rotterdam. Vooral de openbare ruimte kreeg aandacht. De indeling van de stad in buurten, wijken en stadsdelen sloot aan op de ontwikkelingsstadia van opgroeiende kinderen en hun toenemende actieradius. Met minutieus onderzoek werd per schaal bepaald welke voorzieningen nodig waren, variërend van een zandbak en speelwerktuigen om de hoek, tot grote wijkparken en recreatieplassen op afstand. Alle aspecten van het stedelijke leven, van kinderspel tot aan de wandeling van een bejaarde, werden in schema's genoteerd en naar de stedenbouwkundige ontwerpen vertaald. Met eenzelfde precisie werd het interieur van de woning bestudeerd en rondom het menselijk woongedrag gemodelleerd. Snuffjes van de jaren vijftig moderniteit waren storkokers voor het vuilnis, verschuifbare binnenwanden en opklapbedden. Keukens werden als efficiënte machinekamers voor het huishouden ingericht.

De naoorlogse woningbouw was gericht op het realiseren van grote aantallen woningen. De vooroorlogse bouwmethoden waren hiervoor absoluut ontoereikend. Net als de wijkconcepten kreeg ook het denken over snel en goedkoop bouwen in de oorlogsjaren een stimulans. Er werden studies gedaan naar prefabricage, standaardisatie en rationalisatie. De eerste resultaten waren kleine verbeteringen van het ambachtelijke bouwen. Rond 1960 kwam de industrialisatie goed op gang. Razendsnel voltrok zich de schaalvergroting. Met bouwkransen, grote elementen en allerlei bouwsystemen veranderde de bouw in een soort Lego voor reuzen. In veel woonwijken is nog te zien waar de rails van de bouwkraan liep en herinneren de dicht gekitte naden aan de kinderziekten van de montagebouw.

De naoorlogse wijken lijken tegenwoordig op het eerste gezicht uitingen van een achteraf gezien enigszins naïef geloof in een betere en vooral maakbare samenleving. Die samenleving was destijds overzichtelijker dan nu, met het gezin als hoeksteen. Er bestond een groot woningtekort en daarin werd voorzien door te bouwen, zo veel als maar kon. Maar het is gevaarlijk om de wijken over één kam te scheren. Door de ontwikkelingen van de woningbouw in de jaren vijftig en zestig, alsmede door tal van lokale factoren, zoals de kwaliteit van de gemeentelijke ontwerpers, vond er wel degelijk een differentiatie plaats, zowel in de stedenbouwkundige ontwerpen als in de architectonische uitwerking.

De betekenis van de naoorlogse wijken voor de Nederlandse steden is enorm. De wijken vormden het decor waartegen eerst de welvaartsstaat en

later de multiculturele samenleving gestalte kreeg. Hier kwam licht, lucht en ruimte binnen bereik van de massa. Strokenbouw, waarbij de bouwblokjes vrij in de ruimte staan, en portieketagewoningen zijn mijlpalen in de volkshuisvesting. De uitgestrekte groenstructuren zijn inmiddels tot volle wasdom gekomen en behoren tot de grootste groene ruimten van de steden.

Utrechtse stadsuitbreiding

Utrecht neemt in de wederopbouw een bijzondere positie in. De stad zat na de oorlog opgesloten binnen nauwe gemeentegrenzen. Terwijl elders werd gewerkt aan grote nieuwbouwwijken, was Utrecht gedwongen om de laatste open gebieden in de stad te bebouwen. Het ging om kleine locaties, zoals de tuinbouwgronden langs de Kromme Rijn en in Pijsweerd, waarvoor vanaf de jaren dertig plannen waren gemaakt. De vooroorlogse ontwerpen werden waar mogelijk aangepast, om meer woningen op te kunnen nemen. Zo begon de naoorlogse stedenbouw in de bestaande stad, met een open verkaveling en gestapelde woningen.

Pas in 1954 kwam een grenswijziging, waarbij het grondgebied van de gemeente Utrecht meer dan verdubbelde, van 2300 naar 5200 hectare. De weg was vrij voor een inhaalslag, met de bouw van grote wijken als Hoograven, Kanaleneiland en Overvecht. Door deze trage start kon Utrecht profiteren van de ervaringen in andere steden. Het concept van de wijkgedachte werd pragmatisch toegepast, gericht op een efficiënte woningbouw en het realiseren van goed bewoonbare wijken. Opvallend is dat veel ontwerpers van het nieuwe Utrecht eerder in

Rotterdam hadden gewerkt, zoals de directeur van de Dienst Stadsontwikkeling, C.M. van der Stad, en de stedenbouwkundige C. Hanekroot. Andere mensen die hun stempel op de vernieuwing van Utrecht zetten waren W.A.H.W.M. Janssen (directeur Bouw en Woningdienst), J.P. Van Alff en B.J. Galjaard (afdeling plantsoenen).

Na de annexatie was het uitbreidingsplan van Berlage en Holsboer (1920) achterhaald. Onder leiding van Van der Stad werd een structuurplan gemaakt, waarin stond beschreven hoe de stad een groeispurt kon realiseren van 243.000 naar een beoogd aantal van 307.000 inwoners in 1970. Hiervoor waren 37.000 nieuwe woningen nodig. Tot en met de bouw van Lunetten en Voordorp (wijken die buiten de onderzoeksperiode vallen) is de visie uit 1954 gevolgd. Deze periode valt grotendeels samen met de ambtstermijn van burgemeester C.J.A. de Ranitz (1948-1970). Onder zijn leiding moderniseerde Utrecht tot knooppunt in de Randstad en hart van Nederland. Pas met Leidse Rijn brak een volgende fase aan.

Ongekende luxe

In de jaren vijftig en zestig vormden de bouwdoos van de wijkgedachte en de technologie van de systeembouw een perfect koppel. De bewoners waren tevreden over hun woningen, vaak hadden ze nooit een eigen huis gekend of waren ze uit kleine en bedompte huizen afkomstig. De luxe van licht, lucht en ruimte, in combinatie met een geanimeerd buurtleven werden positief ervaren. Maar aan het einde van de jaren zestig ging het mis. De schaal van de nieuwe wijken liep uit de hand, de eentonigheid en de technocratische bouwproductie overvleugelde de ideologie van een

gezonde, sociale samenleving. Het bouwen was verworpen tot het halen van productieaantallen in plaats van het scheppen van gemeenschappen. Er speelde meer in die tijd: de grote welvaart begon, de auto veranderde van een luxegoed in een levensbehoefte, studenten gingen de barricades op, er ontstond verzet tegen de sloop van de oude wijken en de bouw van Hoog Catharijne en woontorens in Overvecht. Terwijl de aandacht voor de individuele mens in de ruimtelijke planning geleidelijk uit beeld verdween, maakte hij met veel stampij zijn intrede in het bestuur, de politiek en de andere bolwerken van de gevestigde macht.

De maatschappelijke veranderingen aan het eind van de jaren zestig zetten de woningbouw op zijn kop. Hoe meer de mens zijn eigen keuzen maakte, des te minder de starre indeling van het blauwdrukbestaan voldeed. Rond 1970 werd ingezet op 'eksperimentele' woningbouw, zoals in Overvecht is te zien. Binnen het stramien van de grootschalige productie begon het zoeken naar variatie, flexibiliteit, keuzevrijheid en geborgenheid. De behoefte aan privacy en de gestage individualisering zetten de collectiviteit, die zo sterk uit de wijken spreekt, onder druk. Op sommige plaatsen trad verloedering op van buitenruimten, bergingen en portieken. Flats kregen een negatief imago vanwege de onpersoonlijke schaal en de anonieme sfeer. Hoogbouwplannen werden omgewerkt tot laagbouw. De geleiding van buurt tot stad ging in de ban, de grote stad werd ontkend. De eigen woonplek veranderde in het middelpunt van de wereld: het woonerf was geboren.

Het resultaat van 25 jaar naoorlogs bouwen is een krans van grote en kleine nieuwbouwwijken

om de stad. Naast pleinen, pareltjes van moderne architectuur en experimenten van volkshuisvesting, is er ook middelmatigheid en eenzijdigheid te vinden. Mooi of lelijk, de wijken markeren een belangrijke fase uit de geschiedenis: de tijd van wederopbouw, economische groei, collectieve waarden, verzuiling en een overheid met een duidelijke missie.

Utrechtse familiebanden

Door de specifieke geschiedenis van Utrecht kregen de naoorlogse wijken een eigen karakter. Allereerst is er een onderscheid te maken in wijken van vóór de annexatie en van daarna. De eerste categorie bestaat uit binnenstedelijke locaties, waar vooroorlogse en naoorlogse concepten van stedenbouw en architectuur zijn gemengd. De wijken danken aan deze ingebouwde geschiedenis een bijzondere structuur, waarin de vooroorlogse compositie en ambachtelijkheid hand in hand gaan met een bescheiden naoorlogse schaalvergroting. Wijken uit deze periode zijn Pijsweerd, Majellapark, Kromme Rijn en De Halve Maan. Hier kon de gemeente Utrecht experimenteren met woonvormen als de portieketageflat, duplexwoningen en drielagenbouw (twee maisonnettes op een begane grond woning). De woningen waren klein, maar doorgaans zorgvuldig gedetailleerd. De wijken kenden een groene dooradering en ruimtelijke uitwerking. Zo vormden ze een contrast met de stenige wereld van hun omgeving. De parken en plantsoenen zorgden voor lucht en speelruimte in de stad.

Na de annexatie van 1954 ontstond een reeks grote woonwijken, met allengs meer industriële bouw en de herhaling van woningtypen.

Tien naoorlogse wijken van Utrecht

Tolsteeg-Hoograven werd opgebouwd uit acht speciaal ontworpen hoven (destijds 'celvormige buurtbebouwing' genoemd), elk met een andere architect. Hierna volgde Kanaleneiland, toegesneden op het gebruik van de auto en geïnspireerd op de weidsheid van het landschap langs het Amsterdam-Rijnkanaal. Kanaleneiland werd een autonoom stadsdeel, met seriematige bouw en de herhaling van dezelfde stempels in een grootse, stedelijke compositie. De derde grote stadsuitbreiding, Overvecht, lijkt in omvang en opzet eerder een stad op zich, dan een wijk van Utrecht. De wijk bestaat uit tien woonbuurten in het groen. Door de omvang kon hier een volwaardig programma van uiteenlopende woningtypen en woonmilieus worden gerealiseerd.

Het tiental Utrechtse naoorlogs wijken wordt gecompleteerd door Nieuw Zuilen, Lauwerecht en Tuindorp-Oost. Nieuw Zuilen kwam door de annexatie in 1954 bij de gemeente Utrecht, maar was grotendeels eerder gebouwd als een lappendeken van woningcomplexen. Het naoorlogse plan voegde hier groene spaties en

bijzondere woningbouw aan toe. Lauwerecht en Tuindorp-Oost ontstonden in de marge van de verbindingswegen naar Utrecht-Noord.

De familie van Utrechts naoorlogse wijken is op verschillende manieren te karakteriseren. Behalve chronologisch kan dat bijvoorbeeld typologisch. Opvallend is daarbij dat zes wijken in combinatie met toegangswegen werden ontworpen en de stadsentrees markeren. Daarbij gaat het om Pijlsweerd (Noordse Park met galerijflat), Majellapark (park en strokenbouw Thomas à Kempisplantsoen), Kromme Rijn (Stadionplein met Stadionflat, Rubenslaan), Lauwerecht (Talmalaan), Tuindorp-Oost (Eyckmanlaan, Kardinaal de Jongweg) en Nieuw Zuilen ('as van Berlage'). De overige wijken zijn de drie grote stadsuitbreidingen van na de annexatie (Tolsteeg-Hoograven, Kanaleneiland, Overvecht), alsmede De Halve Maan – een wijk die te zien is als de afronding van de vooroorlogse tuinwijk Oog in Al.

Een andere manier om de familiebanden te duiden is het karakter van de wijken. Bijzonder aan Utrecht zijn de vele 'hybride' wijken, waarin concepten uit het interbellum en de naoorlogse periode zijn gemengd. Pijlsweerd, De Halve Maan en Nieuw Zuilen passen in de traditie van het Algemeen Uitbreidingsplan van Berlage en Holsboer uit 1920, maar dan met afwijkende woningtypen, een meer open opzet en een groene geleding. Kromme Rijn is te zien als een verbeterde uitvoering van het Wilhelminapark met een groene dominant. Majellapark was de proeftuin voor nieuwe woonconcepten rondom een tot recreatiepark verbouwde buitenplaats. Van later datum waren Lauwerecht (parkway

met stadsblokken uit de jaren vijftig), Tuindorp-Oost (op de auto aangepast tuindorp uit de jaren zestig), Tolsteeg-Hoograven (buurtconcept van miniwerelden), Kanaleneiland (stempelstad, met daarnaast tuinstad en buitenplaatsenstad) en Overvecht (zelfstandige satelliet in het groen).

Utrecht als parel van de wederopbouw

Ondanks alle latere veranderingen is het verbazingwekkend te zien hoe goed de meeste naoorlogse wijken in Utrecht de tand des tijds hebben doorstaan. Natuurlijk, er zijn probleemgebieden. Een deel van de woningvoorraad voldoet niet aan de huidige eisen en de samenleving waarvoor de wijken zijn bedacht bestaat niet meer. Toch valt de actuele opgave voor stedelijke vernieuwing relatief mee. De jaren vijftig en zestig hebben unieke kwaliteit opgeleverd. Met zorg en liefde worden gebouwen, tuinen, collectieve tuinen, plantsoenen en parken onderhouden. In Utrecht zijn enkele van de beste, mooiste en meest gevarieerde naoorlogse wijken van Nederland te vinden.

Wat verklaart het succes van de naoorlogse wijken in Utrecht? Dat zit 'm niet zozeer in de architectuur of bouwtechniek, die naar onze huidige normen op veel punten tekort schiet, maar vooral in de ruime stedenbouwkundige opzet en de groenstructuur. De gemeente Utrecht slaagde er na de oorlog in om de nieuwe wijken samenhang te geven. Als een geoliede machine kreeg de stadsuitbreiding gestalte. Verkeerskundigen trokken hun wegen door de stad, stedenbouwkundigen tekenden de wijken in dit raamwerk en de Dienst Plantsoenen ontwierp en beplante ieder jaar liefst tien hectare openbaar groen. De gemeente was sterk en

mchtig, de ambtelijke lijnen waren kort, de diensten hadden een grote autonomie en het bouwtempo lag hoog.

Na vijftig jaar zijn veel naoorlogse wijken toe aan revisie, variërend van groot onderhoud tot ingrijpende vernieuwing. De reden hiervoor is niet alleen bouwtechnisch maar ook woontechnisch. Zowel de gewenste afmetingen als de voorzieningen in en om de woningen zijn sinds de bouwtijd veranderd. Er is vraag naar meer variatie in het woningaanbod per wijk. Ook verandert de geografische positie van de naoorlogse wijken door de verdere groei van de stad. In 2001 sloot de gemeente Utrecht samen met woningcorporaties een akkoord, dat bekend staat als De Utrechtse Opgave (DUO). Tot 2009 zullen er in totaal 10.000 woningen in Overvecht, Zuilen, Ondiep, Kanaleneiland en Hoograven worden aangepakt, hetzij door sloop-nieuwbouw, hetzij door renovatie. Het is de bedoeling om in de wijken het eenzijdige aanbod van sociale huurwoningen te doorbreken en beter te voldoen aan de woonwensen van de huidige stadsbewoners. In het kader van DUO zijn inmiddels 1100 woningen gerenoveerd, vervangen of in uitvoering. Grote projecten zijn bijvoorbeeld de As in Kanaleneiland (bij de Prins Clausbrug) en Hart van Hoograven ('t Goylaan).

Met de stedelijke vernieuwing kunnen de naoorlogse wijken zich herpositioneren in de markt en heroriënteren op hun specifieke kwaliteit. Daarbij is niet overal dezelfde receptuur geschikt. Enkele wijken hebben zo'n sterk ruimtelijk concept en een zo bescheiden vernieuwingsopgave dat het voor de hand ligt om de bestaande kwaliteit

en samenhang als kader voor verandering te gebruiken. Dat geldt voor Kromme Rijn, Pijlsweerd, De Halve Maan en Tuindorp-Oost. In deze wijken kan zelfs worden ingezet op behoud van historisch belangrijke woningtypen uit de vroege jaren vijftig. Nieuw Zuilen en Majellapark kennen een grotere dynamiek en zijn gebaat met een zorgvuldige continuïteit door nieuwe concepten aan de ruimtelijke structuur toe te voegen. Bestaande en nieuwe structuren kunnen samengaan en wederom experimentele woonmilieus opleveren. Lauwerecht is een wijk die zijn kwaliteiten grotendeels is kwijtgeraakt. In een nieuw concept voor deze wijk zal slechts hier en daar een echo van de naoorlogse wijk doorklinken. Voor de grote stadsuitbreidingen Tolsteeg-Hoograven, Kanaleneiland en Overvecht tenslotte geldt dat deze wijken kunnen winnen met een nieuwe laag, mits de eigenheid van de afzonderlijke wijken en de kwaliteiten uit de naoorlogse periode overeind blijven.

Juist nu er behoefte bestaat aan variatie in de stad en een woonomgeving met een uitgesproken identiteit, bieden de naoorlogse wijken met hun unieke kwaliteit, groenstructuur en ruimten kansen om bijzondere woonmilieus te realiseren. Misschien is het antwoord op de hedendaagse roep om gedifferentieerde woonmilieus, identiteit en 'lifestyles' voor een deel in de naoorlogse wijken te vinden. Ze liggen vaak dicht bij de binnenstad, maar zijn toch rustig en groen door hun ruime opzet en goed bereikbaar per auto. Zoals de 19e-eeuwse stadswijken vanaf de jaren tachtig aan populariteit wonnen – denk aan Lombok – zo zou er voor de Utrechtse naoorlogse wijken wel eens een doorstart aan kunnen komen.

PLANGESCHIEDENIS

Het grondgebied van de tegenwoordige wijk Overvecht behoorde tot 1954 toe aan de gemeenten Achttienhoven, Westbroek en Maartensdijk. De randen van de wijk worden gevormd door de spoorlijn Utrecht-Hilversum in het zuiden, de Vecht in het zuidwesten, en de Gageldijk in het noordoosten. De noordgrens van het woongebied lag aanvankelijk bij de Klopvaart, in de ontwikkelingsplannen begon aan de overzijde van de vaart een gebied met recreatieve voorzieningen en een begraafplaats. Dit onderzoek beperkt zich tot het gebied ten zuiden van de Klopvaart. In zekere zin hoort ook het recreatiegebied de Maarsseveenseplassen (ten oosten van de Gageldijk) bij Overvecht. De plassen ontstonden door de zandafgraving die nodig was voor het bouwrijp maken van Overvecht. In de jaren vijftig werd Overvecht aangeduid als Utrecht Noord, een benaming die tegenwoordig een groter gebied bestrijkt. Daarom worden in de plangeschiedenis de namen Overvecht, Overvecht-Zuid en Overvecht-Noord aangehouden, ook al is dat historisch gezien niet altijd correct.

Algemeen Uitbreidingsplan Utrecht, 1920

In het uitbreidingsplan van H.P. Berlage en L.N. Holsboer uit 1920 werd een kleine woonwijk ten noorden van de spoorlijn naar Hilversum en Amersfoort geprojecteerd, als afronding van de stad in het noorden. De wijk sloot aan op Zuilen en Pijlsweerd, waarbij de rivier de Vecht en de spoorlijn niet als barrières werden opgevat. De geplande wijk lag grotendeels ter plaatse van de tegenwoordige rioolzuivering.

Schetsplan uitbreiding Utrecht, 1948

Vooruitlopend op de uitbreiding van het grondgebied van Utrecht, ontwikkelde de gemeente Utrecht concepten voor een structuurplan. Op de locatie van Overvecht was een enorme bouwvlek te zien, tot voorbij de Gagelsdijk. Bij een volgend concept, uit 1951, werd de Achttienhovensepolder, tussen de Vecht en de Gageldijk, goeddeels leeg gelaten en beperkte de geplande wijk zich tot de strook vlak ten noorden van de spoorlijn (tegenwoordig het onderste deel van Overvecht-Zuid) en de oostkant van de Gageldijk (dit gebied bleef later open).

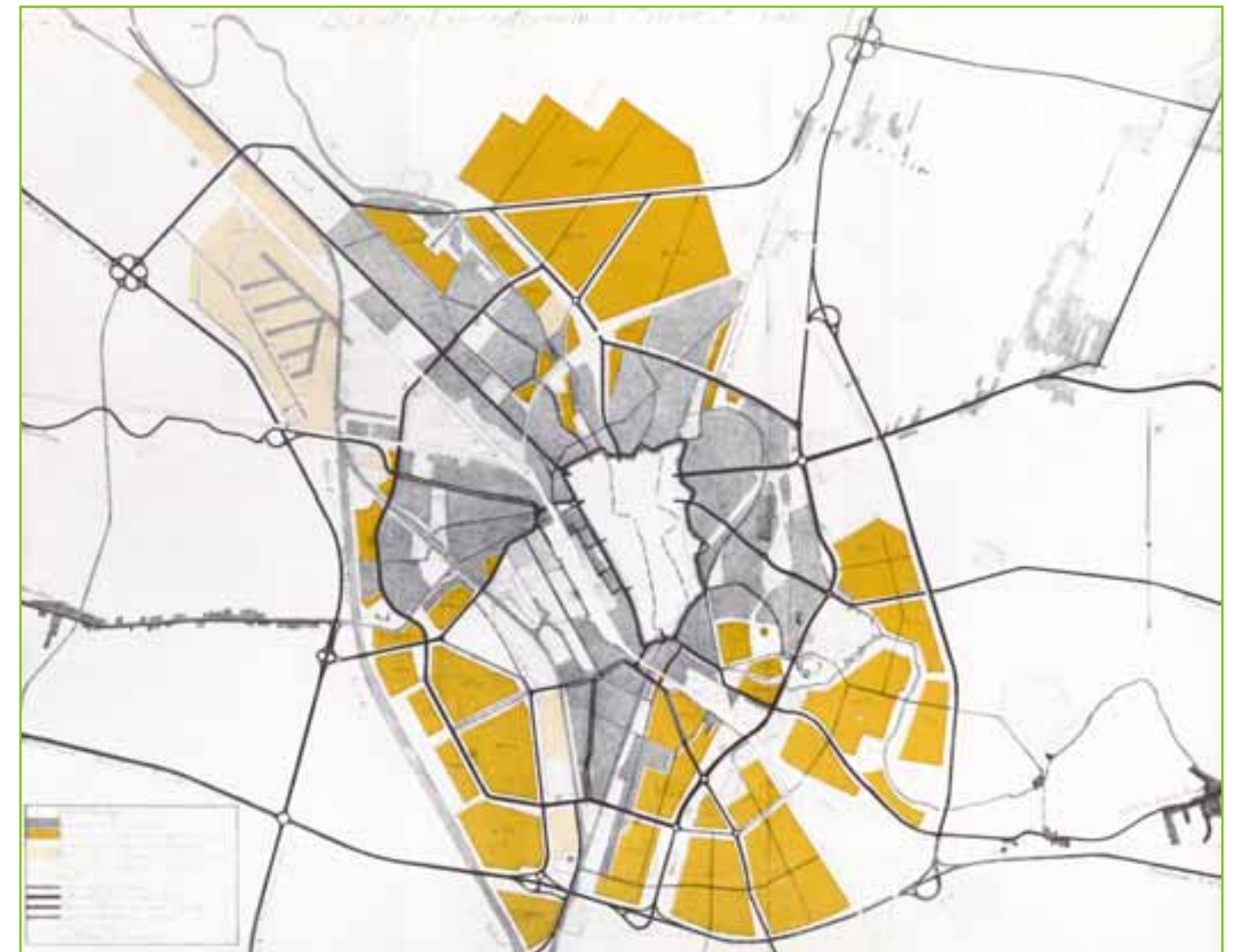
Algemeen Uitbreidingsplan, H.P. Berlage en L.N. Holsboer, 1920.

Structuurplan Utrecht, 1954

Door annexatie van grondgebied van buurgemeenten nam de oppervlakte van de gemeente Utrecht toe van 2300 tot 5200 hectare. Het Structuurplan uit 1954 gaf de toekomstige ontwikkeling van dit gebied weer, uitgaande van een groei van 243.000 naar 307.000 inwoners in 1970. Dit impliceerde de bouw van 37.000 woningen in de gemeente.¹ Voor Overvecht werd uitgegaan van 28.000 à 30.000 inwoners, vijf jaar later was dit aantal reeds verhoogd tot 45.000.

In het Structuurplan lag de prioriteit op de

afronding van bestaande bouwplannen (zoals Nieuw Zuilen, Halve Maan, Kromme Rijn en Tolsteeg Hoograven) en de bouw van Kanaleneiland en Tuindorp-Oost. Pas op middellange termijn kwam de bouw van Utrecht Noord (Overvecht) aan de orde. Hierna zou met de aanleg van Utrecht Oost (Voordorp) en Zuidoost (Lunetten) de stadsuitbreiding worden afgerond. Opvallend is dat deze gigantische stedenbouwkundige operatie in grote lijnen is verlopen zoals destijds gepland, hoeveel details in de loop der jaren ook veranderden. Essentieel voor de uitbouw van Utrecht was

Schetsplan stadsuitbreiding, 1948. In: Blijstra 1969, 230.

Concept structuurplan, 1951.
In: Blijstra 1969, 244.

de verkeerscirculatie. In het structuurplan was voorzien in een verkeersring rondom de binnenstad en een tweede ring met een straal van ongeveer twee kilometer rondom de Neude, die de nieuw te bouwen wijken onderling verbond. Deze ring was ten zuiden van Overvecht en Tuindorp geprojecteerd, ongeveer waar nu de Einsteindreef, Brilledreef en de Kardinaal de Jongweg lopen. Een aftakking verbond de Marnixlaan (Zuilen) met fort Blauwkapel en vormde de hoofdentree van Overvecht. Met deze structuur bleven de randen van de nieuw te ontwikkelen wijk gevrijwaard van grote verkeersstromen. Ten oosten (Gageldijk) en ten noorden (Klopvaart) van Overvecht was agrarisch gebied gepland, aangevuld met volkstuinten (de strook tussen Overvecht-Noord en de Gageldijk) en sportvelden (naast fort Blauwkapel). De spoor- en verkeerswegen lagen ingebed in brede groenstroken. Langs de Vecht was ten noorden van de rioolzuivering voorzien in een wijkpark. Het zou het centrale element van Utrecht Noord worden, tussen de wijken Nieuw-Zuilen en Overvecht in.

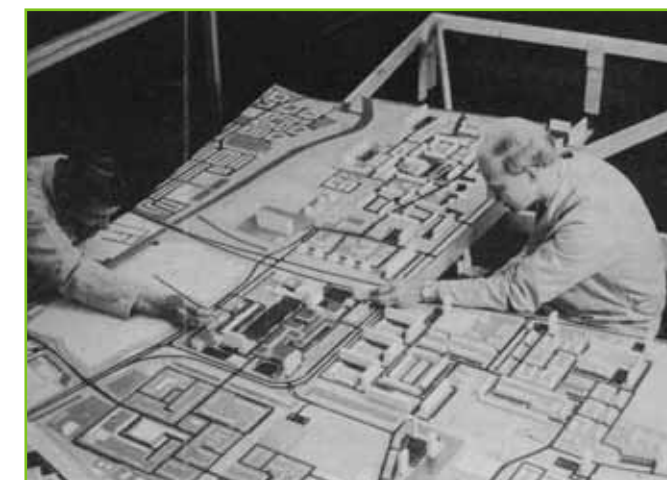

Structuurplan Utrecht, 1954

Vergeleken met het uitbreidingsplan van Berlage uit 1920 was Overvecht in het structuurplan 1954 veel groter en losser van de stad gedacht. Zowel aan de kant van de Vecht (Zuilen) als aan de kant van de spoorlijn (Tuindorp) ontstond een bufferzone met groen. Overvecht werd niet zozeer als een buitenwijk, maar als een redelijk autonome satellietstad voorgesteld. De verbinding met de rest van Utrecht werd gemaakt met wegen (ringweg), groenstroken en een park.

Verkeersplan Feuchtinger, 1958

Gedurende de jaren vijftig concentreerde de Utrechtse stadsuitbreiding zich op andere wijken dan Overvecht. Wel werden geleidelijk de randvoorwaarden waarbinnen de wijk zou worden ontwikkeld duidelijk. Met name het verkeersplan had grote invloed op hoe Overvecht later zou worden. De gemeente stelde in 1956 de Duitse professor M.E. Feuchtinger aan als verkeersadviseur. Zijn naam wordt in Utrecht

Bouw maquette Overvecht.
In: De Timmerwerf 19 (1966) 3, 6.

Verkeersplan Feuchtinger, 1958.
In: De Timmerwerf 12 (1959) 50, 3.

vooral geassocieerd met het polemische voorstel om de singels rondom de binnenstad te dempen (1958), maar daarnaast richtte hij zich op acute knelpunten in het verkeer, leidde hij een gedegen verkeersonderzoek en kwam hij met voorstellen voor veranderingen van het Structuurplan.² Zo adviseerde Feuchtinger in 1958 om de geplande ringweg ten noorden van Utrecht te wijzigen. Hij bedacht een ring die met een grote boog van de Marnixlaan (Zuilen) richting Groenekan liep, voorbij de Gageldijk met een haakse bocht rechtsaf sloeg en vervolgens in een rechte lijn langs fort Blauwkapel en onder het spoor doorliep tot rijksweg 22 in Tuindorp-Oost. Bij Groenekan kon een oprit naar het nieuwe tracé van rijksweg 22 (de tegenwoordige A27) worden aangelegd.

In het verkeersplan van Feuchtinger kwam Overvecht voor de helft binnen de ring te liggen (Zuid) en voor de helft erbuiten (Noord). Tuindorp-Oost versnipperde door de verkeerswegen van Feuchtinger. Overvecht-Zuid won aan ruimte en werd als langwerpige rechthoek tot voorbij de Gageldijk voorgesteld. Zuid zou aan alle kanten door infrastructuur (wegen, spoorlijnen) worden omgeven. Overvecht-Noord lag daarentegen als een stedelijke fragment buiten de ring, in een landelijke context.

Presentatie Plan Feuchtinger, 1958.

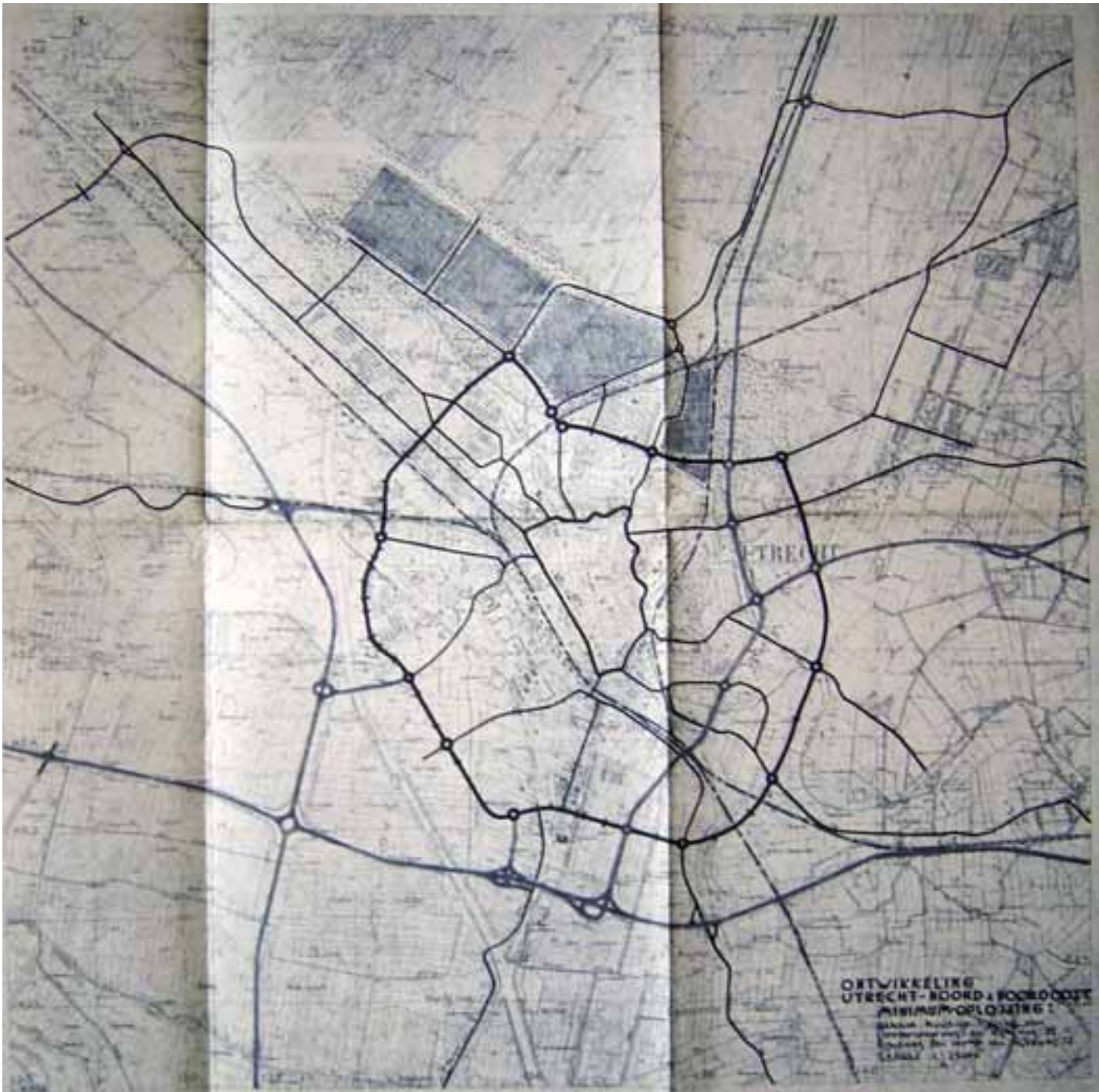
In: N.X.M.M. Vos de Wael, Portret van een periode, De Rantiz als burgemeester 1948-1970, Utrecht 1970, 49.

Het archief Hanekroot bevat vijf varianten voor de ringweg in Utrecht-Noord, die rond 1958 zijn gemaakt.³ In deze tekeningen ging het om combinaties van vier verkeerskundige elementen:

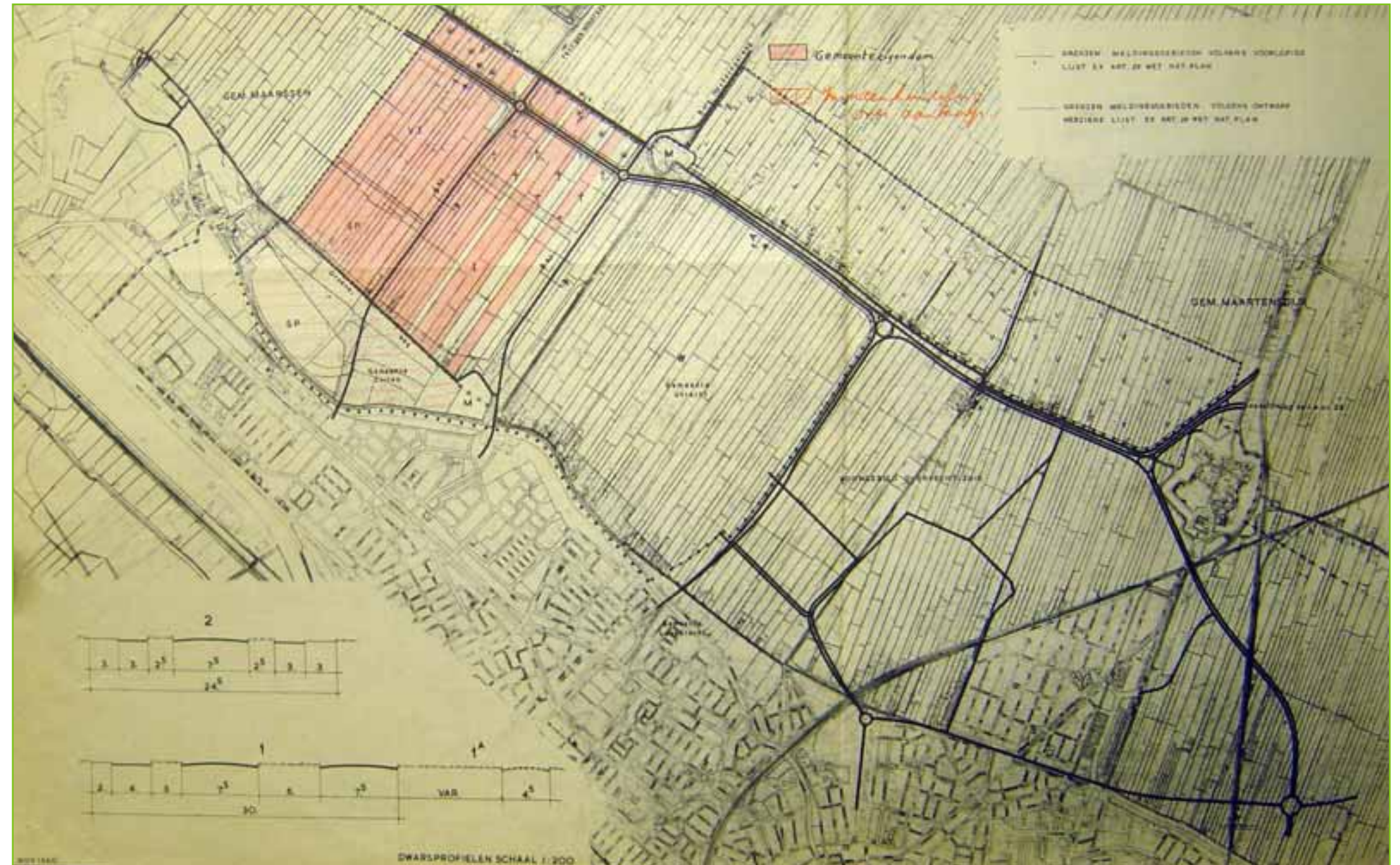
- Een ringweg ten zuiden van Overvecht (Structuurplan 1954); tegenwoordig de route Marnixlaan, Einsteindreef, Brilledreef, Kardinaal de Jongweg. Gevolg: heel Overvecht buiten de ring.
- Een ringweg dwars door Overvecht (Feuchtinger 1958); tegenwoordig de route Einsteindreef, Albert Schweitzerdreef, Darwindreef. Gevolg: Overvecht-Noord buiten de ring, Overvecht-Zuid binnen de ring.
- Een mogelijke aansluiting vanuit Overvecht langs fort Blauwkapel naar een oprit rijksweg 22 (A27) bij het dorp Groenekan. Gevolg: Einsteindreef en Albert Schweitzerdreef dienen niet alleen voor ontsluiting van Overvecht, maar ook voor doorgaand verkeer naar het noorden, Overvecht-Zuid raakt omsloten door verkeerswegen.
- Een 'bypass' route van Bilthoven naar Maarssen aan de rand van de toekomstige uitbreiding (variant IIIA); tegenwoordig de route Albert Schweitzerdreef, Karl Marxdreef, Zuilense Ring. Gevolg: Overvecht-Zuid en Overvecht-Noord worden beiden losgesneden van het landschap en in een grid van verkeerswegen gelegd.

Plan in hoofdzaak Utrecht Noord, 1959. Archief Wissing (NAi).

Hoe snel het verkeer aan gewicht won bleek al in 1960, toen in het schetsplan voor Overvecht alle varianten voor het verkeer waren samengevoegd. De ringweg rond Utrecht werd bij Overvecht verdubbeld (onderlangs en buitenom) en voorzien van vertakkingen naar Maarssen en rijksweg 22. Behalve de Klopvaart en de Vechtzoom werden alle randen van Overvecht door zware infrastructuur omzoomd, bovendien ontstond een harde scheiding tussen Overvecht-Zuid en Overvecht-Noord in de vorm van de Einsteindreef. De relatie met de binnenstad was eerder een afgeleide van de ringwegstudies dan een onderwerp op zich: de verbindingen volgens de tracés Talmalaan-Brailledreef en Eykmanlaan-Darwindreef waren weinig meer dan met elkaar verbonden ruimtelijke fragmenten. Van stedelijke boulevards naar de stad, met een uitgewerkte profilering, oriëntatie, zichtlijnen en bebouwing was geen sprake. Zo tekenden zich de contouren van Overvecht af nog voordat de stedenbouwers met het ontwerp aan de slag gingen: verkeerswegen rondom, een splitsing in een noordelijk en een zuidelijk deel en een losse positie ten opzichte van de bestaande stad.

Bestaande verkaveling met ontsluiting Overvecht.
Archief Provincie Utrecht.

Overvecht in de zomer van 1966. Zuid is grotendeels gebouwd, in Noord zijn de vakken opgespoten.
In: De Timmerwerf 20 (1967) 4, 3.

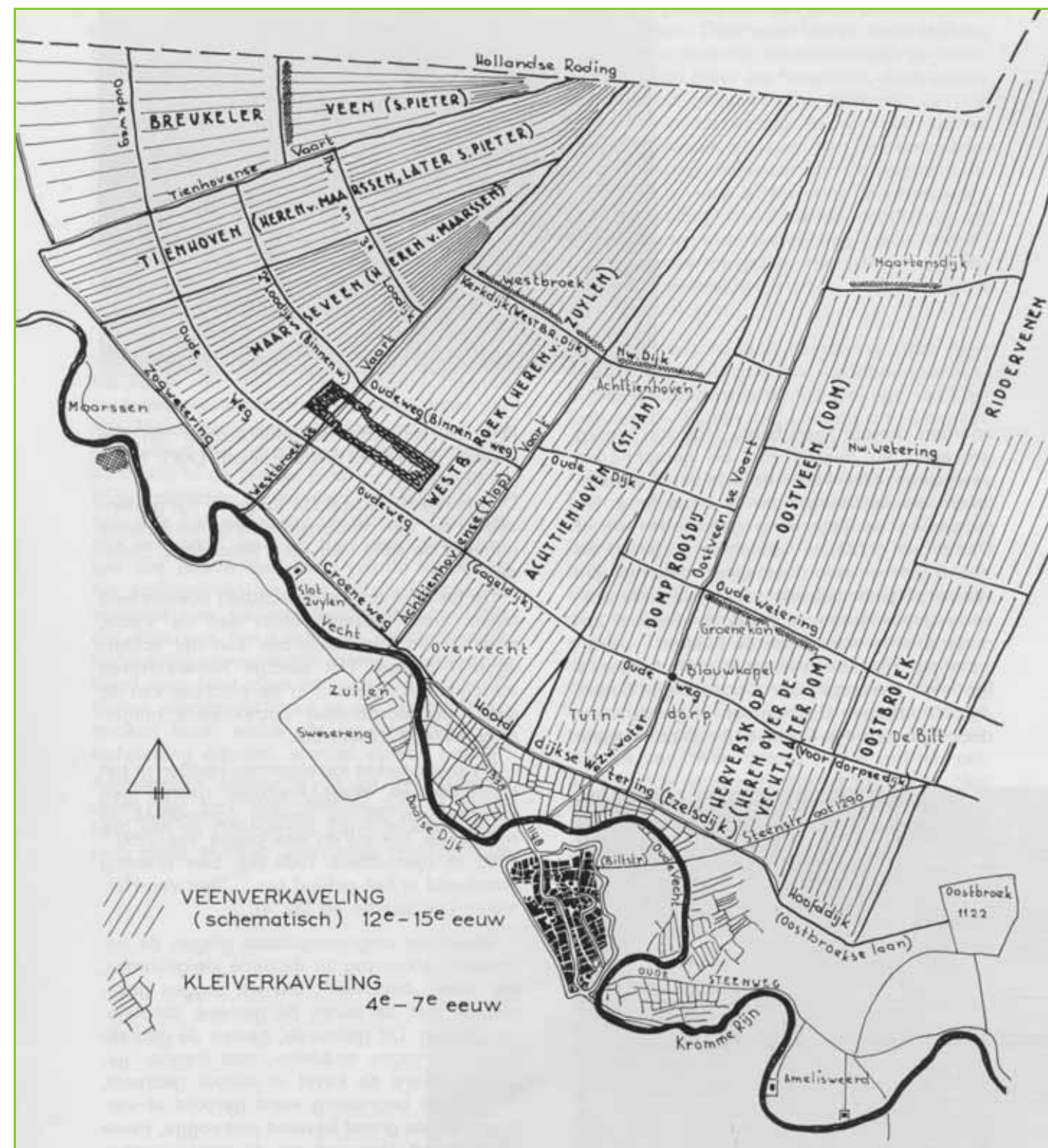
De bouw van Overvecht, C.M. van der Stad 1966.
In: Blijstra 1969, 224.

Zandputten van de Maarsseveense Plassen.
In: De Timmerwerf 16 (1963) 77, 8.

Zandwinning voor de bouw van Overvecht.
In: De Timmerwerf 13 (1960) 60, 3.

Bestaand landschapspatroon Overvecht.
In: De Timmerwerf 21 (1968) 3, 3.

OVERVECHT-ZUID. SCHETSPLAN WISSING EN SPRUIT, 1960

Midden jaren vijftig was Overvecht nog verre toekomstmuziek in Utrecht, maar toen de bouwstroom elders in de stad eenmaal op gang kwam, kreeg de bouw van de wijk plotseling urgentie. De beschikbare bouwgrond in de stad raakte sneller op dan verwacht. Utrecht dreigde het recht te verspelen om grote aantallen woningen te mogen bouwen. Dit hield verband met de contingentenregeling: het naoorlogse rijksbeleid om de beperkte middelen in geld, bouwcapaciteit en materialen voor de woningbouw zo goed mogelijk te benutten door iedere gemeente een maximaal bouwprogramma op te leggen.

Omdat de stedenbouwkundigen van de gemeente Utrecht hun handen vol hadden aan het ontwikkelen van de nieuwbouwwijken voor de korte termijn (zoals Kanaleneiland) werd de uitwerking van het ontwerp voor Overvecht in 1958 uitbesteed aan de architecten W. Wissing en K.F.G. Spruit. De keuze voor Wissing was niet verwonderlijk. Hij had met Van Tijen gewerkt (1946-54), onder andere aan Zuidwijk in Rotterdam, waar ook Hanekroot en het Utrechtse hoofd stedenbouw C.M. van der Stad bij betrokken waren geweest. Het bureau van Wissing ontstond

in 1955 en deed in Vlaardingen en Dordrecht ervaring op bij het ontwikkelen van woonwijken met veel laagbouw in een desondanks hoge dichtheid. De wijken werden opgebouwd uit buurten rond een wijkcentrum. In het jubileumboek van het bureau uit 1972 werd deze aanpak geprezen omdat verschillende woonsferen, dichtheden en ontsluitingstypen mogelijk waren en de opzet van de buurten tot in een laat stadium van de planvorming kon worden aangepast, zonder dat de wegen, leidingen en groenbuffers hoefden te veranderen.⁴ De bemoeienis van Spruit met Overvecht is moeilijker aan te geven. Hij was architect in Haarlem en maakte deel uit van het ontwerpsteam voor Hoog Catharijne (1962-63). In Overvecht ontwierp hij de opzet van het wijkcentrum, dat later door architect H.D. Bakker werd uitgewerkt. Of hij verder bijdroeg aan het stedenbouwkundig ontwerp voor Overvecht is nog niet duidelijk.

Wissing maakte, al dan niet samen met Spruit, een schetsontwerp voor heel Overvecht en een uitwerking voor Overvecht-Zuid (1960). In de toelichting werd benadrukt dat de wijk zulke duidelijke grenzen had (Vecht, spoorbaan, Blauwkapel), dat er vanzelf een tamelijk autonoom stadsdeel ontstond. 'Dit zelfstandige karakter wil en kan men ook aan het ruimtelijke aspect van de wijk geven; er hoeft namelijk geen rekening gehouden te worden met verkavelingen of bouwwijzen van aangrenzende stadsdelen'.⁵ Het ruimtelijke isolement sloot aan op de ideeën van de wijkgedachte ('neighbourhoodunit'), die na de oorlog de stedenbouw wereldwijd beïnvloedde en in het ontwerp voor Overvecht zijn terug te vinden.⁶ Door de stad in kleine eenheden op te delen zou de mens zich prettig en geborgen kunnen voelen in de grote stad. De wijk diende een overzichtelijke leefomgeving te bieden, waarin hechte sociale gemeenschappen zouden kunnen ontstaan. Van de schaal van de stad tot aan de individuele woning werd een samenhangend ruimtelijk ordeningsprincipe gevolgd (stadsdeel, wijk, buurt, woning), waarmee grip op de grootschalige opgave ontstond, zonder dat de menselijke schaal uit het oog werd verloren.

Behalve een relatie met de 'wijkgedachte' en de groep architecten die hier in Rotterdam aan had gewerkt (de groep Bos, bekend van het boek: *De stad der toekomst, de toekomst der stad*) is in het concept voor Overvecht ook een relatie met de New Towns in Engeland en met de autostad Radburn in de Verenigde Staten te herkennen. Wissing kende deze voorbeelden en had er over gepubliceerd.⁷ De referenties lijken in Overvecht vooral te zijn gebruikt voor het vinden van een geleiding van schaal en als een bruikbaar ruimtelijk concept voor de opgave om grote aantallen woningen te bouwen. Van ideologische bijbedoelingen, zoals de opbouw van een nieuw soort samenleving, bleek weinig.

De belangrijkste thema's van het schetsontwerp:

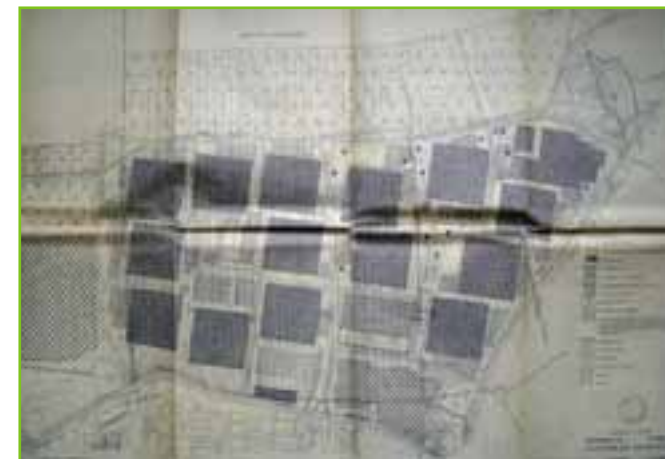
- Opbouw in overzichtelijke buurten (carrés);
- Een groepering van buurten rondom twee parken (Noord en Zuid);
- Groene voegen met voorzieningen als scheiding tussen de buurten;
- Het wijkcentrum in de zuidwest-hoek van Overvecht-Zuid;
- Groene randen en torens verspreid over het plangebied.

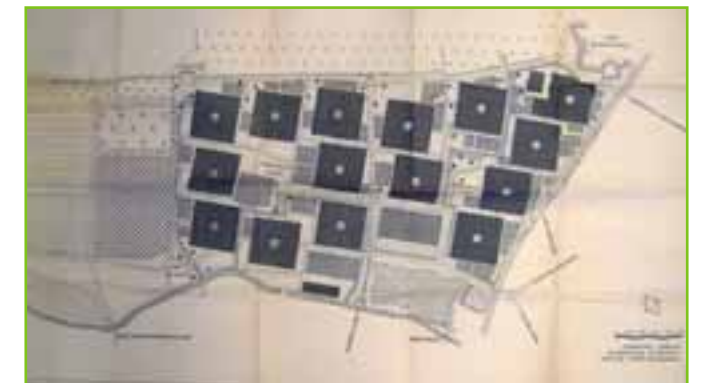
Schetsplan Overvecht.
Archief Wissing (NAi).

Schetsplan Overvecht, Wissing 1960.
In: De Timmerwerf 14 (1961) 63, 3.

Schetsplan Overvecht, Wissing 1960.
Archief Hanekroot.

Schetsplan Overvecht, Wissing 1960.
Archief Wissing (NAi).

Opbouw in buurten

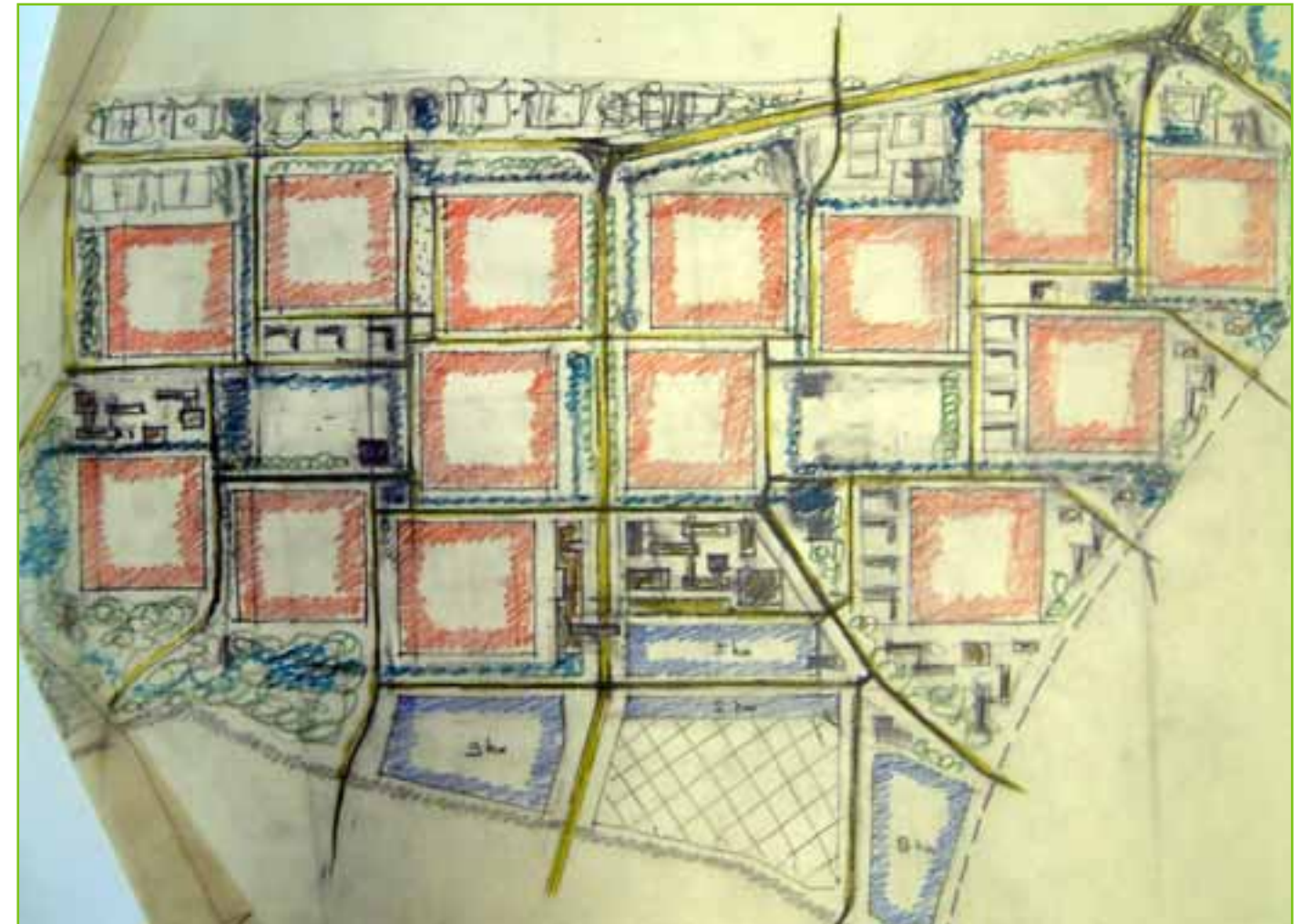
Het schetsontwerp uit 1960 voor Overvecht bestaat uit een groepering van compacte buurten, aangeduid met uiteenlopende benamingen als 'vakken', 'spuitvakken' (dit hield verband met de noodzakelijke ophoging met zand), 'units', 'carré's' of 'stempels'. De vakken zijn gescheiden door groenstroken, aangeduid als 'recreatiebanen'. Per buurt werd gerekend op ongeveer 800 woningen, bestemd voor zo'n 2.800 inwoners. Deze aantallen komen overeen met de opbouw van de acht buurten in de Rotterdamse wijk Zuidwijk, waar de 'wijkgedachte' zijn eerste toepassing in Nederland vond.

In de ontwerpvarianten uit 1958 en 1959 bestaan Overvecht Noord en Zuid elk uit tussen de zeven en negen buurten. De vakken werden in de studies soms in de richting van de bestaande polderverkaveling gelegd, soms gedraaid voor een ideale bezonning (NO-ZW) en soms werden beiden richtingen gecombineerd. Het schetsplan uit 1960 bevatte vijftien buurten: zeven in Zuid en acht in Noord, allen met een gunstige oriëntatie op de zon. De relatie met het onderliggende landschap verdween, mede door de noodzakelijke

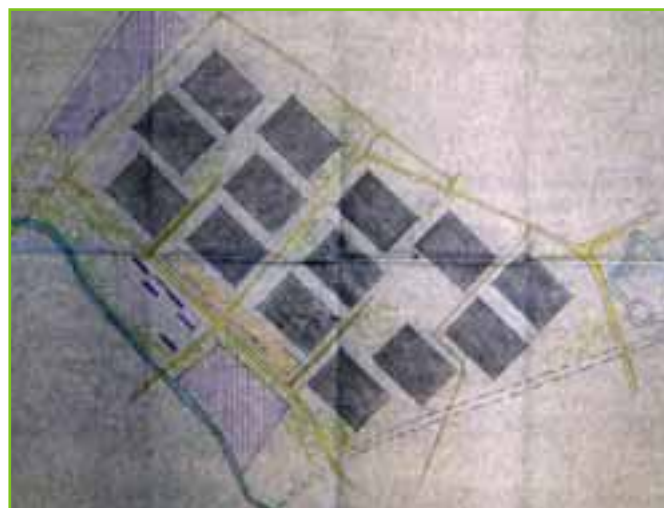
zandopspuiting. De verkaveling en de compositie van gebouwen binnen de kwadranten bood mogelijkheden voor variatie. Het was de bedoeling dat de vakken gevuld zouden worden met een menging van laagbouw en middelhoogbouw, tot hooguit zes lagen. In sommige studies kreeg ieder vak een centraal plantsoen met een groepering van middelhoge gebouwen en laagbouw er omheen.

Groene voegen met buurtvoorzieningen

Om de buurten duidelijk te markeren werden ze door groenstroken van elkaar gescheiden. De ontwerpers hechtten veel waarde aan dit netwerk van groene voegen: 'zowel de totstandkoming als de instandhouding daarvan maakt een essentieel onderdeel van het nieuwe stadsdeel uit'.⁸ De groenstroken zorgden voor een snelle verbinding naar de parken en de recreatieve voorzieningen aan de randen van de wijk. Lagere scholen en andere bijzondere gebouwen waren ook bereikbaar via deze groene zomen of lagen er zelfs in. Kinderen konden zo via het groen naar school of naar de speelplaatsen gaan.

Schetsplan Overvecht, 24 april 1958. Archief Wissing (NAi).

Schetsplan Overvecht.
Archief Wissing (NAi).

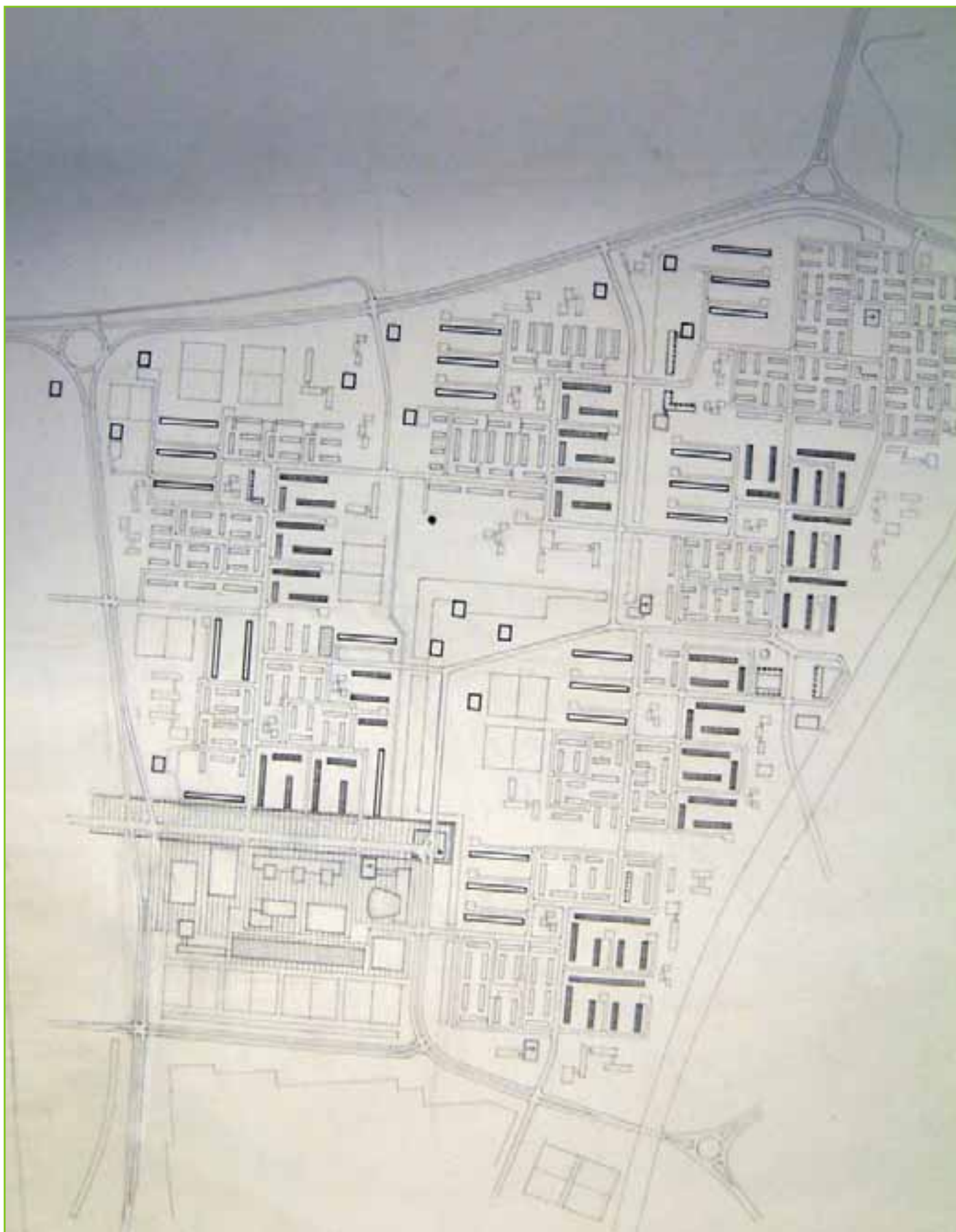
Schetsplan Overvecht, 28 maart 1958.
Archief Wissing (NAi).

Schetsplan Overvecht, 31 maart 1958.
Archief Wissing (NAi).

Schetsplan Overvecht, 31 december 1958.
Archief Wissing (NAi).

Schetsplan Overvecht, 28 oktober 1958.
Archief Wissing (NAi).

Centrale elementen: parken en een winkelcentrum
Dankzij het verkeersplan lag de tweedeling van Overvecht in een noordelijk en een zuidelijk gedeelte van meet af aan vast. In het schetsplan waren de buurten in twee klusters (Zuid en Noord) rondom een centraal park gegroepeerd. Het overkoepelende wijkcentrum werd in de voorstudies ofwel middenin Overvecht ofwel op de zuidwestpunt van Zuid geprojecteerd. Het verschil was dat in eerste geval de Overvecht meer als een stad op zichzelf werd gezien, en in het tweede geval als een onderdeel van heel Utrecht Noord, waarbij het winkelcentrum ook Zuilen en Ondiep bediende. Deze tweede variant werd gekozen. In enkele schetsen werd in Overvecht-Noord een tweede winkelcentrum ten westen van het centrale park gedacht.

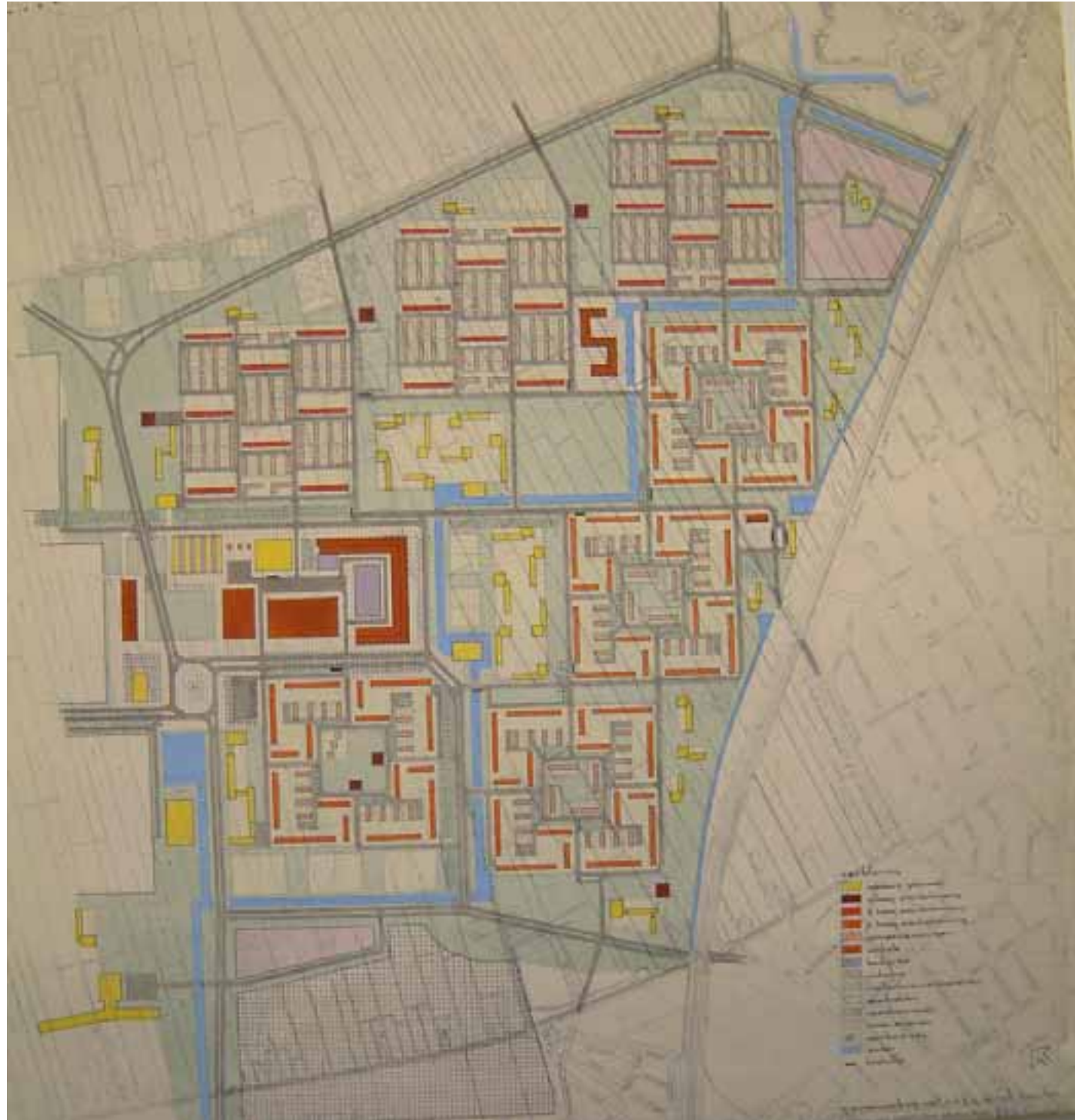
Groene randen:

In het schetsplan was Overvecht voorzien van een groene grens om de hele wijk, die aan elke zijde anders was uitgewerkt. In de voorstudies waren suggesties gedaan voor de invulling van het groen. Langs de Gageldijk waren in de meeste schetsten sportvelden getekend, bij de Vecht bosschages en aan de noordrand een groenstrook. Aan de zijde van de spoorlijn was de meeste variatie in de ontwerpen: bijzondere bebouwing, een strook scholen, een open zone of een veld met bungalows. Uiteindelijk zouden hier scholen komen.

Hoogbouw:

Het schetsplan bevatte het voorstel om hoogbouw in ranke torens toe te voegen aan de groene zones, dus buiten de buurten, als markering van bijzondere punten. Volgens Wissing was dit in een laat stadium aan het ontwerp toegevoegd, omwille

van de exploitatie.⁹ Toch laten ook de voorstudies al varianten zien waarbij hoogbouwschijven uit de kwadranten naar de groene tussenzones zijn gehaald. In het schetsplan uit 1960 waren twaalf torens in Overvecht-Zuid getekend; acht op de rand van de Gageldijk, drie in Park de Watertoren en een aan de Einsteindreef tegenover het wijkcentrum. In latere uitwerkingen liep dit aantal flink op en werd gewerkt met klusters van drie torens aan de randen van de wijk en klusters van vier torens in de parken, bij het winkelcentrum en rondom de oude forten.

Schets Overvecht-Zuid, 18 maart 1958. Centraal gelegen winkelcentrum. Archief Wissing (NAi).

Schets Overvecht-Zuid, 03 maart 1959. Zuidwestelijk gelegen winkelcentrum. Archief Wissing (NAi).

Bestemmingsplan Overvecht-Zuid, 1960. Archief Provincie Utrecht.

Maquette Overvecht-Zuid. In: De Timmerwerf 14 (1961) 63, omslag.

Overvecht-Zuid bij nacht. In: Utrecht '68, 24-25.

Uitbreidingsplan-in-Hoofdzaak Overvecht, 1961

Vooruitlopend op het vaststellen van het uitbreidingsplan was reeds begonnen met het bouwrijp maken van de grond voor de eerste fase van de bouw van Overvecht. Dat betekende dat het schetsplan haast ongezien als basis voor de uitvoering van Overvecht-Zuid ging dienen. In 1961 kreeg Overvecht een formele status met de vaststelling van het uitbreidingsplan door de gemeenteraad. Bij die gelegenheid werd voor Overvecht-Zuid een uitbreidingsplan-in-onderdelen vastgesteld. De uitwerking van de buurten geschiedde grotendeels door de Dienst Stadsontwikkeling van Openbare Werken (Hanekroot). Wissing bleef als supervisor bij de bouw van Overvecht-Zuid betrokken.

Tussen de start van het opspuiten van zand in Overvecht-Zuid (1961) en de oplevering van de eerste woningen in vak 7 (bij fort Blauwkapel) zat een jaar tijd. De haast kwam omdat Utrecht dreigde het recht op de bouw van 'contingenten'

gesubsidieerde laagbouw te verspelen. Het probleem was dat de grote hoeveelheid rijtjeswoningen niet paste in de carrévorm van het schetsontwerp, waardoor al meteen afwijkingen in de planmatige opzet van Overvecht kwamen. De keuzeplanwoningen (standaardontwerpen) werden vervolgens ook in de vakken 1, 2 en 3 in grote reeksen en in allerlei variaties herhaald, zodat ook deze buurten afwijken van het oorspronkelijke stedenbouwkundig ontwerp.

In 1966 waren 4200 van de 7000 woningen van Overvecht-Zuid gebouwd. De rest was in aanbouw. Hierbij ging het onder meer om de hoge flatgebouwen van tien bouwlagen aan de noordoost zijde van de buurten. Deze kwamen in plaats van de middelhoogbouw (maximaal zes lagen), zoals in 1960 was voorgesteld. De druk van de woningmarkt en van de bouwondernemingen zorgde voor deze koerswijziging. Wijkcentrum Overvecht werd begin jaren zeventig als laatste onderdeel van

Overvecht-Zuid gerealiseerd.¹⁰

Kritiek op het ontwerp van Wissing en Spruit

De stedenbouwkundigen van de gemeente Utrecht hadden van meet af aan kritiek op het ontwerp van Wissing in Spruit. In het archief van Hanekroot bevindt zich een notitie van rond 1960 over dit ontwerp, waarin diens hand kan worden vermoed.¹¹ Het stuk noemt het plan in grote lijnen aanvaardbaar en aantrekkelijk. Ook de keuze om het winkelcentrum aan de rand te situeren wordt onderschreven. Maar verder bevat het document een lange opsomming van aspecten die verbetering en precisering behoeven. Twee punten raken de kern van het concept: de keuze voor een opbouw met kwadranten van 300x300 meter en de aansluiting van de wijk op de hoofdwegen vanuit de stad.

Wat betreft de opbouw uit buurten werd de maat van de blokken veel te klein geacht. Hierdoor waren de buurten te klein, hun aantal te groot en de tussenruimte te krap om daadwerkelijk een geleding van de wijk te kunnen bewerkstelligen. Ook van de situering van scholen in de groene tussenstroken werd een nivellerend effect op het contrast tussen carré en groene voegen verwacht. Het document kwam met de aanbeveling om het aantal carrés terug te brengen en de tussenruimte te vergroten. Deze aanbeveling zou in Overvecht-Noord worden opgevolgd.

De kritiek op de ontsluitingswegen spitste zich toe op het ontbreken van een relatie tussen de vakken en hun context. Ze sloten aan de randen niet goed aan op de wegen uit de stad: 'Wat overigens de structuur van het plan betreft komt de vraag naar voren of het wegennet niet te

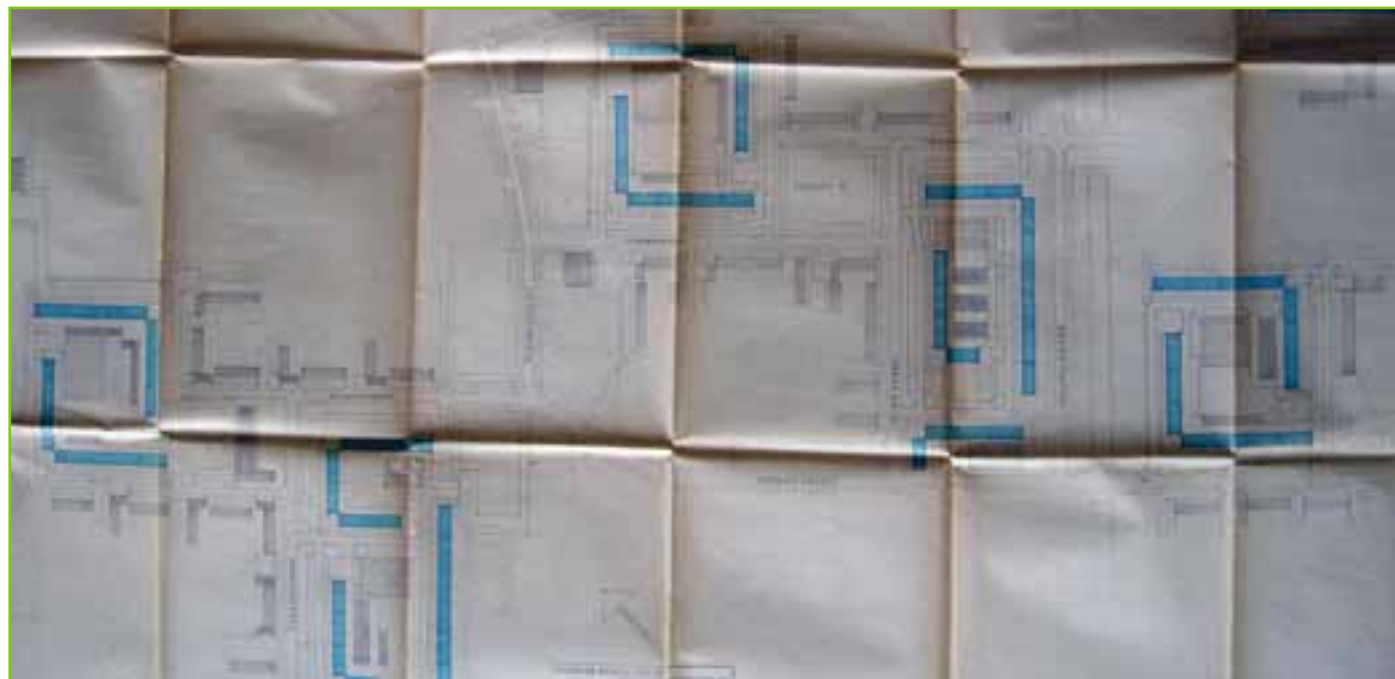
Contrast tussen hoogbouw en laagbouw. In: Plan 1 (1970) 7, 435

Inrichting openbare ruimte. In: Blijstra 1969, 272

Inrichting woonpaden. Archief Van Alff (UA).

Studie samenhang middenhoog- en hoogbouw in Overvecht-Zuid, ongedateerd. Archief Hanekroot.

slaafs de kwadrantindeling volgt, waardoor de loop van sommige wegen enigszins geweld wordt aangedaan, m.a.w. het wegennet zou iets meer functioneel in plaats van formeel kunnen zijn.¹² Hiermee werd bedoeld dat de wegen met meer gevoel voor de bestaande context getraceerd mochten worden, bijvoorbeeld door zichtlijnen op de Dom te creëren. Met name het verloop en de beëindiging van de verbinding met de Talmalaan en de tratering van de latere Brilledreef moesten het ontgelden. Ook het feit dat de verbinding langs Oudenoord (Pijlsweerd), Omloop (Ondiep) en Rodebrug naar Overvecht weliswaar werd verlengd (Loevehoudsedijk, Taagdreef), maar geen herkenbare route opleverde werd betreurd. De entrees van Overvecht ontbeerden zodoende allure en herkenbaarheid. Wanneer de NS de belofte om bij Overvecht een station te realiseren nakwam, zouden treinreizigers al evenzeer via een achteraf route de wijk binnenkomen.

In een latere terugblik op het ontstaan van Overvecht in het *Tijdschrift voor Volkshuisvesting en Stedebouw* schroomde Hanekroot er niet voor zijn kritiek op Overvecht-Zuid publiek te maken. Volgens hem had het ontwerp onder de tijdsdruk niet kunnen rijpen: 'Dikwijls is er ook geen tijd om een plan te toetsen aan de vooraf opgelegde uitgangspunten. (...) Zo ontstaat in feite de wanverhouding dat een plan voor een wijk of stadsdeel, waarin tienduizenden mensen en hun nakomelingen geslachtenlang moeten leven, in een tijdsbestek van luttele maanden gekoncipieerd moet worden. Met Overvecht ging het al niet anders.'¹³ Hanekroot typeerde Overvecht-Zuid als een wijk uit een overgangperiode die veel aanpassingen had geleverd. Het was een nette

Inrichting openbare ruimte. In: Blijstra 1969, 272

manier om te zeggen dat het plan gedateerd was:

'Toen het plan werd opgezet, een tien jaar geleden, waren verschillende zaken, die nu ondertussen gemeengoed zijn geworden, nog niet mogelijk of werden nog niet algemeen toegepast.

1. Er werd nog weinig gebouwd in rationele bouwmethoden, nú zijn de 'bouwstromen', 'herhalingsplannen' en grote complexen geprefabriceerde woningen regel;
2. Er werd nog steeds gebouwd in vier verdiepingen zonder lift: nú wordt zonder lift hoger dan drie verdiepingen niet meer aanvaard;
3. Er was – in Utrecht althans – nog geen noemenswaardige hoogbouw: nú wordt

hoogbouw algemeen en op steeds grotere schaal toegepast; liften zijn ook gebruikelijk geworden in woningwetbouw.

4. Er waren nog vrijwel geen standaardtypen scholen: nú worden scholen voor een groot deel in systeembouw uitgevoerd, en er ontstaan meer 'scholengemeenschappen'.
5. Er werd nog maar weinig aandacht besteed aan parkeergelegenheid: nú is de norm intussen opgelopen tot één parkeerplaats per woning.
6. Centrale verwarming was uitzondering: nú is centrale verwarming regel voor verdiepingbouw; voor eengezinshuizen hebben ook nog andere verwarmingssystemen ingang gevonden.'¹⁴

Hanekroot was teleurgesteld in de uitwerking van Overvecht-Zuid, hoewel hij er zelf een grote bijdrage aan had geleverd. Volgens hem waren de groene voegen in de praktijk te klein voor de functies die ze moesten opnemen. Het slechtste element vond hij de bebouwing, omdat alle buurten onder het dictaat van de contingentenregeling eender werden: 'Herhaling van steeds dezelfde typen met slechts geringe afwijkingen in de afwerking vloeide daar uit voort, en het spreekt vanzelf dat dergelijke grote complexen zo gekoncentreerd mogelijk moesten liggen.'¹⁵

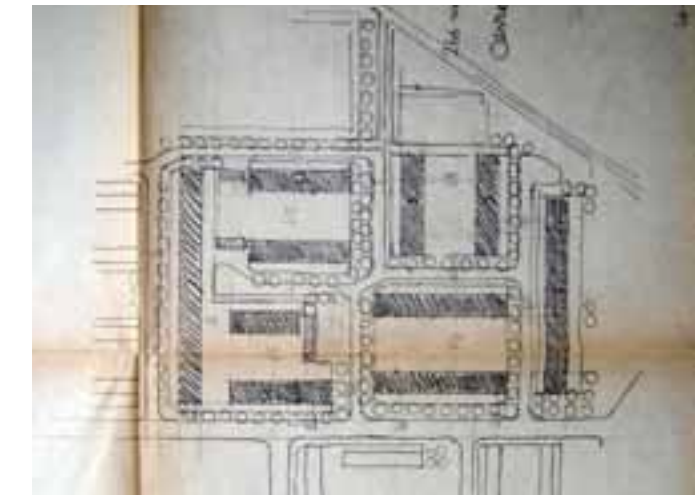
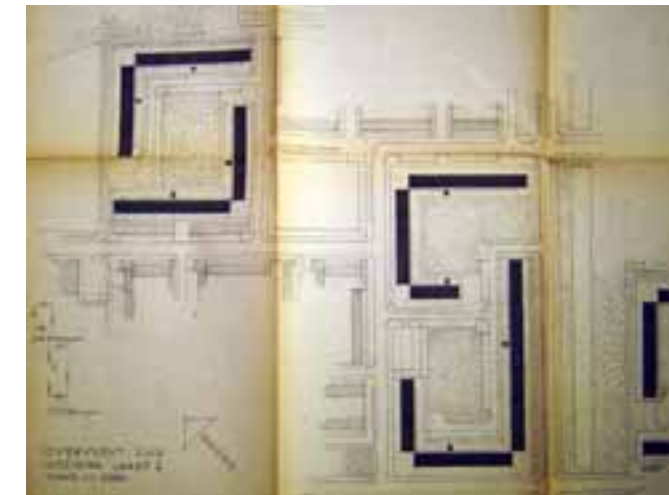
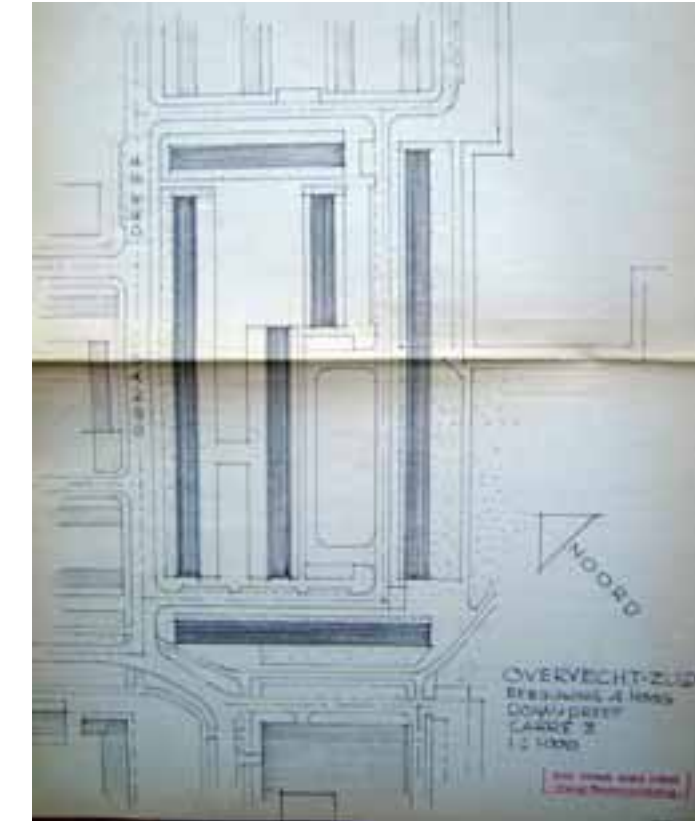
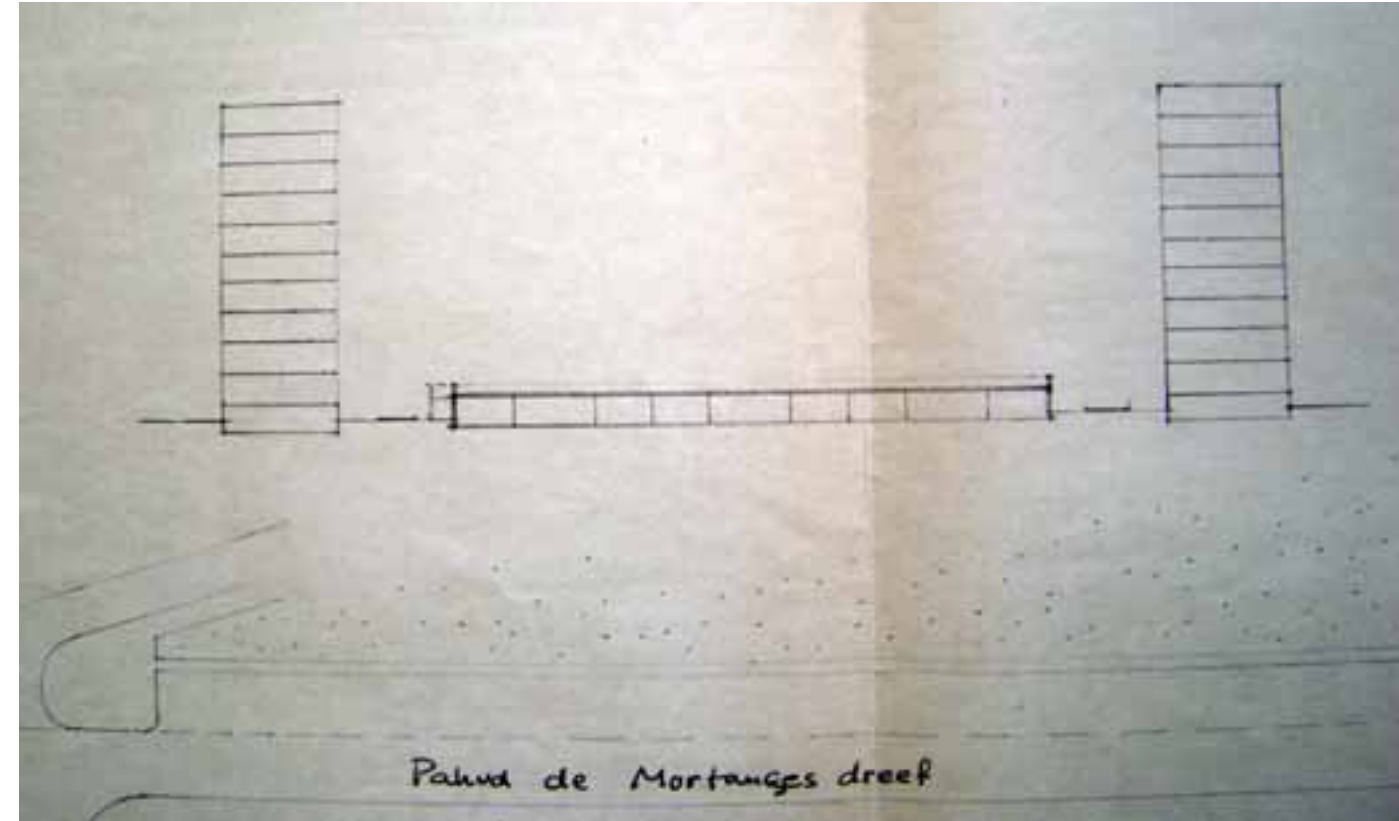
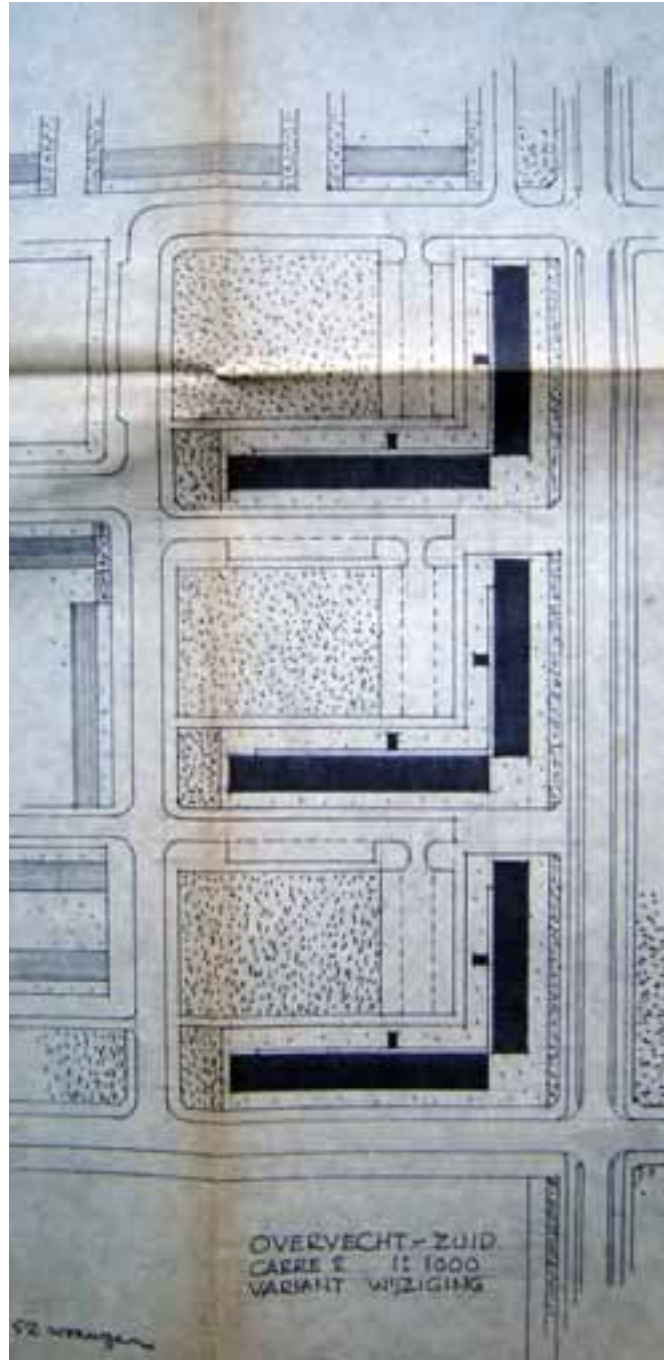
Conclusie ontwerp Overvecht-Zuid

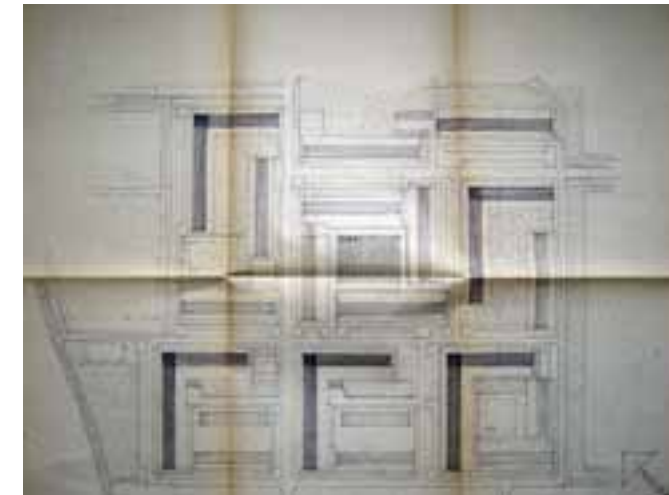
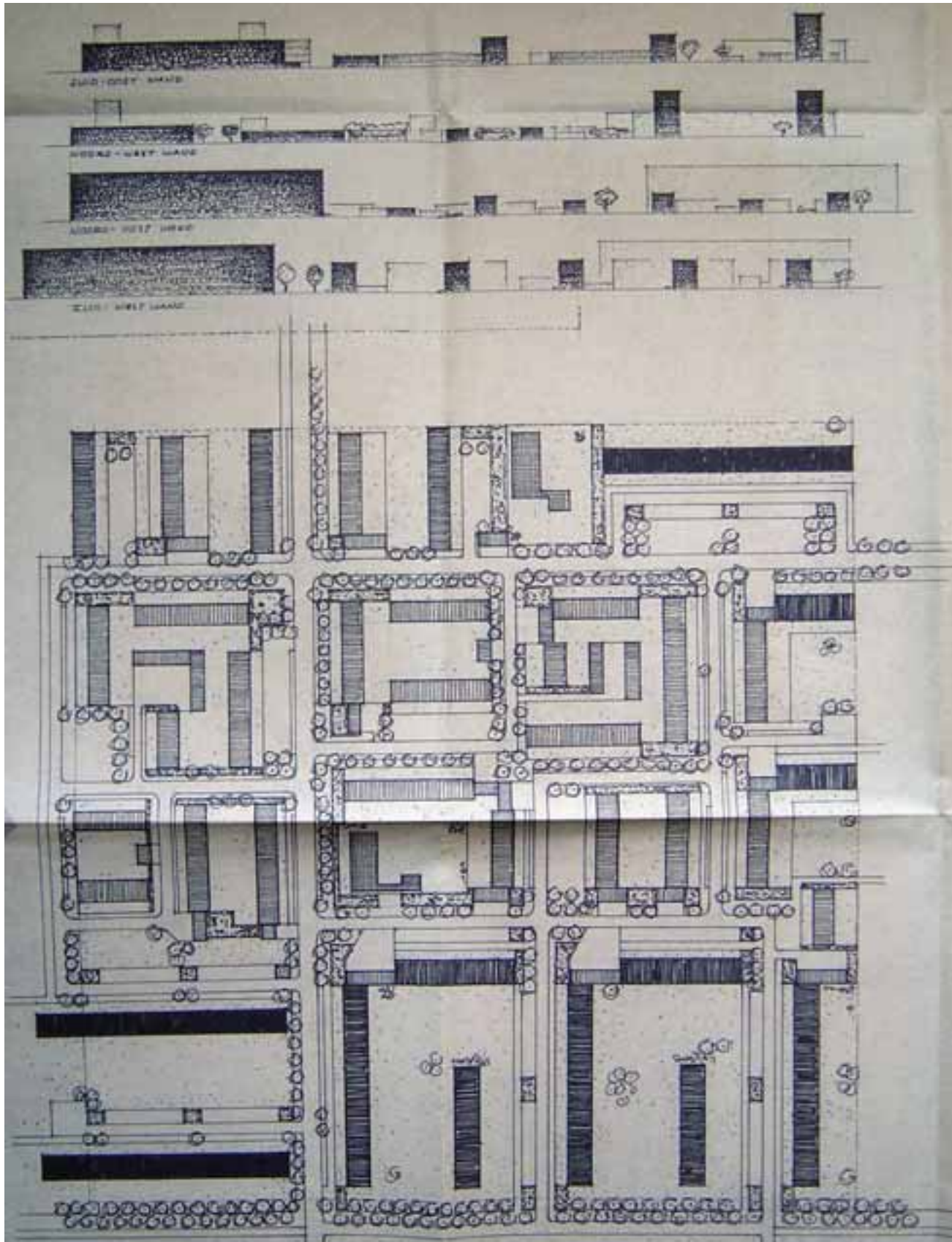
Het schetsontwerp uit 1960 is te typeren als een plan dat niet op de schaal van de opgave (de wijk), maar op de schaal van de bouwsteen (de buurt) is ontworpen – eerder het werk van een architect dan van een stedenbouwer. De bouwstenen zijn zo goed en zo kwaad als het ging op de locatie gelegd, maar het gevolg was dat de wijkentrees vanaf de Talmalaan, Eyckmanlaan, Rodebrug en het NS station niet goed uit de verf kwamen: het werden verstoringen in plaats van hoofdmomenten van de structuur. In de groene tussenruimte tussen de blokken waren voorzieningen gedacht en daarmee stond de groene ruimte meteen onder druk. In het uitgevoerde plan is het opvallend dat de contrasten in de bebouwing sterk zijn toegenomen: door de woningcontingenten kreeg Overvecht-Zuid verrassend veel laagbouw (25%), maar door de schaalvergroting van de bouw stonden daar verrassend hoge schijven tegenover, zeker gezien de bescheiden schaal van de kwadranten. Overigens is het de vraag hoe de toenmalige

kritiek op Overvecht, als zijnde een wijk met een te kleine maat, stand houdt. De huidige waardering voor overzichtelijkheid en een kleinschalige woonomgeving spelen Overvecht-Zuid in de kaart. Ook op de tendens om gestapelde bouw te vervangen door grondgebonden woningen liep Overvecht, zij het onbedoeld, vooruit. Deze herwaardering neemt niet weg dat het al in 1960 geconstateerde gevaar voor het dichtslippen van de groene voegen een blijvend punt van zorg is. De geleding van de wijk in overzichtelijke onderdelen staat of valt bij de instandhouding van het contrast tussen de bebouwde kwadranten en de groene randen.

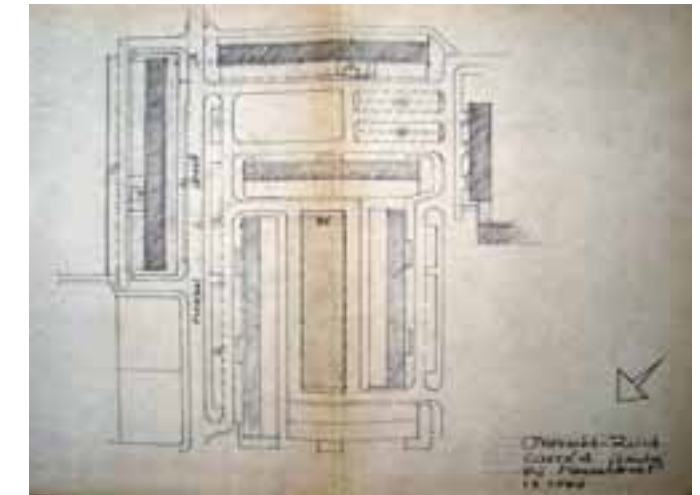

Schetsplan Overvecht, 03 april 1959.
Archief Wissing (NAi).

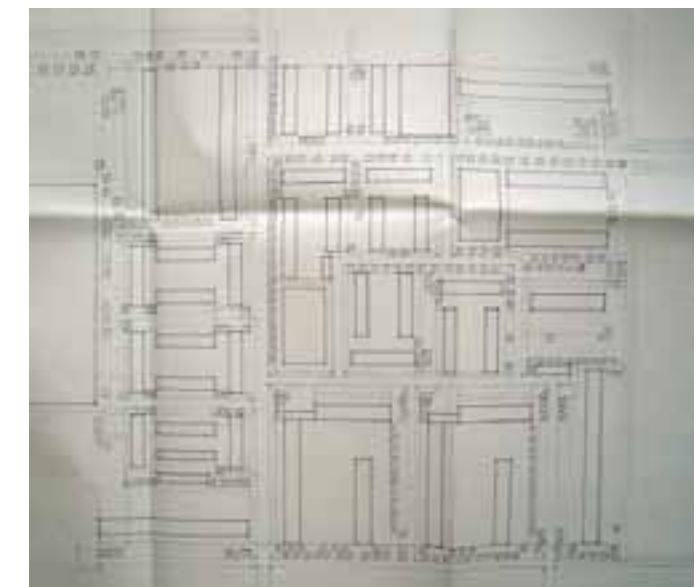

Studie vak 4, 1961. Het streven naar een grotere gebaren en een overzichtelijker indeling. De schijven langs de Zamenhofdreef zijn doorgezet, de contouren van de blokbebouwing in het hart van het vak (Samosdreef) zijn zichtbaar. Archief Hanekroot.

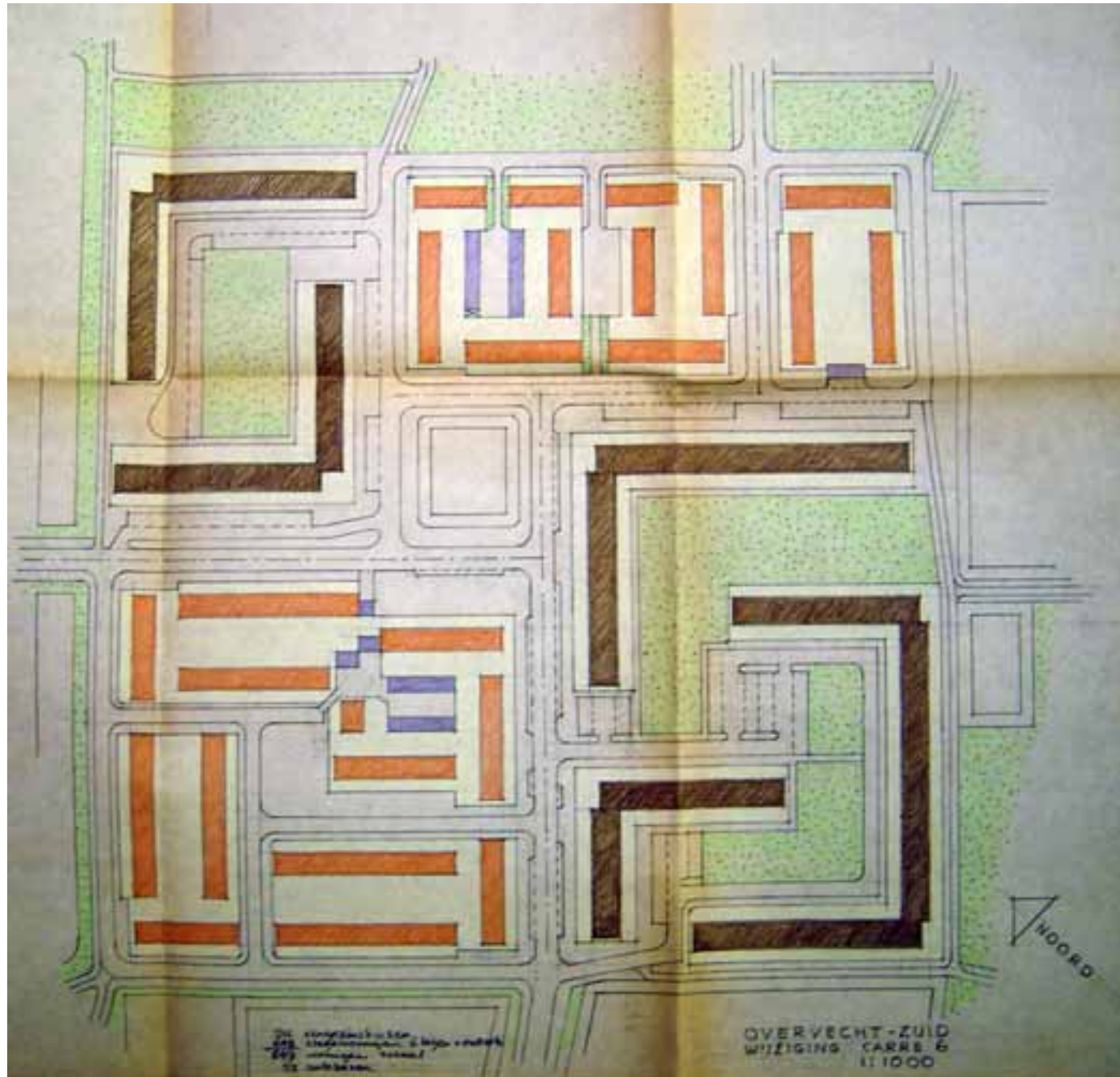

Stedenbouwkundig ontwerp voor het carré van vierlagenbouw in vak 4, 1964 (zo uitgevoerd). Archief Hanekroot.

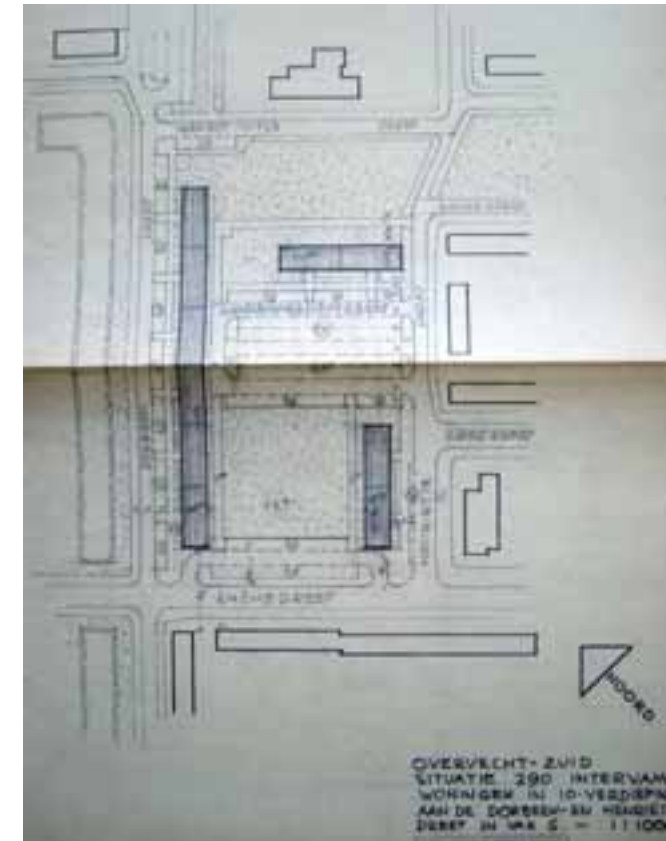

Studie vak 4, ongedateerd (anders uitgevoerd). Alleen in de hoeken lijkt deze schets op het uitgevoerde ontwerp, ook is een aanzet van de schijfbebouwing langs de Zamenhofdreef (onderzijde) te zien. Archief Hanekroot.

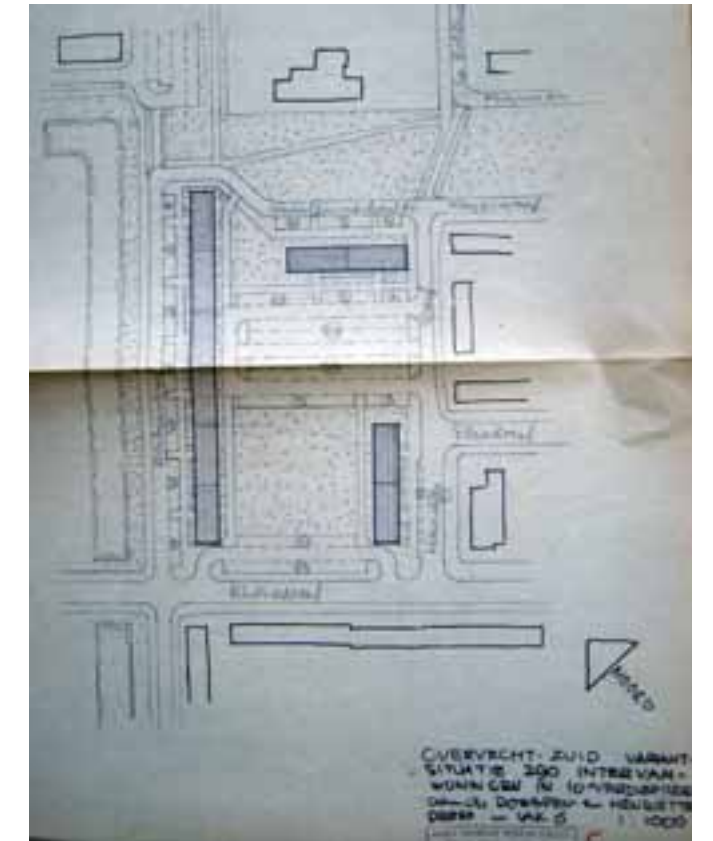
Studie vak 4, ongedateerd (anders uitgevoerd). De doorsnede laat zien dat de bouwhoogte beperkt bleef tot vier en zes lagen. Archief Hanekroot.

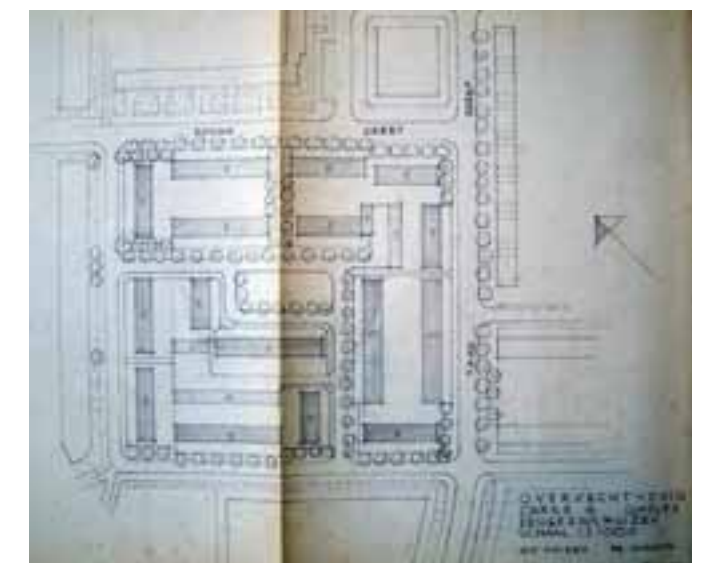
Ontwerp vak 6 (gewijzigd uitgevoerd), 1962.
Archief Hanekroot.

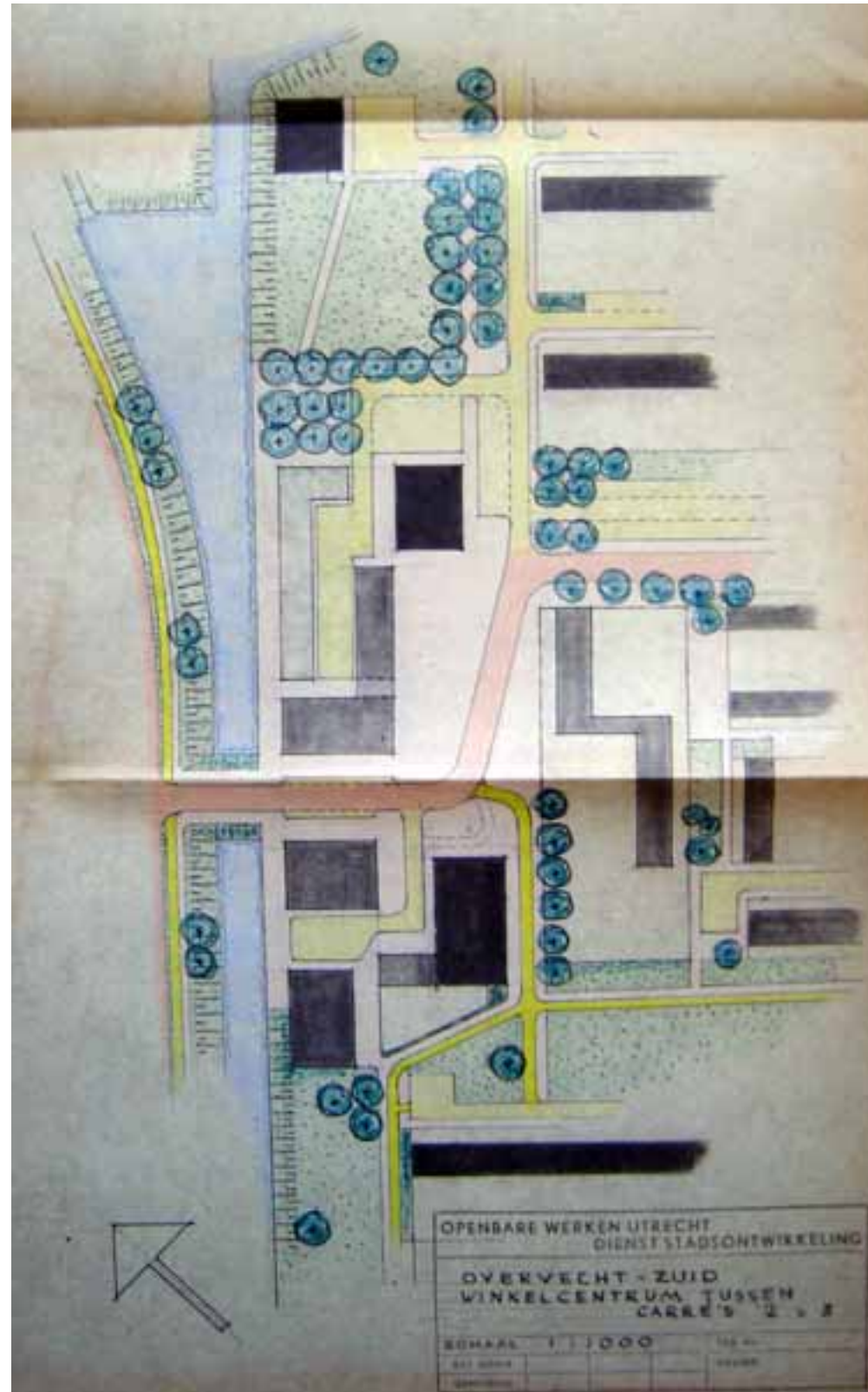
Ontwerp hoogbouw vak 6, 1967. Archief Hanekroot.

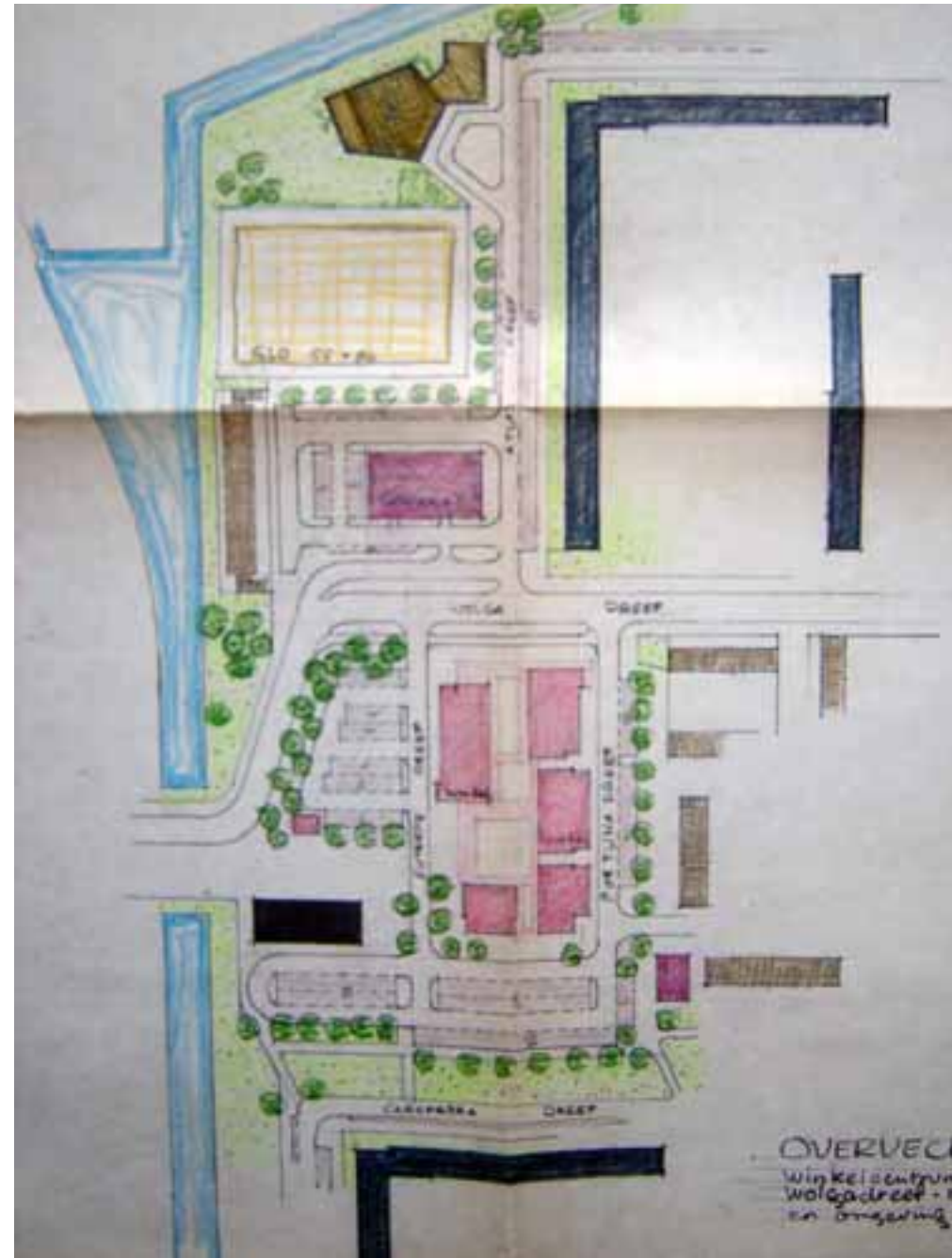
Ontwerp hoogbouw vak 6, met andere loop
Haarlemmerhoutdreef (uitgevoerd), 1967. Archief Hanekroot.

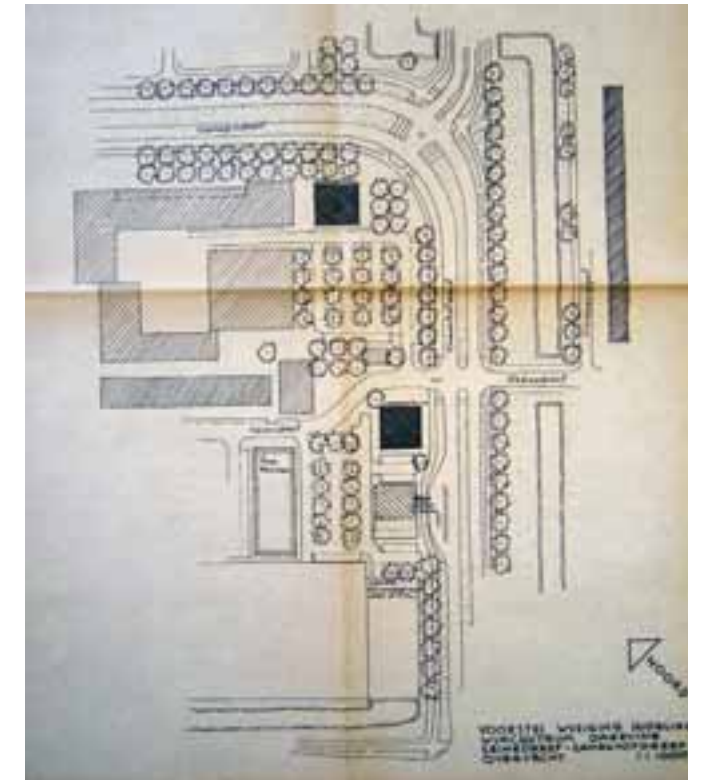
Ontwerp laagbouw vak 6 (uitgevoerd met kleine wijzigingen),
1963. Archief Hanekroot.

Studie winkelcentrum Wolgadreef en Euterpedreef (vakken 2 en 3), ongedateerd (anders uitgevoerd). Archief Hanekroot.

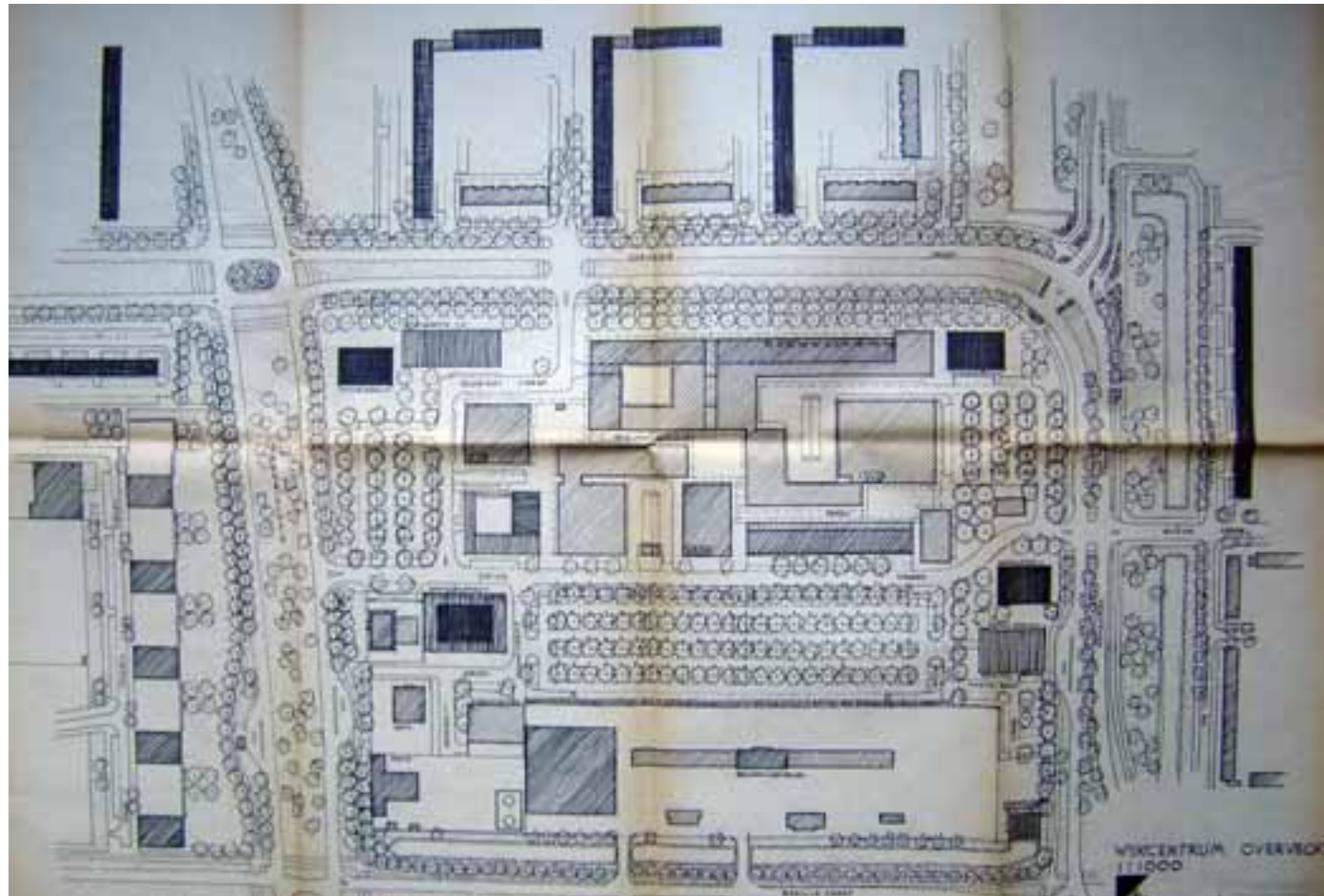
Ontwerp winkelcentrum Wolgadreef en Euterpedreef (vakken 2 en 3), 1964 (uitgevoerd met kleine wijzigingen). Archief Hanekroot.

Deelstudie wijkcentrum Overvecht, 1968. Het centrum zou worden begrensd door vrijstaande hoogbouwtorens, die als zwarte blokjes zijn aangegeven. Archief Hanekroot.

Bejaardencomplex vak 7, ontwerp bouw- en woningdienst Utrecht. In: De Schakel (1968) 58, 11.

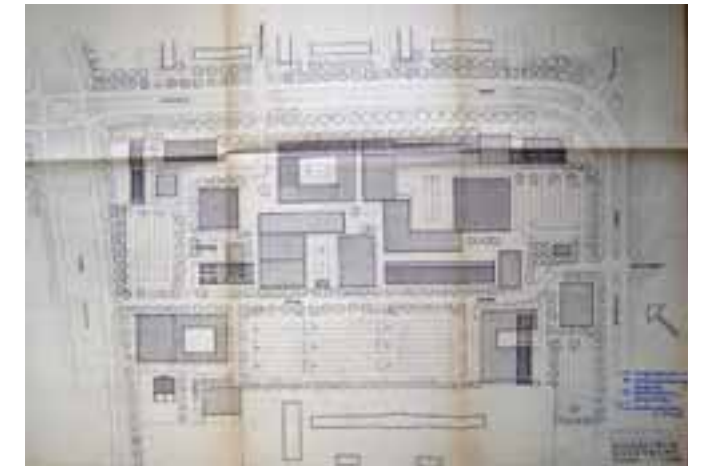
Inrichting buitenruimte wijkcentrum Overvecht, 1969. Archief Hanekroot.

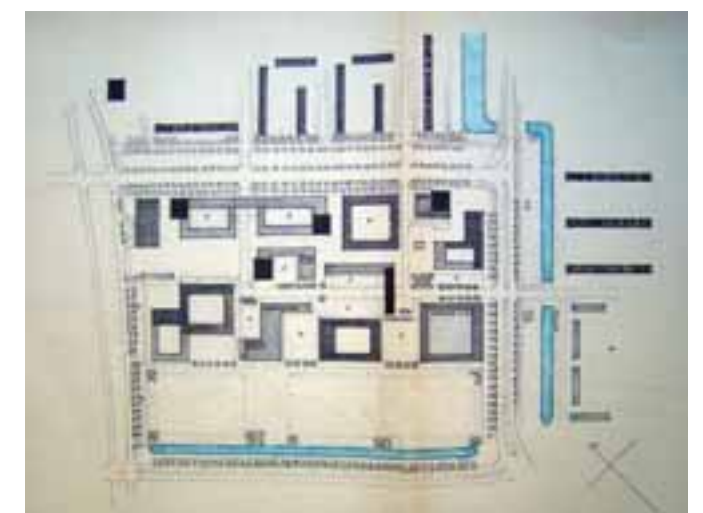
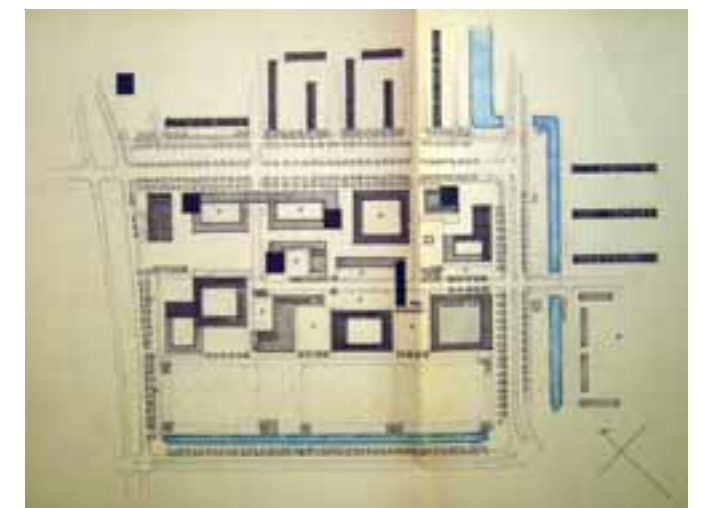
Winkelcentrum, architect H.D. Bakker. In: *De Timmerwerf* 22 (1969) 05, 1.

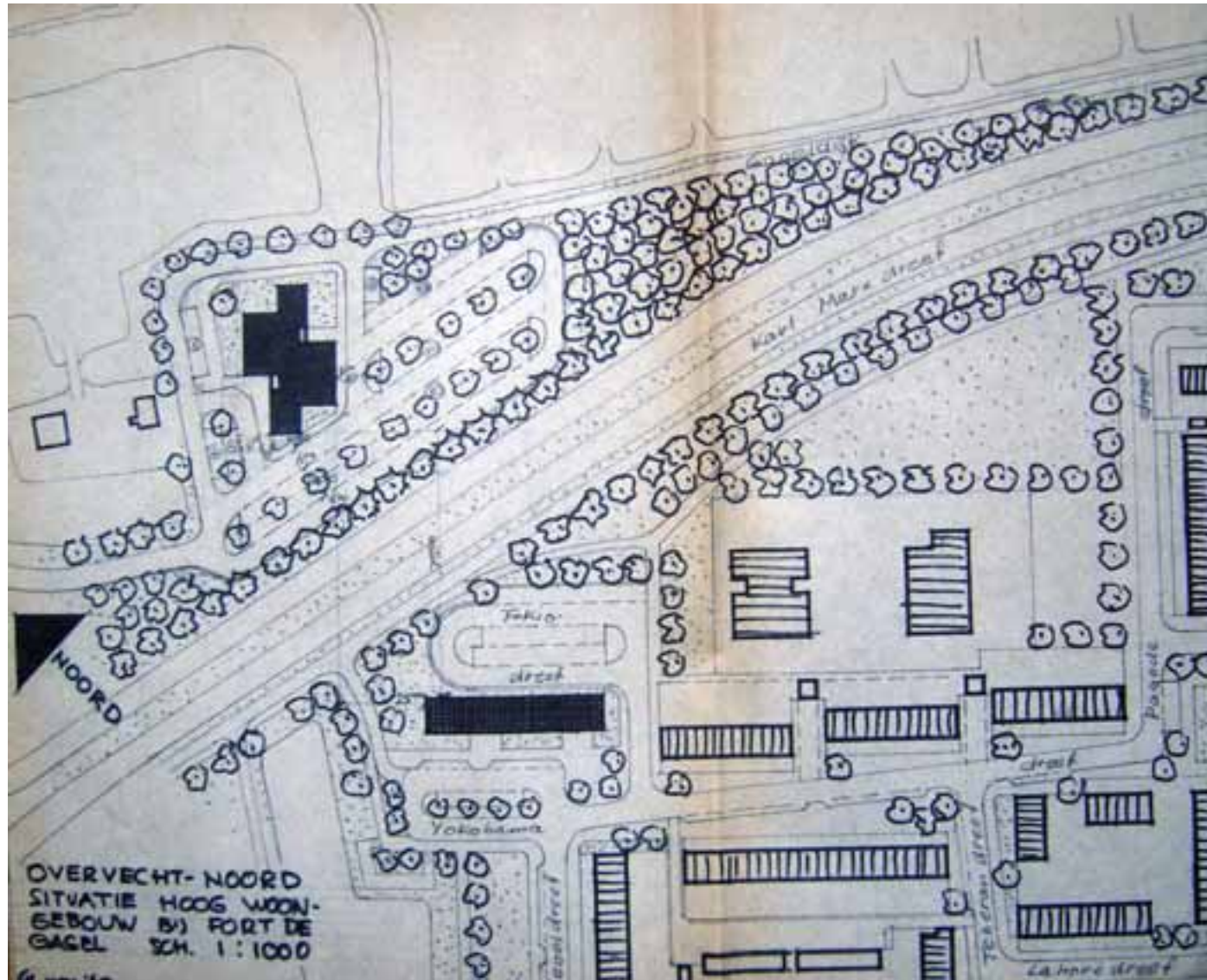
Buurtwinkels in Zuid. In: *De Timmerwerf* 20 (1967) 4, 1

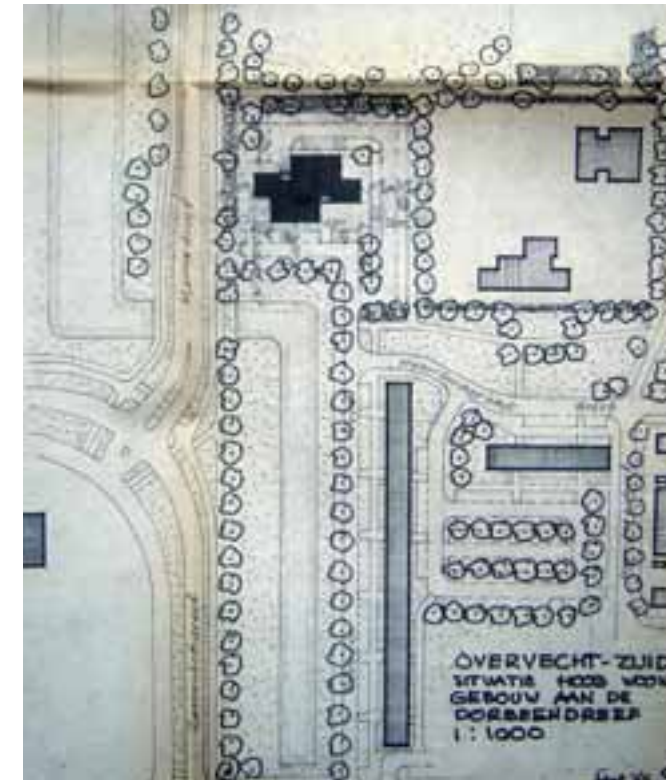
Studie wijkcentrum Overvecht, 1967. Archief Hanekroot.

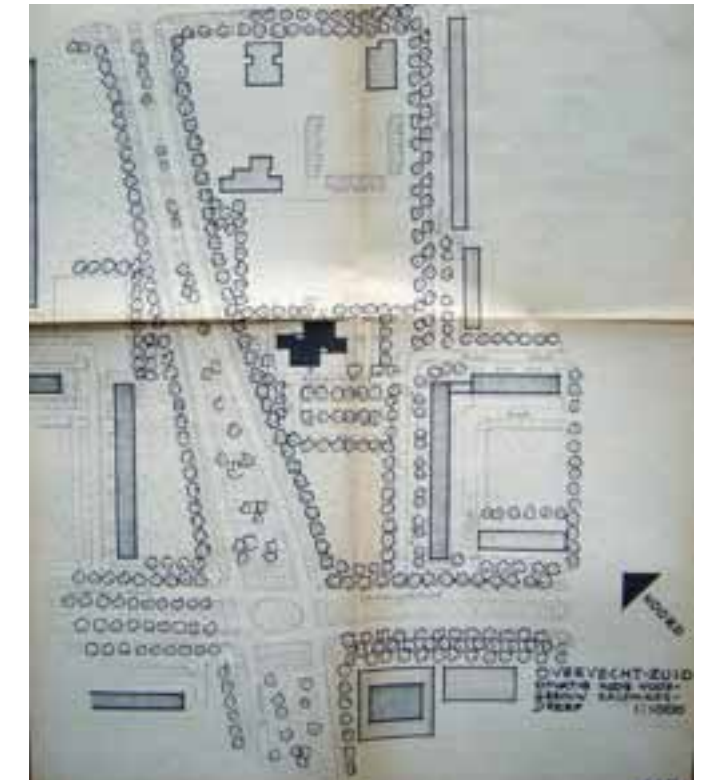
Studies wijkcentrum Overvecht, ongedateerd. Aanvankelijk zou het winkelcentrum een gevarieerd aanbod aan voorzieningen krijgen, zoals een lyceum, kerk, bioscoop, politiebureau, postkantoor, warenhuis, kantoren en winkels. Archief Hanekroot

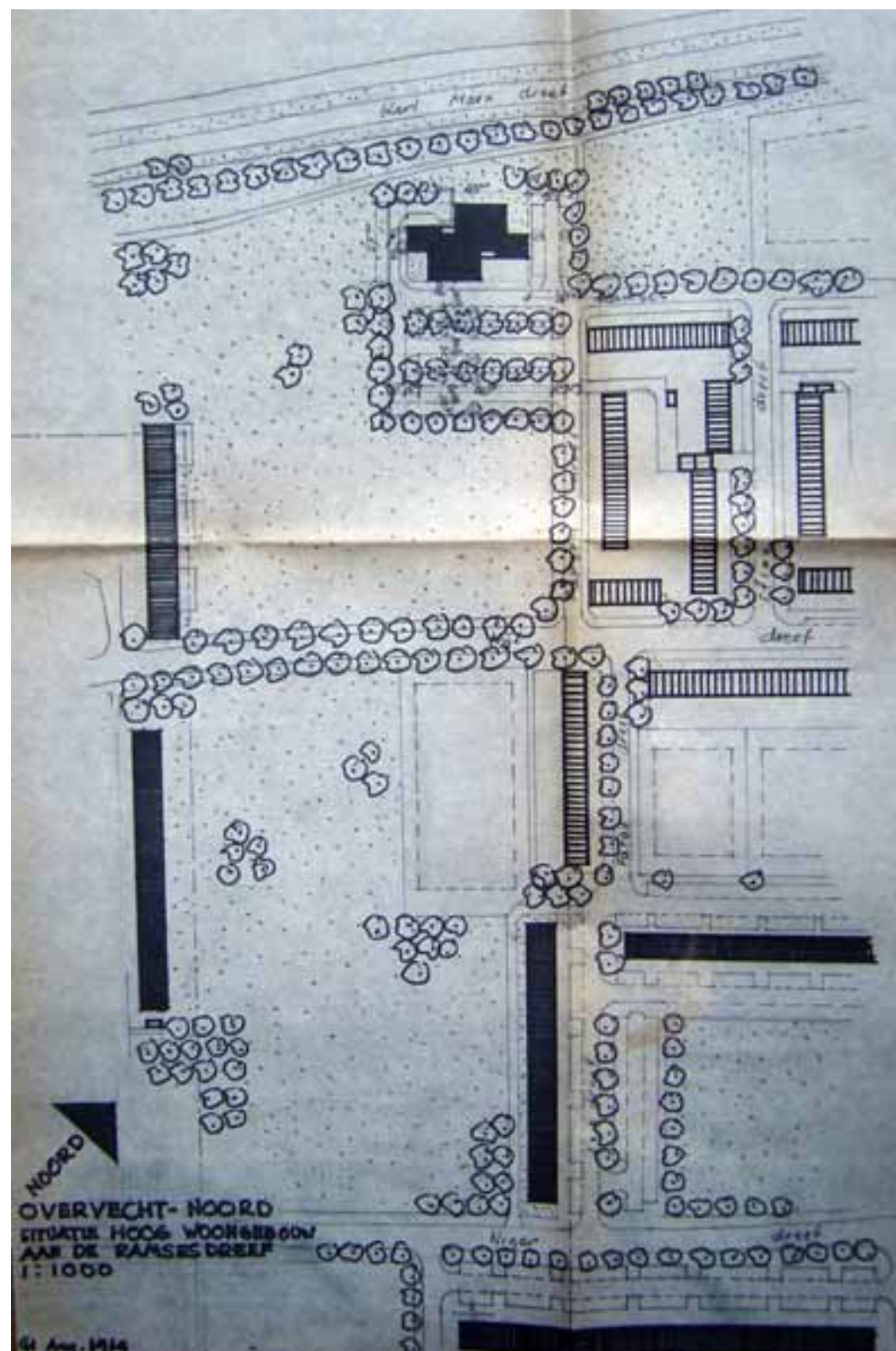
Studie inpassing hoogbouw bij fort De Gagel (bij vak 10), 1969. Archief Hanekroot.

Studie inpassing hoogbouw bij de entree van Park de Watertoren (Dorbeendreef, bij vak 5), 1969. Archief Hanekroot.

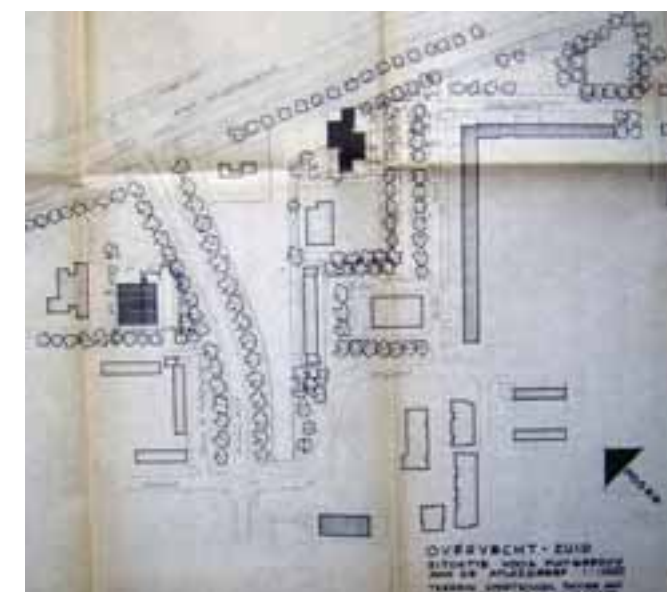
Studie inpassing hoogbouw Kalymnosdreef (vak 4, bij de Einsteindreef), 1969. Archief Hanekroot.

Studie inpassing hoogbouw Ramsesdreef (vak 8, aan de rand van de groene wig), 1969. Archief Hanekroot.

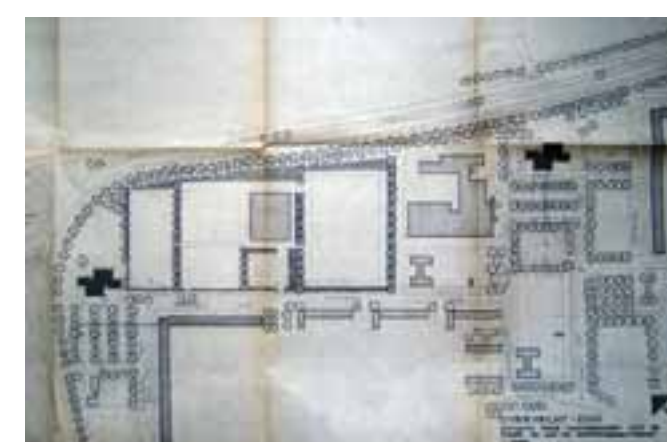
Maquette van een woontoren (20 lagen, 8 woningen per verdieping). In: *Utrecht in beeld* 1972, afb. 55.

Studie inpassing hoogbouw Atlasdreef (vak 7), 1969. Archief Hanekroot.

Model van Overvecht, inclusief hoogbouw, op een informatiedag in verband met een hoorzitting over het wel of niet realiseren van de hoogbouw. In: *Utrecht in beeld* 1972, afb. 56.

Studie inpassing hoogbouw Fjord- en Schooneggendreef (hoekpunten vak 1), 1969. Archief Hanekroot.

Seriematige productie van woningen in hoogbouw.
In: *Plan 1* (1970) 7, 434.

Carnegiedreef, In: *Plan 6* (1975) 1, 15

DETAILLERING OVERVECHT-NOORD I

Aantal woningen:

leegstaande huizen	130
id. m. praktijk	27
3 verdieping woning	157
4 verdieping woning	620
8 verdieping woning	80
8 verdieping woning	528
10 verdieping woning	720
Totaal	2105 W.

N.B. met meegerekend bouwflat van 12 à 14 verdieping

Parkeringsplaatsen

parkeringsruimte bij woningen	1532
id. bij winkels en kerk	99
id. bij bedrijven	23
Totaal	1654

MATEN ONDER VOORBEHOUD
DEFINITIEVE OPGAVE
AFD. LANDMETEN

GEWUZIGD			
par.	datum	par.	datum
A	15.11.1962		
A	15.11.1963		
A	19.12.1963		
H	24.2.1964		

Voorbeeld van de berekeningen van Hanekroot in de marge van de ontwerpstudies (vak 8, uitwerking 1964).
Archief Hanekroot.

OVERVECHT-NOORD, SCHETSPLAN HANEKROOT, 1962

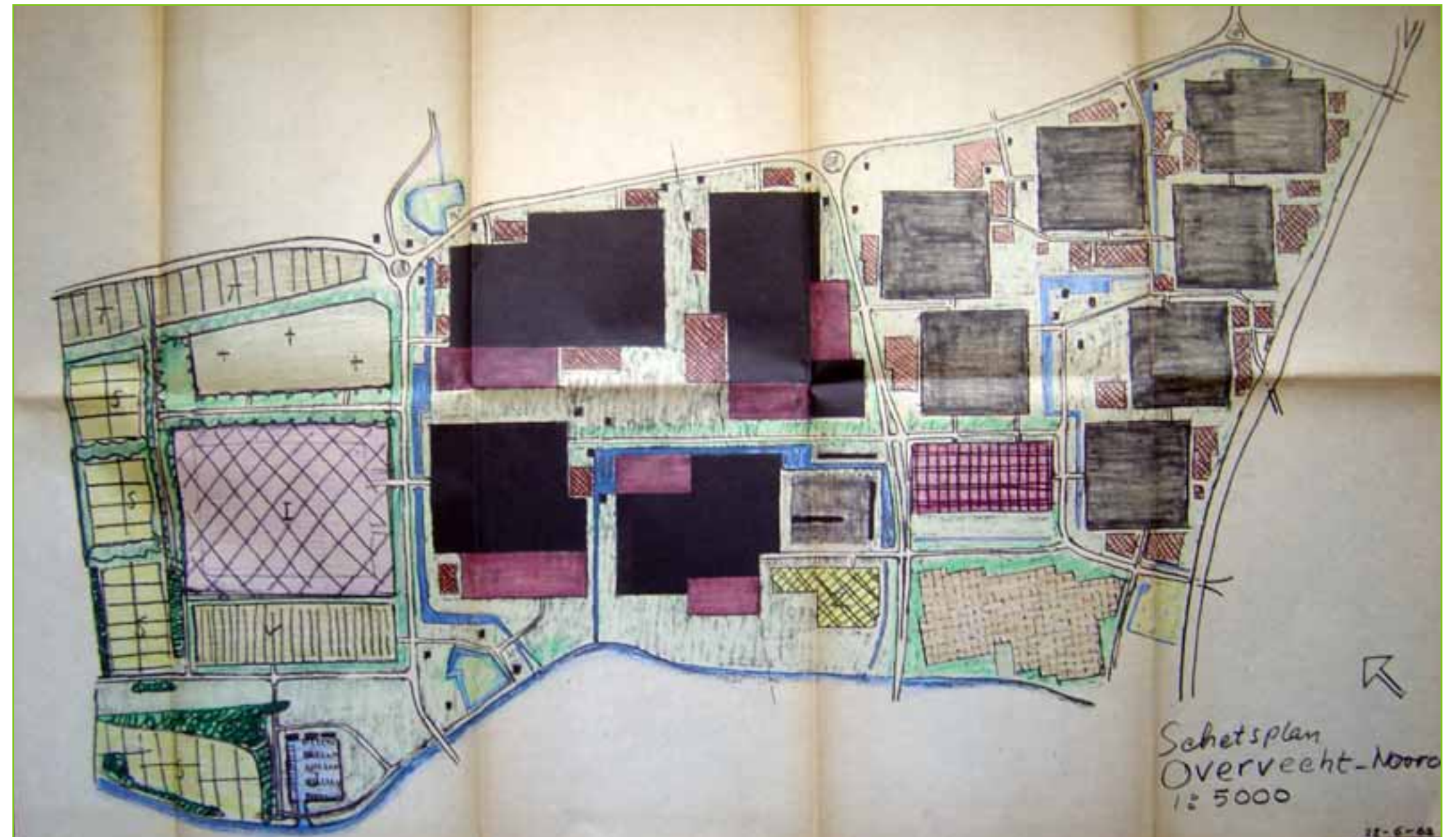
Uit juni 1962 dateren de eerste schetsen waarop voor Overvecht-Noord het ontwerp van Wissing (en Spruit) terzijde is gelegd.¹⁶ Hanekroot maakte dit alternatief. Rondom het park (de Gagel) projecteerde hij vier vakken met fors bredere groene voegen dan in Overvecht-Zuid. Hanekroot: 'Dit betekende een indeling in grotere buurten en concentratie van grote groepen gelijksoortige bebouwing.'¹⁷ Doordat het voornemen om de Klopvaart te verleggen en via het park naar de Vecht te leiden niet doorging, werd al snel het aantal buurten tot drie terug gebracht. Net als in Overvecht-Zuid kreeg ook dit ontwerp weinig tijd voor reflectie en doorwerking. Het opspuiten van de vakken begon in 1962, de bouw startte in 1963. Ook hier bracht de dagelijkse bouwpraktijk planwijzigingen en aanvullingen met zich mee. In het raamwerk van vakken en hoofdwegen kon echter veel in een laat stadium worden beslist.

De belangrijkste thema's van het schetsontwerp Overvecht-Noord:

- Compositie van Noord als een geheel, met verschillende bouwstenen en op verschillende schalen;
- Opbouw in drie grote buurten, met buurtvoorzieningen;
- Grote zorgvoorzieningen (ziekenhuis, bejaardenhuizen) in de randen;
- Een centraal park (de Gagel) met uitlopers tussen de vakken door;
- Groene randen en een patroon van circa 30 torens verspreid over Overvecht.

Compositie van Overvecht-Noord als een geheel

De ontwerpschetsen van Hanekroot voor

Schetsontwerp Hanekroot voor Overvecht Noord, 1962. De waterpartij bij het Park De Gagel kwam later te vervallen. Archief Hanekroot.

de buurten van Overvecht-Noord laten zien hoe hij zocht naar een afstemming van de woningaantallen en de ruimtelijke compositie van de buurten. De schetsen lijken op abstracte schilderijen van gekleurde blokjes en vakjes, in vele varianten. Het zijn stuk voor stuk oefeningen in stedenbouwkundige compositie en precisie. Een belangrijk verschil met Overvecht-Zuid is dat Hanekroot zich niet van een repeterende

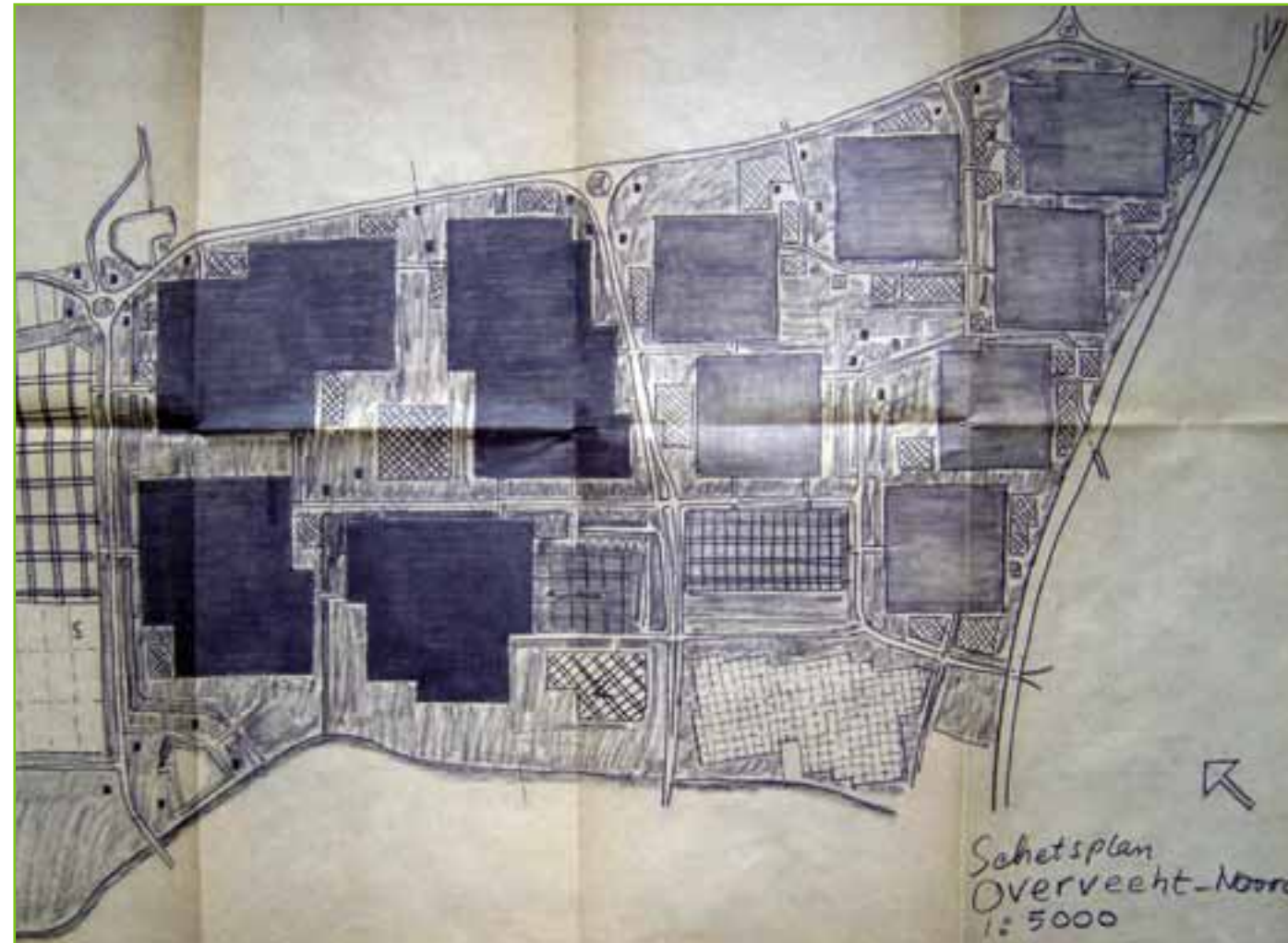
buurteenheid bediende, maar voor elke buurt een nieuwe compositie maakte. Hij gebruikte de bijzonderheden van het woonprogramma, de kenmerken van de locatie en de aanknopingspunten in de omgeving om tot zijn ontwerp te komen.

Opbouw uit drie grote buurten

De buurten in Overvecht-Noord werden ruim twee maal zo groot als in Zuid: per vak werd gerekend met 1900 à 2300 woningen, ofwel 6700 à 8100 bewoners (tegenover 800-850 woningen en 2600-3000 bewoners per buurt in Zuid). Het ontwerp van Hanekroot was een directe reactie op de kritiek die hij zelf op Overvecht-Zuid had geformuleerd. Met zijn ontwerp werd de schaalvergroting van de

woningbouw ondervangen. Om de groene voegen tussen de vakken in groen te houden kwamen de buurtvoorzieningen niet in de groenzones. De scholen, winkels en buurtcentra zijn gedeeltelijk langs de rand van de vakken en gedeeltelijk midden in de buurten te vinden. In de vakken was ruimte voor een zee van laagbouw, series etagebouw en flinke stroken met hoogbouw. Noord was berekend op grote parkeervelden, herhalingsplannen (veelvuldig repetitie van dezelfde bouwtype) en prefabbouw. De vakken werden gevuld met een compositie van deze bouwtypen. Centraal lag de middelhoogbouw, in combinatie met voorzieningenclusters rondom de toegangswegen. De bebouwing bleef hier beperkt tot drie verdiepingen (zonder lift). Hoogbouw werd op speciale plaatsen in de vakken opgenomen, in combinatie met de groenstructuur (zie hieronder).

In de vakken zorgden vloeiend in elkaar overlopende ruimten van pleinen, hoofdwegen en groenzones voor samenhang en oriëntatie. Hanekroot schreef hierover: 'Om te ontkomen aan te grote eentonigheid en strakheid die dreigde te ontstaan door de massale herhaling van dezelfde of gelijkaardige blokken, zijn in Noord niet meer uitsluitend rechte straten toegepast, maar werd overgegaan tot een stelsel van lichtgebogen straten en een niet zuiver rechthoekig wegnnet. Maar omwille van de eenheid tussen Noord en (...) Zuid is wél de richting van de strikt haaks op elkaar staande bebouwing aangehouden – vooral bij de hoogbouw, die nu eenmaal op grote afstand zichtbaar is.'¹⁸ Aan de Carnegiedreef is de samenhang tussen Noord en Zuid het beste merkbaar: de hoofdweg verbindt het winkelcentrum en beide parken van Overvecht

Schetsontwerp Hanekroot voor Overvecht Noord, 1962. Archief Hanekroot.

met elkaar en wordt door een lange reeks hoogbouwschijven begeleid. Soms staan de schijven parallel aan de weg, soms haaks erop.

Grote zorgvoorzieningen en parken in de randen

De hoogbouw van Overvecht-Noord bestaat uit appartementenflats en bejaardenhuizen, die de buurten 'harde randen' geven. Langs het Vechtzoompark zorgen de bejaardenhuizen en het ziekenhuis met hun grote volumes ervoor dat het park een interieur wordt, ingesloten door het lint van historische bebouwing langs de Vecht en de grootschalige nieuwbouw. Ook langs

de Einsteindreef kwamen grote schijfvormige volumes met bejaardenhuizen, die de grens tussen Overvecht-Noord en Zuid benadrukken. Met de beide hoge en harde randen worden de overgangen van Overvecht-Noord naar de bestaande stad gemarkeerd. De overgangen naar het landschap (Klopvaart, Gageldijk) zijn zachter, met brede groene wiggen vanuit Park de Gagel. Langs de groene wiggen is hoogbouw gegroepeerd (portieketageflats) die de relatie met park en landschap versterkt en daar een mooie oriëntatie aan dankt. Zo heeft alle hoogbouw van Overvecht-Noord met de randen van de wijk te maken, ofwel als grens naar de stad, ofwel

als begeleiding van de groene wiggen naar het landschap.

Park met groene wiggen

De Carnegiedreef heeft ter hoogte van Park de Gagel een overdadige aanplant op de brede middenberm. De suggestie van Hanekroot is duidelijk: van ver manifesteert Overvecht zich met de hoogbouw aan de randen, maar de route door de wijk is ruim en overdadig groen. Dit werd in de ontwerpen verder aangezet door de bebouwing rondom het Park de Gagel relatief kleinschalig en open te maken. Hanekroot sloot, met andere woorden, het landschap op achter een muur van hoogbouw, maar liet het groen van het park zo ver mogelijk de vakken van de woonbuurten in komen. Van de open verkaveling van vak 8 is weinig terecht gekomen, de drive-in woningen in de Cobradreef zijn weliswaar laag (drie lagen), maar sluiten de Gambiadreef van het park af. In vak 9 maakt de experimentele woningbouw de ambities van Hanekroot wel waar. De ontwerpstudies laten zien hoe een groepering van vierkante torentjes zich ontwikkelde tot de torentjes met vier woningen per laag, zoals die door de Woningdienst werden ontworpen. Tussen de torentjes door is het park zelfs vanaf de Amazonedreef zichtbaar.

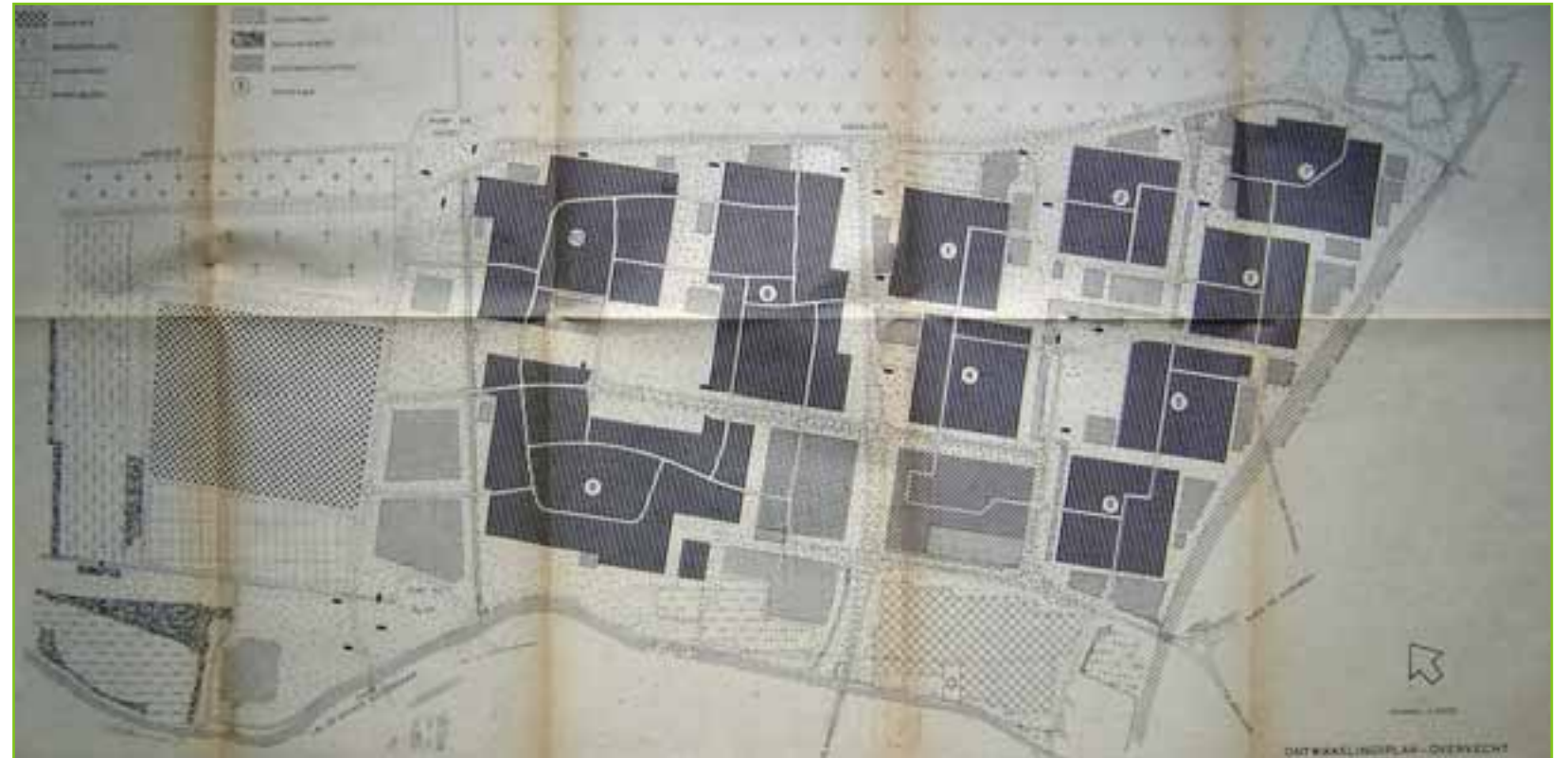
Aan de voorstudies voor de stedenbouwkundige inpassing van de experimentele woningbouw is een element toegevoegd, dat uiteindelijk is vervallen: hoogbouw. Hanekroot tekende twee rechthoekige torens die als het ware het 'venster' vanaf de Carnegiedreef op Park de Gagel omkaderden en het bebouwingsveld met de lage torentjes (vier en zeven lagen) op de parkrand een hoge beëindiging gaven. Met deze volumes sloot de parkrand aan op het stelsel van torens

dat belangrijke plekken van de wijk diende te markeren. Deze compositorische schakel tussen park, rand, de buurten en de wijk bleef echter onuitgevoerd.

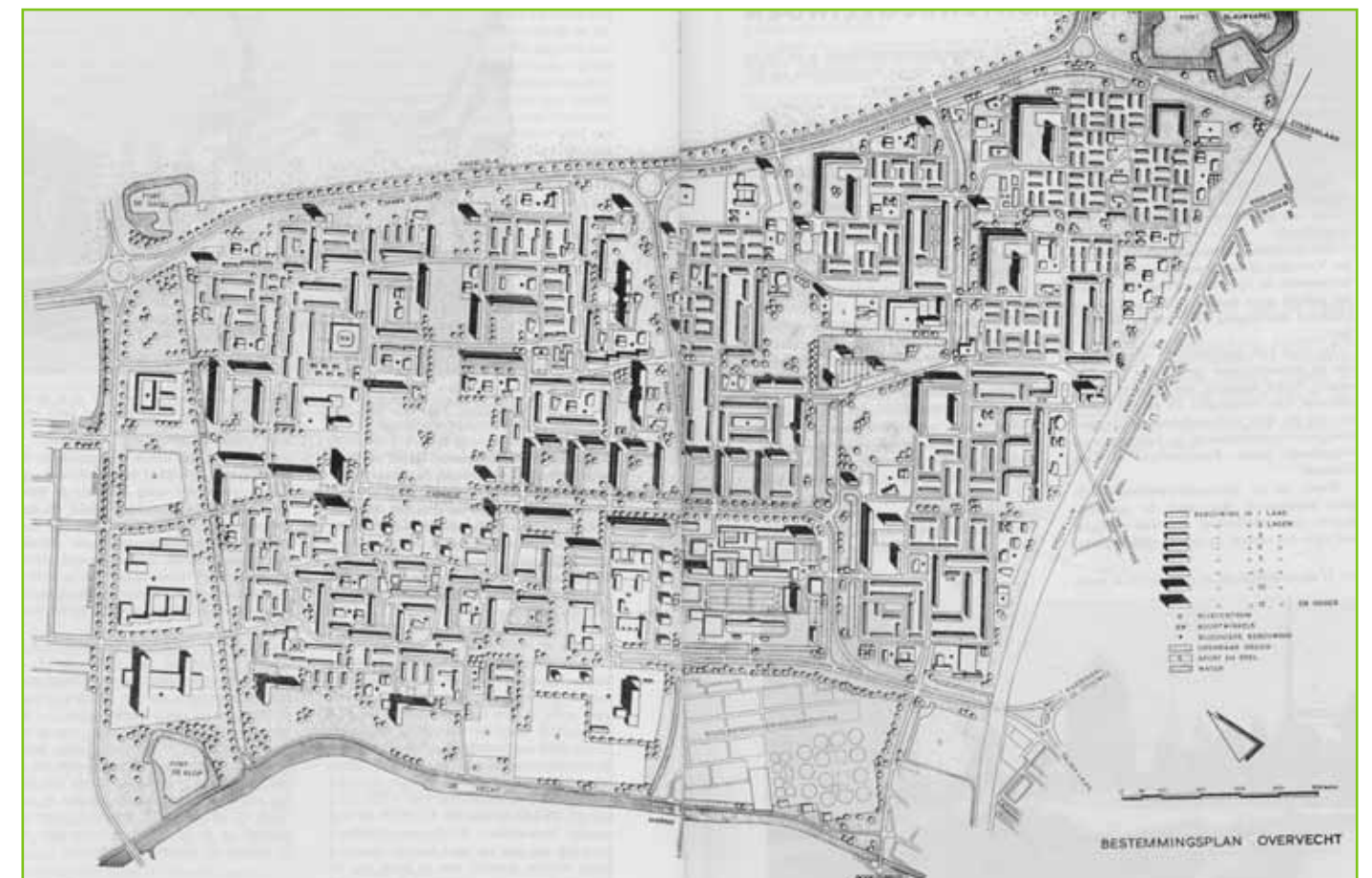
Conclusie Noord

Uit het ontwerp van Hanekroot spreekt de ambitie om Overvecht-Zuid te verbeteren. Hij wilde niet de halfslachtigheid van grootschalige programma's in kleine blokken, en ontwikkelde een plan dat aansloot op aard en omvang van de bouwstroom. Geen stempelplan, waarbij de locatie is gevuld met een herhaling van een modelverkaveling, maar een ruimtelijke compositie met duidelijke ontwerpthema's: lange lijnen, afwisseling van stedelijke ruimten, gevoel voor de omgeving en een vlechtwerk van programmatische elementen. Overvecht-Noord is het werk van een stedenbouwer, niet van een architect.

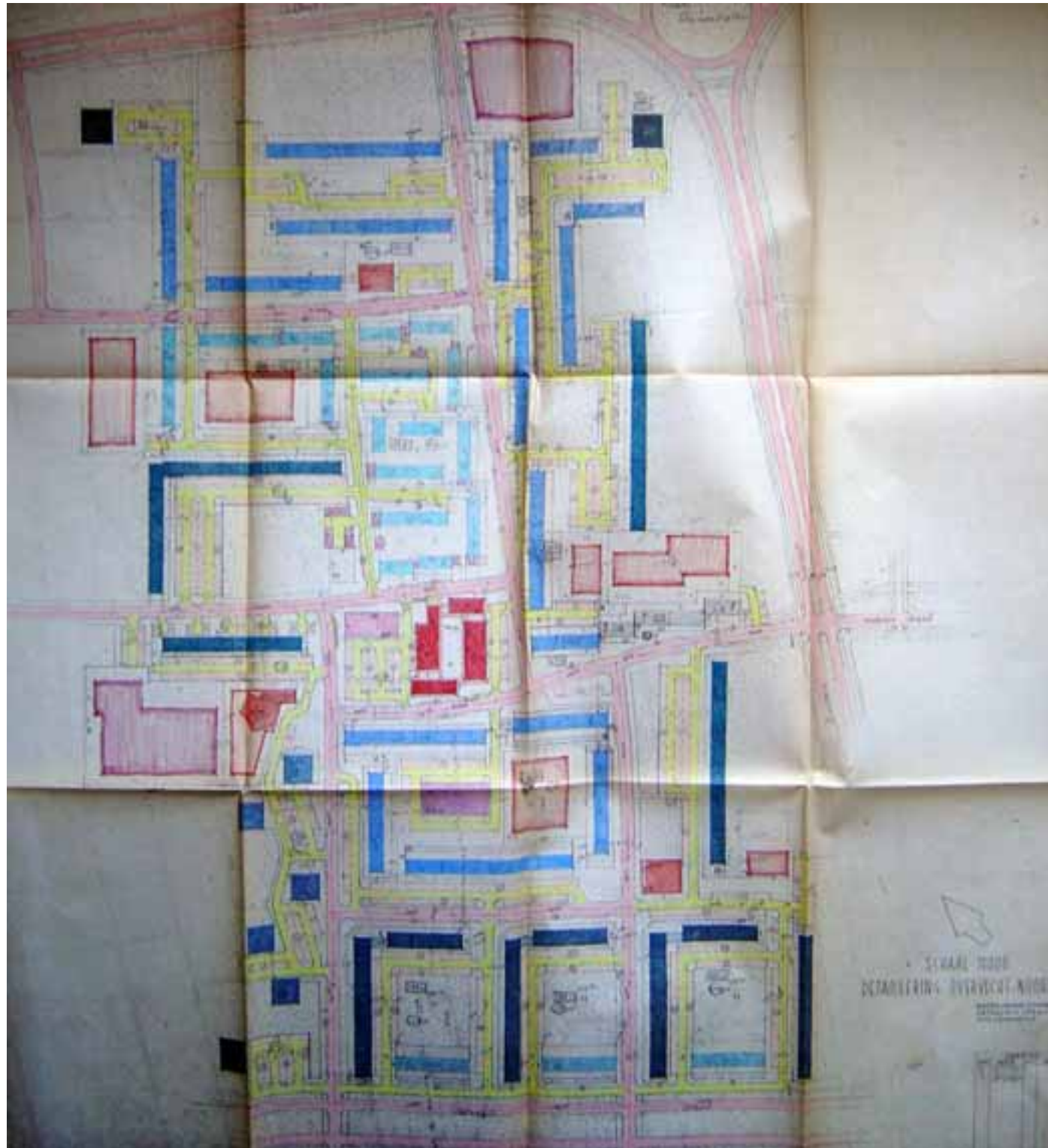
In de ambities waarmee de wijk werd ontworpen en gerealiseerd zijn enkele tegenstrijdigheden te vinden. Tegenover de compositorische rijkdom en de ruimtelijke precisie, staat een functionele eenzijdigheid, een programmatische massaliteit en een architectonische grofheid. De menselijke schaal en de sociale geleding van de wijk in herkenbare, vertrouwde onderdelen, staan onder druk als gevolg van de grootschaligheid en de eentonigheid van het programma. Overvecht-Noord is een wijk, die in de toekomst gebaat kan zijn bij de toevoeging van nieuwe ontwerplagen aan het concept, mits zij het nu bestaande compositorisch kader respecteren. De oorspronkelijke stedenbouwkundige intenties en de gehanteerde ruimtelijke ambachtelijkheid horen het uitgangspunt te zijn, om samenhang en een heldere identiteit te houden.

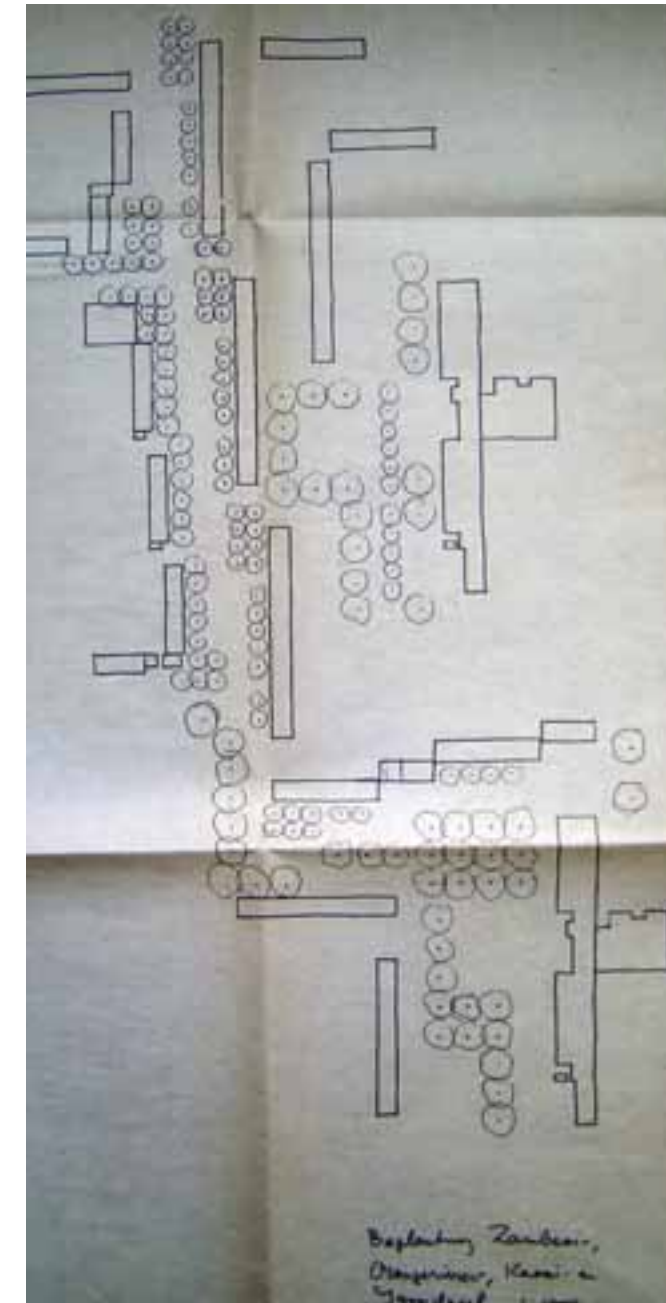
Ontwikkelingsplan Overvecht met Zuid van Wissing en Noord van Hanekroot. Archief Hanekroot.

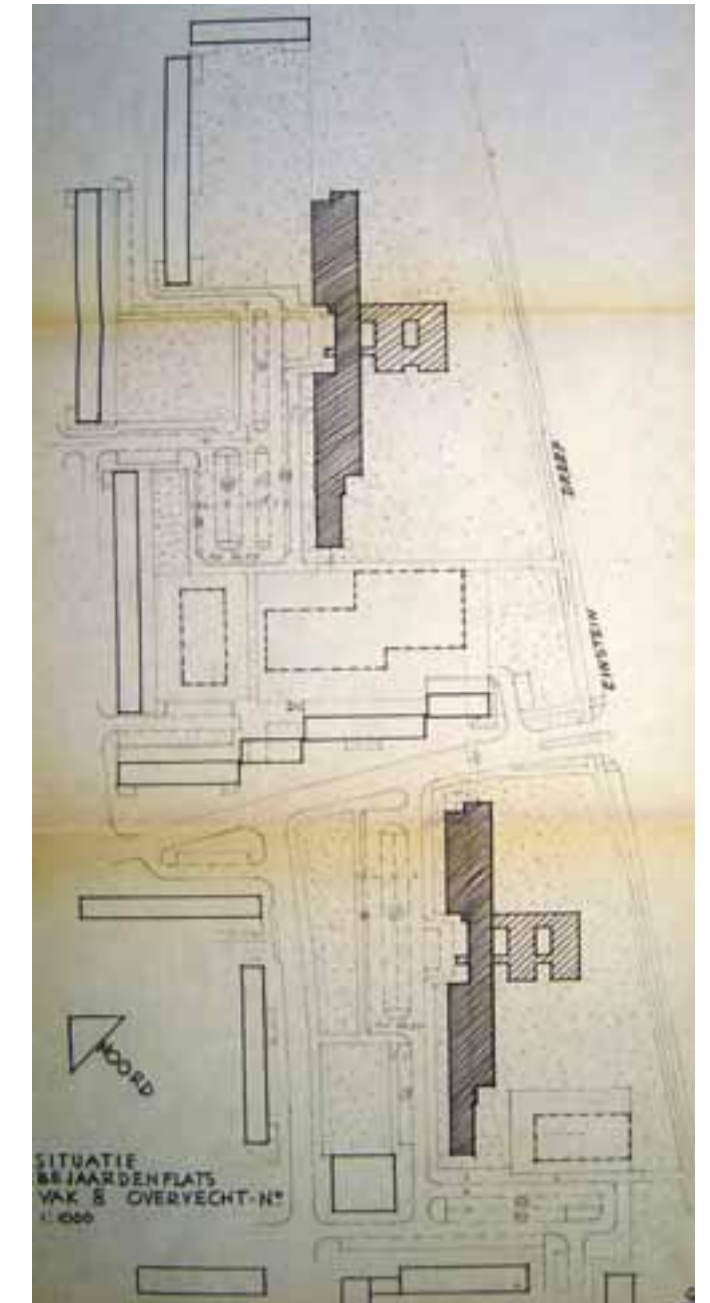
Bestemmingsplan Overvecht, met bouwhoogtes. De compositie van hoogbouwtorens is een beeldbepalend element bij de toegangen, randen en andere belangrijke plaatsen van de wijk. In: *De Timmerwerf* 20 (1967) 4, 10.

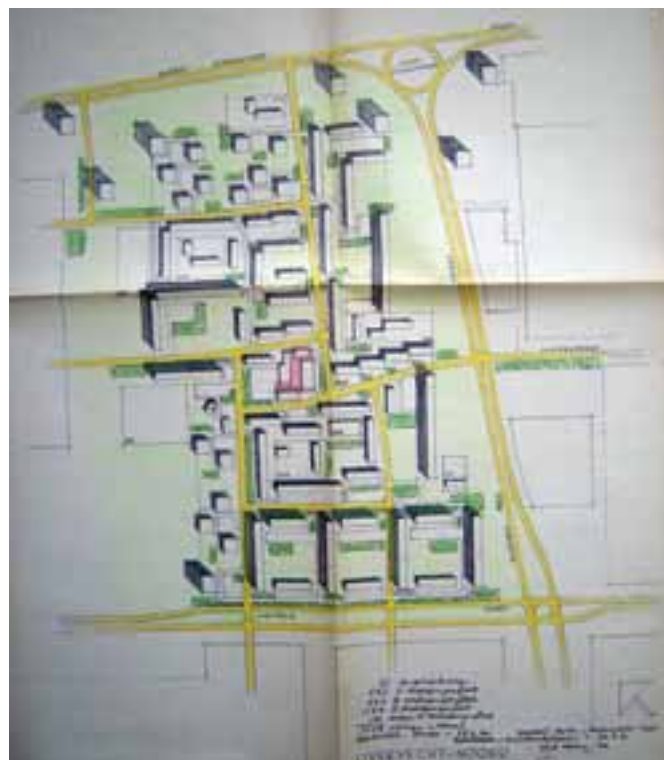
Ontwerp vak 8, 1964 (uitgevoerd). Latere wijzigingen betroffen de bebouwing in de rand van het Park De Gagel (Cobadreef) en de bebouwing aan de noordzijde tussen de Nijldreef en de Ramsesdreef, waar lange stroken appartementen plaats maakten voor een fijnmazige verkaveling met laagbouw. Archief Hanekroot.

Rand vak 8, aan de zijde van de Einsteindreef, 1965. Begrenzing met bejaardenhuizen, erachter een doorlopende groenbeplanting in de Zambesidreef tot de Ivoordreef. Archief Hanekroot.

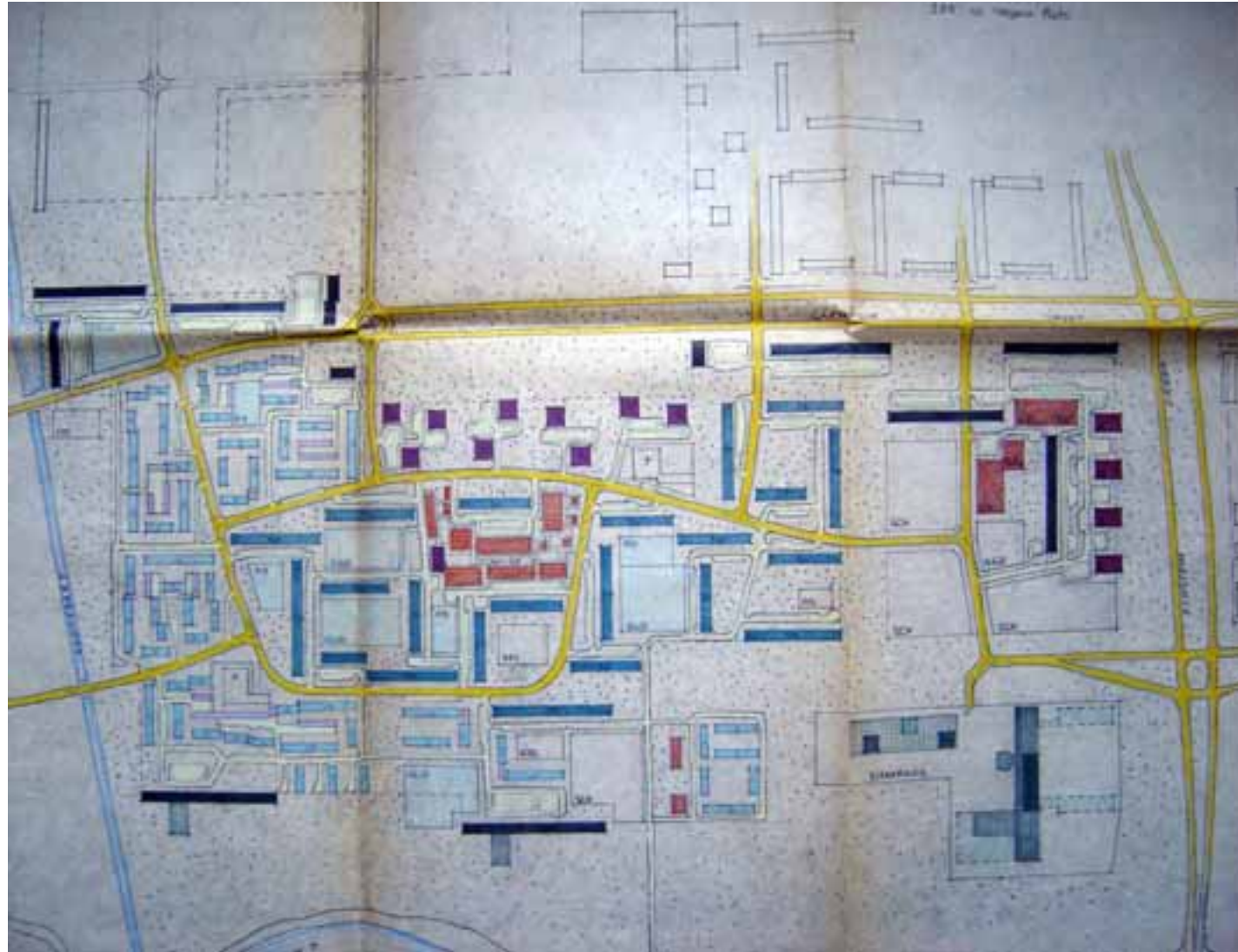
Situatie bejaardenflats vak 8, aan de rand van de Einsteindreef, 1965. Archief Hanekroot.

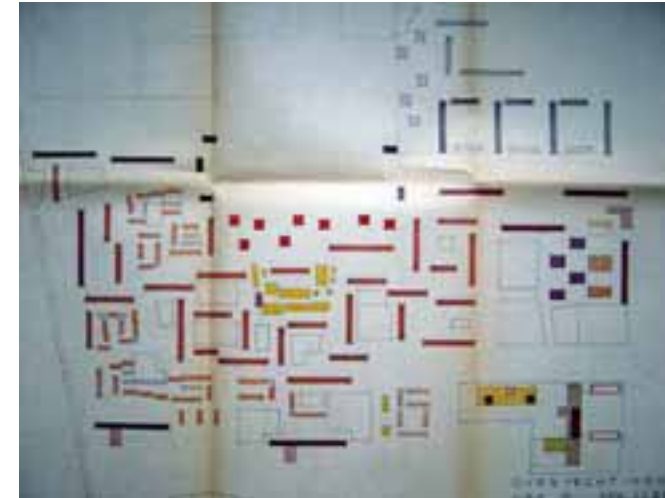
Vier varianten voor vak 8, 1963. Een vast element in alle studies is de strakke begrenzing met hoogbouw aan de zijde van de Einsteindreef en de Carnegiedreef. Archief Hanekroot.

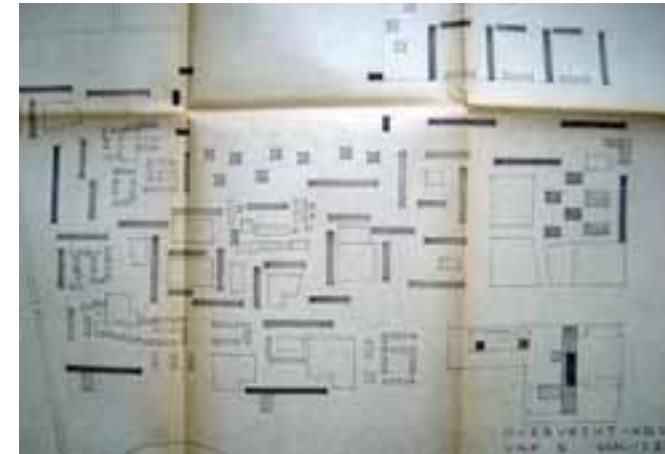
Overvecht-Noord, vak 8 en 9. Opvallend zijn de hoogbouwaccenten bij de groene wig (midden rechts) tussen park de Gagel en de Klopvaart, en de beide bejaardenhuizen aan de rand van het Vechtzoompark (achtergrond). Bron: Gemeente Utrecht.

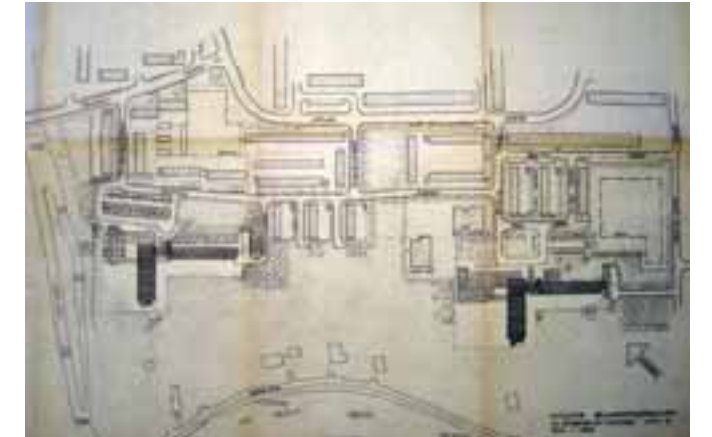
Ontwerp vak 9, met de compositie van de ontsluitingswegen (Amazonedreef en Japuradreef) Archief Hanekroot.

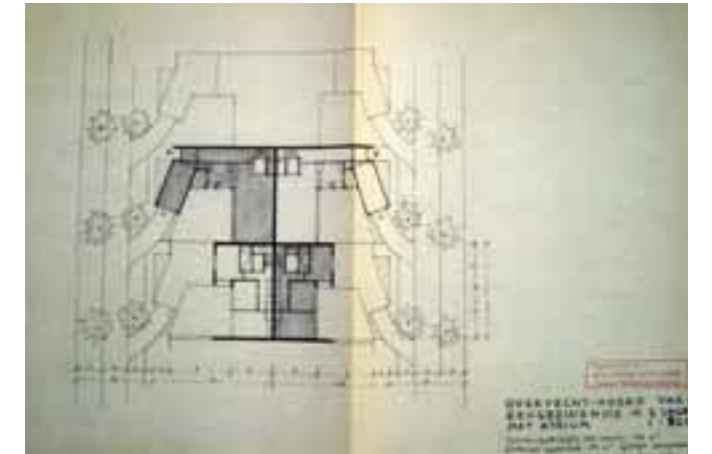
Ontwerp vak 9, 1964. In geel is het buurtcentrum aangegeven, rechts de uitloop van het wijkcentrum, met kantoren. Archief Hanekroot.

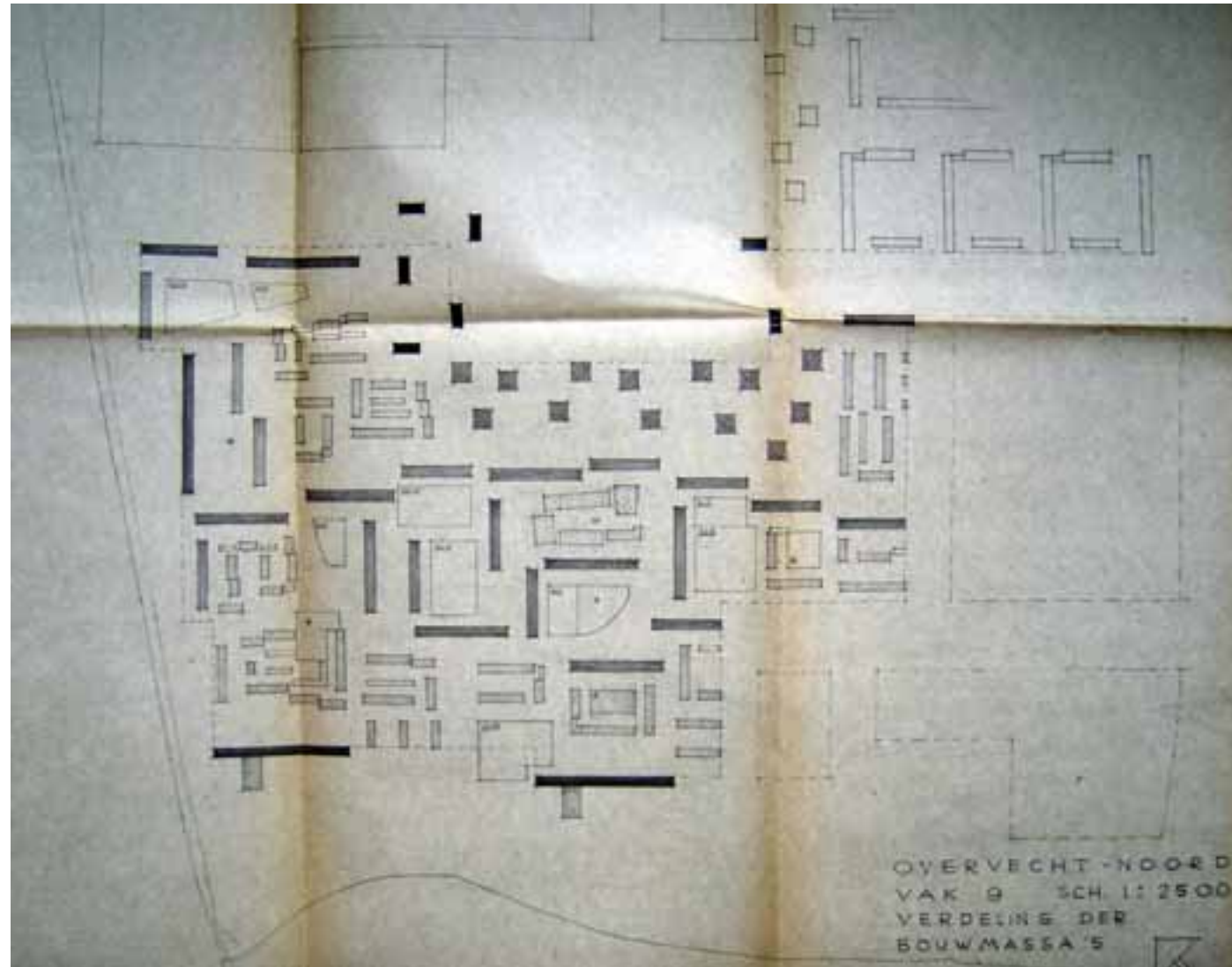
Ontwerp vak 9, 1964. De rand van bejaardenhuizen en het ziekenhuis bij het Vechtzoompark is reeds te zien, evenals de strokenbouw aan de Amazonedreef, de vrijstaande woongebouwen bij Park De Gagel (experimentele woningbouw) en de stroken laagbouw. Archief Hanekroot.

Situatie bejaardenhuizen in vak 9, aan de rand van het Vechtzoompark, 1967. Archief Hanekroot.

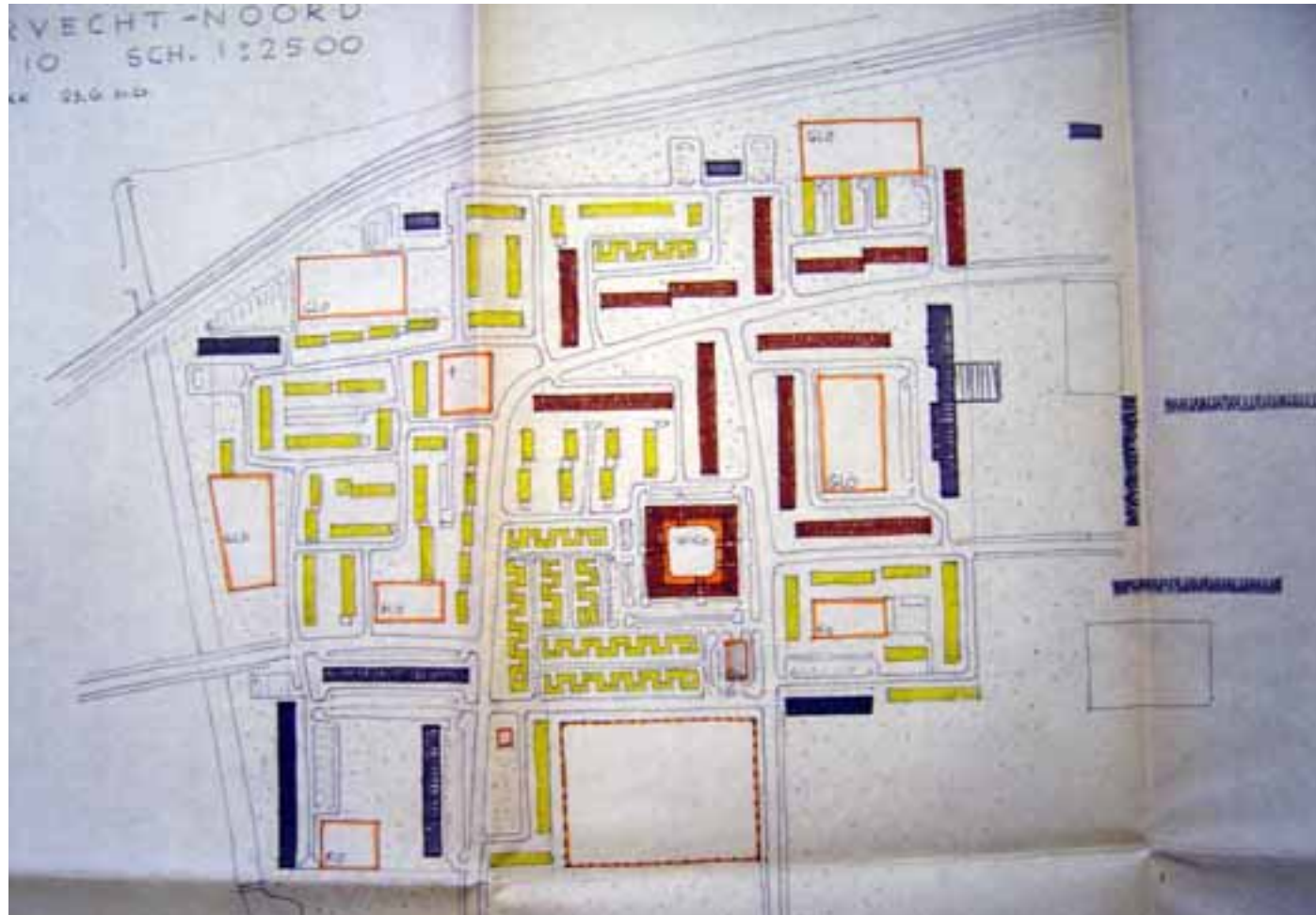
Ontwerp atriumwoningen Cobradreef, aan de rand van Park de Gagel, analoog aan de experimentele woningbouw in vak 9, 1966. Op deze locatie zijn drive-in woningen gebouwd naar een ontwerp van Leicher. Archief Hanekroot.

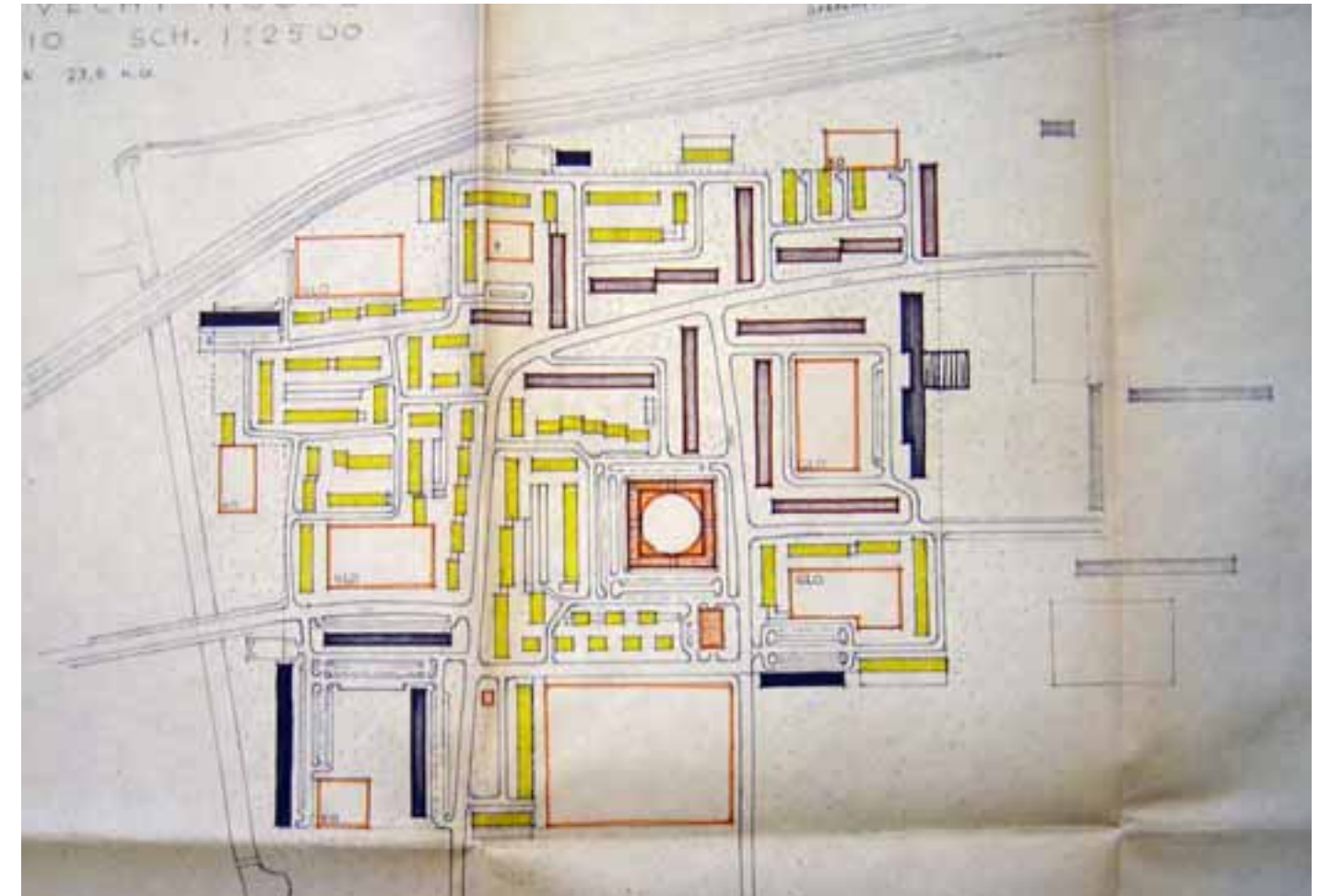
Schetsontwerp vak 9, 1964. Duidelijk is te zien dat de overgang van de vakken 8 en 9 naar Park De Gagel geleidelijk is gedacht, met kleine woongebouwen in het groen. In vak 9 is hier invulling aan gegeven met de experimentele woningbouw. Archief Hanekroot.

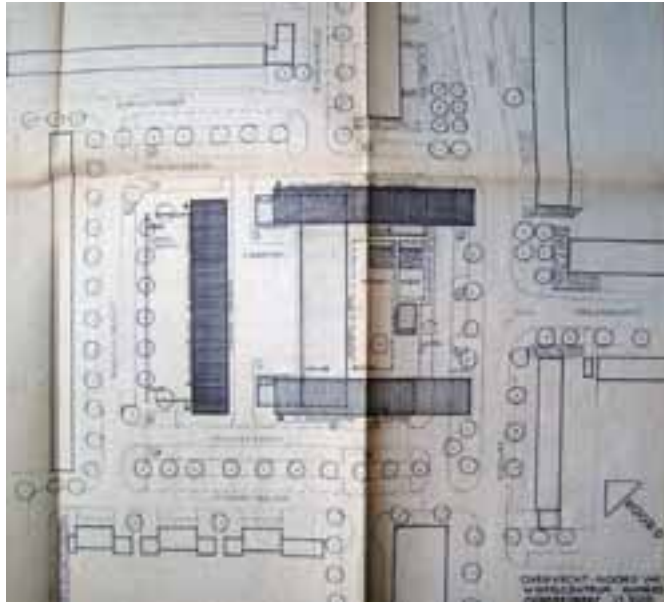
De grens tussen vak 9 en het Vechtzoompark wordt door hoge bejaardenhuizen gevormd. Bron: Gemeente Utrecht.

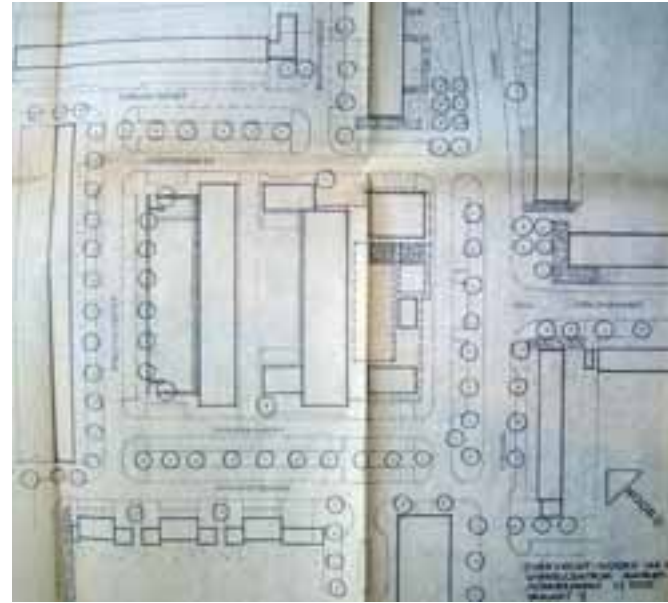
Variant indeling vak 10, 1965. Archief Hanekroot.

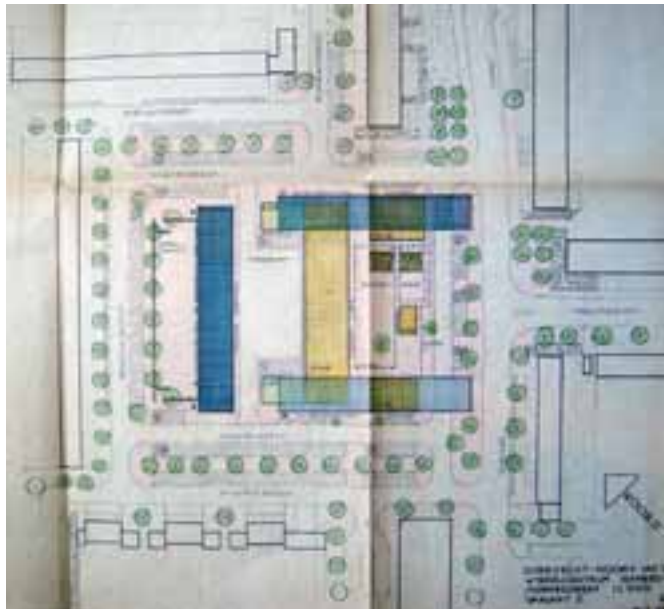
Variant indeling vak 10, 1965. Archief Hanekroot.

Ontwerpvariant winkelcentrum Ganges- en Moskeedreef, 1968. Het blok links: maisonettes boven garages; boven: dubbele maisonettes boven winkels en onder: maisonettes boven winkels. Archief Hanekroot.

Ontwerpvariant winkelcentrum Ganges- en Moskeedreef, zonder woningen, 1968. Archief Hanekroot.

Idem, ingekleurd.

Overvecht-Noord, groene wig tussen Park De Gagel en de Gageldijk (vakken 8 en 10). De carrés met laagbouw in de groene wig maakten geen deel uit van het oorspronkelijke plan. De groepering van bouwhoogten en de vrije tracering van de verkeerswegen is goed te zien. van Bron: Gemeente Utrecht.

DE BEBOUWING VAN OVERVECHT

Zowel in Overvecht-Zuid als in Overvecht-Noord zijn dezelfde bouwtypes gebruikt. Het verschil tussen beide wijken schuilt in de menging, de schaal van de compositie, de inrichting van de buitenruimte en de plaatsing van ondersteunende functies. Ook is gedurende de jaren zestig een geleidelijke ontwikkeling van de woningplattegronden in Overvecht waar te nemen, naar een vrijere indeling van de woningen en een grotere flexibiliteit van de leefruimten. De bouwstenen van de woonbuurten zijn in Zuid en Noord gelijk: laagbouw, middelhoogbouw, hoogbouw in schijven en sporadisch afwijkende types. Gedurende de jaren zestig was de bouwstroom van Overvecht omvangrijk en constant: gemiddeld werd elke dag een woning in de hoogbouw afgeleverd en om de 2,7 dag een rijtjeshuis of appartement in middelhoogbouw.

In 1969 was de verdeling van de woningen als volgt:¹⁹

In Overvecht werkten relatief weinig architecten.²⁰ De inbreng van de Bouw- en Woningdienst van de gemeente Utrecht was groot. Samen met Intervam NV ontwikkelde de dienst de woningcomplexen in hoogbouw en gedeeltelijk in de middelhoogbouw. Alle veranderingen in het rijksbeleid van de jaren zestig op het gebied van de wederopbouw en de woningbouw zijn in Overvecht terug te vinden. De eerste jaren lag de nadruk op het vergroten van de efficiency van de bouw door standaardisatie, schaalvergroting en typologische versimpeling. De minister van Volkshuisvesting, J. van Aartsen, introduceerde in 1960 de ‘keuzeplanwoningen’, een soort cataloguswoningen waarvoor het rijk een extra subsidie van 40% bovenop de normale woningwetbijdrage beschikbaar stelde. De door het Bouwcentrum geselecteerde ontwerpen van de keuzeplanwoningen (voor laag-, middelhoog- en hoogbouw) blonken uit in doelmatigheid en boden een aanvaardbare minimumkwaliteit voor het doorsnede gezin. Tot het einde van de regeling in 1968 werden in Nederland 40.000

keuzeplanwoningen gerealiseerd, een substantieel deel in Overvecht. Enkele ontwerpen voor keuzeplanwoningen werden door de gemeentelijke Bouw- en Woningdienst Utrecht gemaakt voor toepassing in Overvecht.

Een tweede beleidswijziging die zijn sporen in Overvecht naliet was het besluit in 1963 om 25% subsidie te verlenen aan hoogbouw in standaard bouwsystemen. Bovendien kregen gemeenten bij het gebruik van bepaalde arbeidsbesparende bouwmethoden extra woningcontingenten toegewezen. Het gevolg van het rijksbeleid om het simpel en rechtlijnig bouwen te belonen met subsidies en woningbouwquota, was dat er een ‘hoogbouw golf’ door het land ging. In Overvecht-Zuid leidde dit tot planwijzigingen om zeslagenbouw te vervangen door portieketageflats in schijven van tien en elf lagen. Het ontwerp voor Noord ging van meet af aan van dergelijke bouwhoogtes uit. Opvallend in Overvecht, vergeleken met andere wijken elders in het land, is het geringe aantal galerijflats. Portieken bepalen het beeld. Mede gevoed door de angst voor ‘flatneurose’ kwam aan het eind van de jaren zestig een einde aan de grootschalige hoogbouw. Ook hiervan zijn de gevolgen in Overvecht te zien: ter plaatse van de geplande vrijstaande torens verrezen complexen middelhoogbouw in voor de jaren zeventig en tachtig kenmerkende vormen, meestal aangeduid met de weinig vleiene term ‘nieuwe truttigheid’.

De derde beleidswijziging die gevolgen had voor de bouw van Overvecht was het kwaliteitsbeleid van de rijksoverheid. In 1965 leidde dit tot de beroemde ‘Voorschriften en Wenken, 1965’,

waarin minutieus de minimum eisen, maten en uitrusting van woningen was vastgelegd. De woningplattegronden van na 1965 zitten over het algemeen ruimer in elkaar dan daarvoor en zijn standaard voorzien van meubilering (kasten, keukeninrichting, badkamers, etc.).

Laagbouw

De laagbouw van Overvecht bestaat voor het leeuwendeel uit rijtjeshuizen, waarvoor standaardontwerpen werden gebruikt. Ondanks de materiaal- en deviezenschaarste mochten deze zogenaamde keuzeplanwoningen in grote aantallen worden gebouwd. De vakken van Overvecht-Zuid bevatten interessante verkavelingen. Er ontstond een patroon waarbij een dubbele strook woningen om en om in oostwest- en noordzuidrichting georiënteerd was. Zo kon met een minimale ontsluitingsweg worden volstaan en bleven tussen de blokjes kleine pleintjes en woonstraten zonder autoverkeer over. R. Blijstra, de chroniqueur van Utrechts stadsontwikkeling: ‘Men heeft deze complexen laagbouw ontoegankelijk gemaakt voor doorgaand verkeer en is daarbij tot verrassende oplossingen gekomen, waarbij men met bomen en speelwerktuigen vaak bijzonder goede effecten heeft bereikt. Het was wellicht allemaal nog beter geworden als men op de binnenterreinen enig gemeenschappelijk groen had gemaakt door van de tuinen iets af te nemen en op de kop van de huizenrijen consequent voor een goede afsluiting van de particuliere tuinen had gezorgd.’²¹ De laagbouw van Overvecht-Noord komt in grotere groeperingen voor: langere stroken, langere straten en een verkaveling van forse carrés van laagbouw met steevast een binnenplein, waaraan

	Zuid	Noord	geheel Overvecht
Laagbouw	21%	15%	18%
Middelhoogbouw zonder lift	24%	32%	28%
Hoogbouw met lift	55%	53%	54%

	Zuid	Noord	geheel Overvecht
Woningwetwoningen	-	-	9.068
Premiewoningen	-	-	1.661
Vrije sectorwoningen	-	-	0.786
Particuliere woningen	-	-	0.102
(premie- en vrije sectorwoningen)			
Totaal aantal woningen	7.050	5.762	12.812

enkele woningstroken gecombineerd werden met garages en verblijfsgebieden.

Middelhoogbouw

In Overvecht-Zuid zit de grootste stedenbouwkundige variatie in de middelhoogbouw, die doorgaans overigens niet hoger dan drie of vier bouwlagen is. De rijtjes laagbouw worden gedicteerd door de catalogus van keuzeplanwoningen en de hoogbouw was direct het resultaat van de bouwsystemen van de aannemers. De complexen met middelhoogbouw werden per vak ontworpen, waarbij de variatie vooral in de organisatie van de ontsluiting, het parkeren en de groene ruimten is te vinden. De geleding van de openbare ruimte, via parkeerhoven en openbare binnengebieden naar privé tuinen is in de meeste blokken zorgvuldig gemaakt, zoals in onder meer de erfafscheidingen is te zien.

De groepering van middelhoogbouw in Overvecht-Noord is grootschaliger dan in Overvecht-Zuid. De collectieve ruimten zijn er minder scherp gedefinieerd en meer onderdeel van de openbare ruimte als geheel. De bouwhoogte is beperkt tot drie lagen op een onderbouw van bergingen en grondgebonden appartementen, die deels voor gehandicapten zijn aangepast. Opvallend is de continuïteit van de ruimtelijke composities. Ook daarin is een verschil met Overvecht-Zuid, waarin meer verborgen werelden zijn te vinden, die soms tegenvallen in kwaliteit en soms aangename verrassingen opleveren. De verrassing heeft in de totaalontwerpen van Overvecht-Noord plaats gemaakt voor een gedegen en gelede opbouw van de ruimte.

De Einsteinreef (gezien vanaf de Gageldijk),

De meeste architectonische ontwerpen voor de middelhoogbouw werden gemaakt door de Bouw- en Woningdienst van de gemeente Utrecht. Het is dan ook geen toeval dat het hoofd van de dienst, W.A.H.W.M. Janssen, in 1968 schreef dat de bewoners van Overvecht opvallend positief over de typologie van de appartementen oordelen: 'Beslissend is gebleken de keuze voor de eetkeuken, een keuze die volledig op de "in de damesbladen" manifest geworden wens van de huisvrouw aansloot. De toepassing van centrale verwarming mede in aanmerking genomen, heeft deze keuze er toe geleid, dat ook in de kringen, waar men niet direct een menu maakte, de huisvrouw thans met genoegen een menu gaat

verzorgen, een genoegen dat in de weekend dikwijls nog door de belangstelling van "meneer" wordt gedeeld.'²²

In de woningplattegronden van de middelhoogbouw is de ontwikkeling van het wonen in de jaren zestig terug te vinden. Behalve de opwaardering van de keuken tot woonkeuken, gaat het vooral om de vrijere organisatie van de woonruimte, het vloeiend in elkaar over laten lopen van ruimten (mogelijk geworden door de centrale verwarming) en een toenemend comfort. Janssen hierover: 'Toen we constateerden dat de deur van de keuken naar de gang en die van de gang naar de woonkamer in het algemeen open stonden

(invloed c.v.) trokken we voor de plattegrond de conclusie dat we de gang moesten inkorten om daardoor een directe relatie woonkamer-eetkeuken te doen ontstaan.'²³ Hierdoor verschoof het eetpatroon naar de keuken en werd de keuken de logische plek voor tal van huiselijke bezigheden, zoals naaien en strijken.

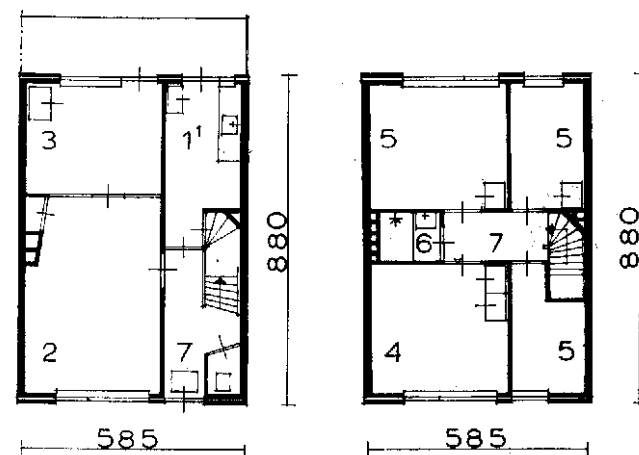
Hoogbouw

Met het annuleren van de vrijstaande torens in Overvecht en het verhogen van de grote woonblokken in de vakken van zes tot elf bouwlagen, is het hoogbouwbeeld van Overvecht-Zuid heel anders geworden dan eerst bedoeld. In plaats van een groene wijk met bebouwing tot onder de boomgrens, hier en daar verbijzonderd met slanke hoge torens, heeft de wijk nu grote hoogbouwwanden gekregen die het beeld van veraf domineren en van dichtbij zeer scherpe contrasten maken met de belendende bebouwing van rijtjes laagbouw en vierlagenbouw. Het bureau van Wissing vond achteraf deze hoogbouw misstaan in de buurten, zoals blijkt uit het jubileumboek van het bureau (1971): 'Bij de uitvoering is de ruimtelijke opbouw van het plan later ernstig geschaad door als midden-hoog (max. 6 lagen) bedoelde flatbouw op te vijzelen tot 11 lagen. Dit had als schadelijk neveneffect een aanmerkelijke vergroting van de parkeerruimte ten koste van de groenvoorziening.'²⁴

De schaalvergroting werd uit Kanaleneiland geïmporteerd, waar in de jaren voorafgaande aan de bouw van Overvecht ervaring was opgedaan met hoge portieketageflats. Aannemer Intervam zette zijn bouwsysteem ook in Overvecht in, met alle planwijzigingen tot gevolg. De gemeente

laagbouw voorbeeld 1

laagbouw voorbeeld 2

Utrecht had baat bij serieproductie, omdat de prioriteit lag bij het realiseren van grote woningaantallen en een maximale rationalisatie van het bouwproces. De Bouw- en Woningdienst van de gemeente werkte samen met Intervam aan de ontwikkeling van de woningplattegronden. Ze hebben grote verwantschap met de etagewoningen in drie- en vierlagen, met als opvallendste verschillen de toevoeging van een lift bij het trappenhuis en de uitvoering van de balkons (meer opgenomen in het bouwvolume). Ook in de hoogbouw rukten na de invoering van de Voorschriften en Wenken 1965 de woonkeukens en schuifwanden op. Zo werden woonkamers onderverdeeld of konden slaapkamers naar believen bij de woonruimte worden betrokken. Een belangrijk onderscheid in de woningen was de locatie van de woonkamer, voor of achter de slaapruidten. Het eerste was vooral gunstig voor gezinnen met kleine kinderen, het tweede voor gezinnen met oudere kinderen.

Laagbouw, voorbeeld 1

714 eengezinswoningen woningwet, 1961-63

Keuzeplan met verhoogde bijdrage.

Architect: Bouw- en Woningdienst Utrecht

De typische doorzonwoning uit het begin van de jaren zestig. Tussen de keuken en de woonkamer is de beroemde doorgeefkast. Opvallend op de verdieping is de inpandige douche boven de trap.

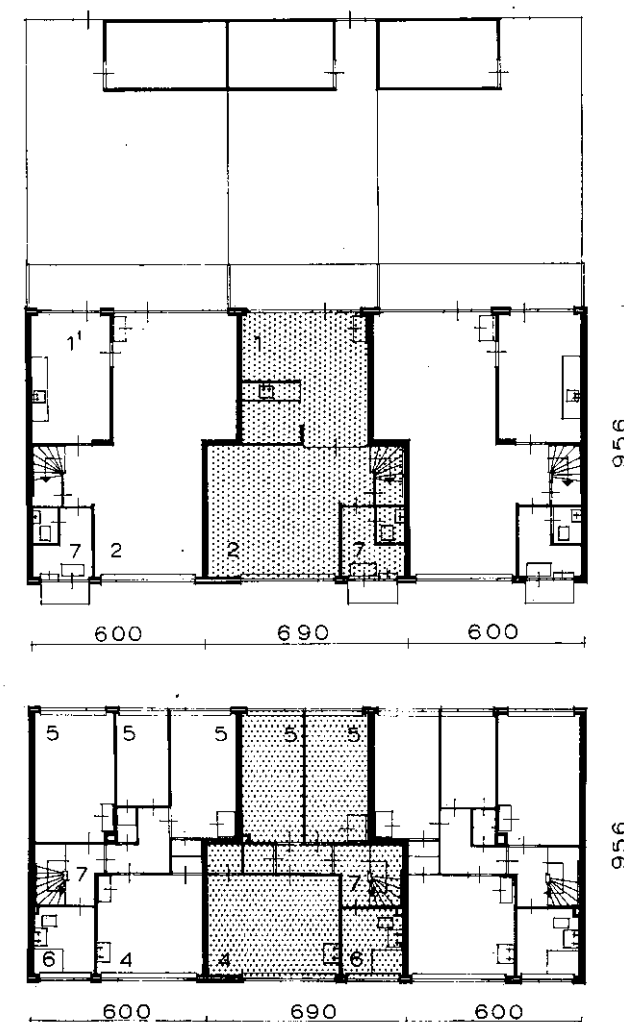
Laagbouw, voorbeeld 2

283 eengezinswoningen woningwet, 1961-63

Keuzeplan met verhoogde bijdrage.

Architect: Bouw- en Woningdienst Utrecht

De woonzone is met een pui in een 'kamer-en-suite' ingedeeld, de douche is tussen twee slaapkamers gelegen.

laagbouw voorbeeld 3

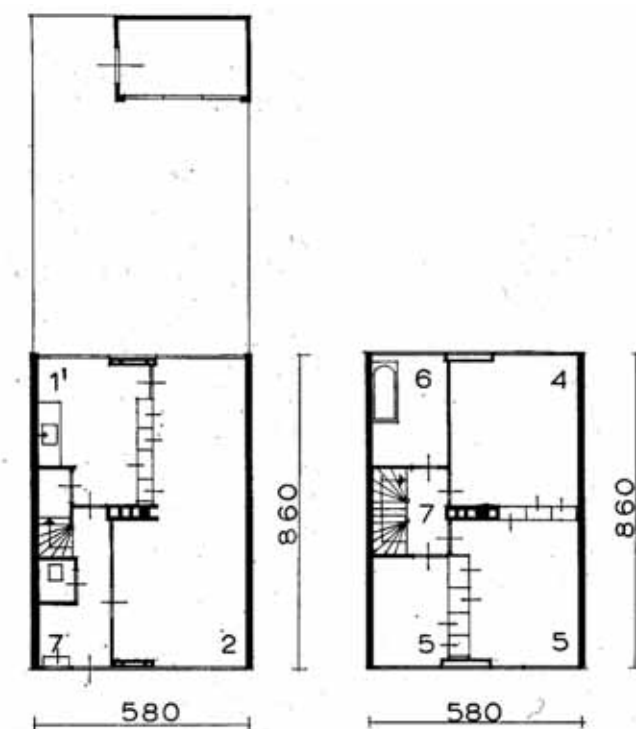
Laagbouw, voorbeeld 3

340 eengezinswoningen woningwet, 1968.

Voorschriften en wenken 1965

Architect: Bouw- en Woningdienst Utrecht

In de tussenwoning is de keuken onderdeel van de geschakelde woonvertrekken geworden. Behalve als eetkeuken werd hij als 'kinderwerkplaats' aangeprezen. Het wonen is hier niet in de diepte van het pand, maar juist langs de voorgevel georganiseerd. De hoekwoning heeft meer ruimte, zowel in de woonkamer, als op de verdieping. De slaapkamers zijn gegroepeerd rondom een hal, de badkamer is aan de gevel geplaatst.

laagbouw voorbeeld 4

Laagbouw, voorbeeld 4

94 woningen met en zonder premie.

Voorschriften en wenken 1965

Architectenbureau Leicher NV.

Keukens zijn groter en hebben een verblijfsfunctie. De woonkamers zijn niet rechthoekig, maar opgebouwd uit geschakelde ruimten. De badkamers liggen aan de gevel en hebben een ligbad. Elke woning heeft twee grote slaapkamers met inbouwkasten en een derde bescheiden slaapkamer. Leicher ontwierp ook drive-in woningen van drie lagen, met op de verdieping een perceelbrede eetkeuken en een grote woonkamer. Behalve drie slaapkamers op de tweede etage, hebben deze ook een kamer op de begane grond, naast de stalling van de auto.

buitenruimte laagbouw voorbeeld 1

Buitenruimte laagbouw, voorbeeld 1

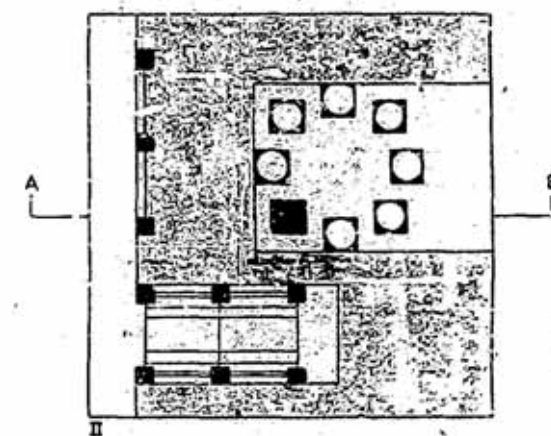
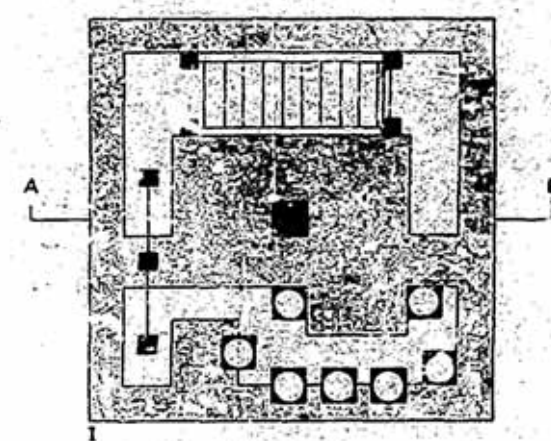
Straatbeplanting en groenvoorzieningen bij een complex van 384 eengezinswoningen in vak 7, Overvecht-Zuid

Architect: Bouw- en Woningdienst Utrecht

Ontwerp buitenruimte: Dienst van Openbare Werken, 1961

Het gaat hier om de eerste woningbouwcomplexen van Overvecht, gelegen pal naast het fort Blauwkapel. Door de laagbouw in klusters van vier kwadranten van elk 12 woningen te groeperen is een patroon van ontsluitingsstraten en woonstraten ontstaan. Op de pleinen in het midden van de kwadranten is een speelplaats.

Het centrum van de buurt wordt door twee geschakelde pleinen gevormd, waar de Wolgadreef schuin doorheen snijdt. Aan het grote plein liggen de buurtvoorzieningen, de open pleinruimte is met bomenrijen begrensd. Het kleinere plein, waarin enkele sportvoorzieningen zijn opgenomen, heeft een veel groener karakter. De buitenruimte van het vak heeft met minimale middelen (bestrating, bomenrijen, speelpleintjes) een geleding gekregen met woon- en ontsluitingsstraten, speelplaatsen, een buurtcentrum en sportvoorzieningen. Voeg daar de groene randen en de voorzieningen in de naaste omgeving aan toe (Park de Watertoren, Blauwkapel, Gageldijk) en er ontstaat een zeer

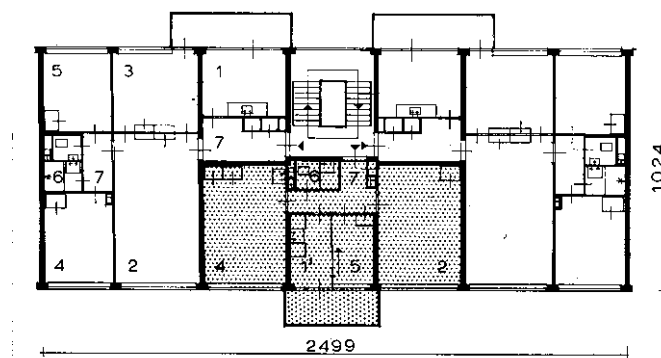
varianten speelplaatsen in de woonstraten

gevarieerd woonmilieu, ondanks de eenzijdigheid van de woningen.

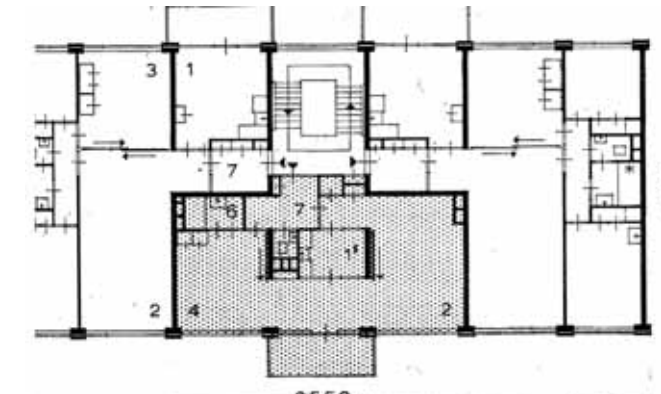
middelhoogbouw voorbeeld 1

middelhoogbouw voorbeeld 2

middelhoogbouw voorbeeld 3

middelhoogbouw voorbeeld 4

Middelhoogbouw, voorbeeld 1

300 woningwetwoningen in vier bouwlagen, 1963
Keuzeplan, verhoogde bijdrage
Architect: Bouw- en Woningdienst Utrecht

Per trappenhuis zijn er op elke verdieping drie appartementen. Op de uiteinden is een hele travee ingericht als woonkamer, die met een kasten- en schuifwand deels is af te scheiden. Zo kan naar keuze een aaneenschakeling van woonvertrekken of een derde slaapkamer worden gemaakt. Het balkon is hier vandaan, of vanuit de keuken te bereiken. Tegenover het trapportiek ligt de middenwoning, een kleine woning over drie traveeën: een als woonkamer, een als slaapkamer en een als keuken en een bescheiden tweede kamer.

Middelhoogbouw, voorbeeld 2

949 woningwetwoningen in vier bouwlagen, 1963-67
Architect: Bouw- en Woningdienst Utrecht

Dit is een (40 cm) diepere variant van de middelhoogbouw, met ruimere woon- en slaapvertrekken. Een opvallend verschil in de kopwoningen is dat de keuken, de bijkeuken en berging zijn samengevoegd tot een ruime woonkeuken. Dit vergroot de gebruiksflexibiliteit van het wonen.

Middelhoogbouw, voorbeeld 3

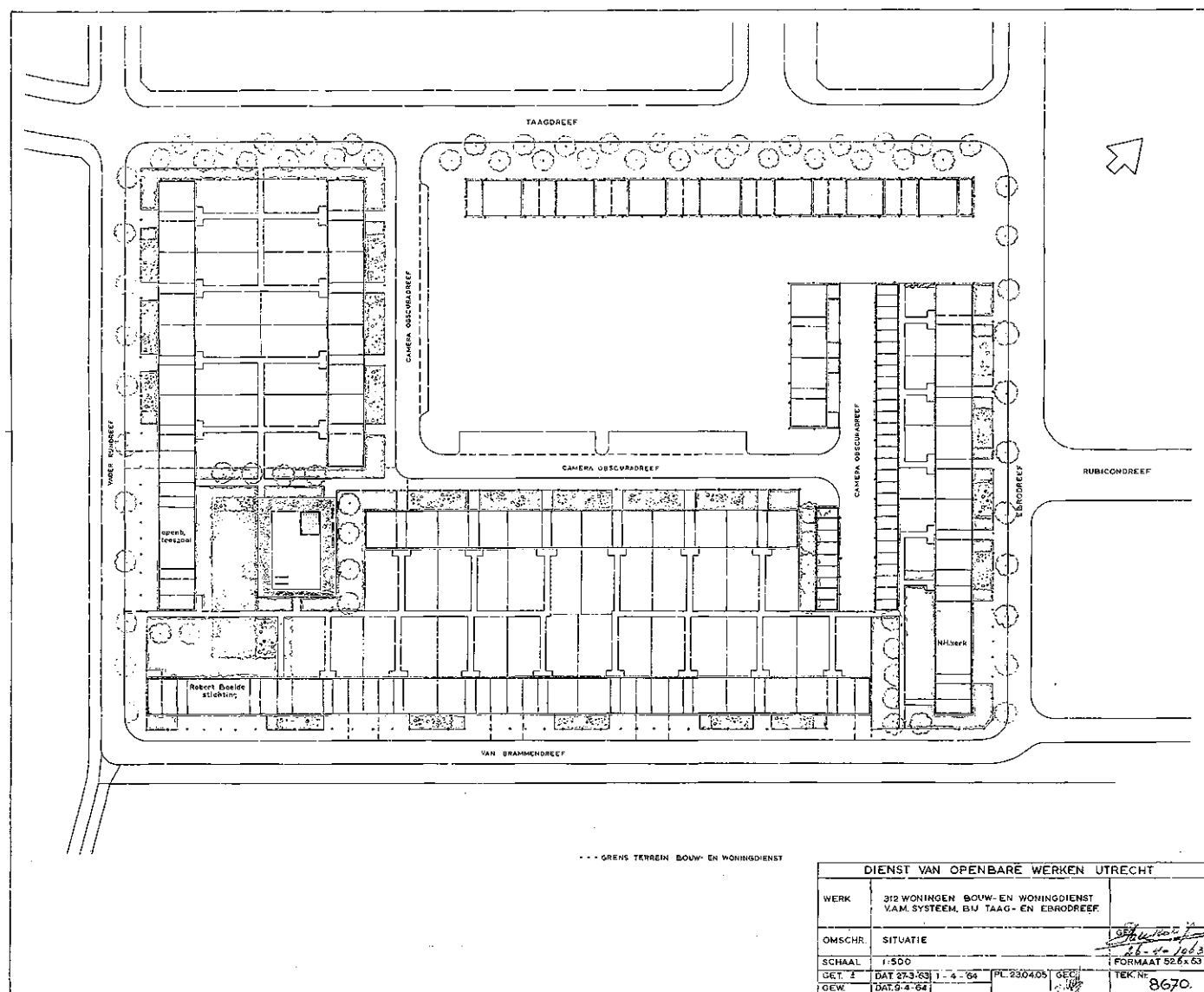
750 woningwetwoningen in vier bouwlagen, 1966
Voorschriften en Wenken, 1965
Architect: Bouw- en Woningdienst Utrecht

De komst van de Voorschriften en Wenken 1965 leverde een bredere woning op, hoewel het verschil van 50 cm per drie appartementen bescheiden is. De diepte van de woning nam aanzienlijk toe, met 1.30 meter. In de woningplattegrond valt op dat een deel van de gang bij de woonkamer is getrokken. De kastenwand in de woonkamer is veranderd in een schuifwand, zodat een grote, vrij in te delen woonkamer kan ontstaan.

Middelhoogbouw, voorbeeld 4

390 etagewoningen in vier bouwlagen
Voorschriften en Wenken, 1965
Architect: Bouw- en Woningdienst Utrecht

Het verschil met het vorige voorbeeld is de indeling van de tussenwoning naast het trapportiek. Hier is geëxperimenteerd met open plattegronden waarbij de woning als een doorlopende ruimte rondom een kern (wc en keuken) is gelegd. Met schuifwanden konden de bewoners desgewenst kamerindelingen maken.

buitenruimte middelhoogbouw voorbeeld 1

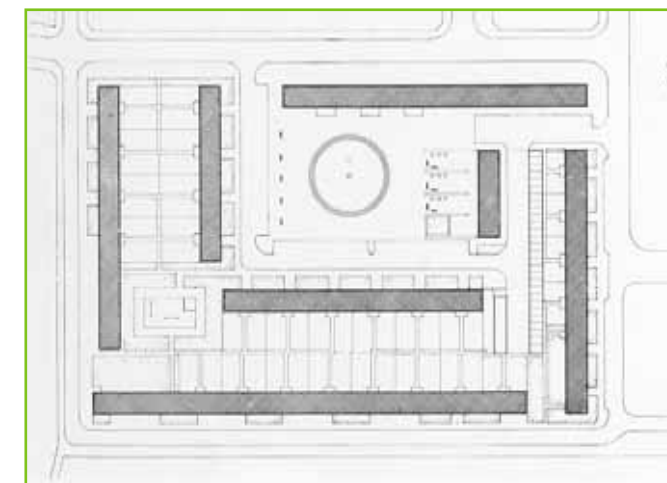
Buitenruimte middelhoogbouw, voorbeeld 1

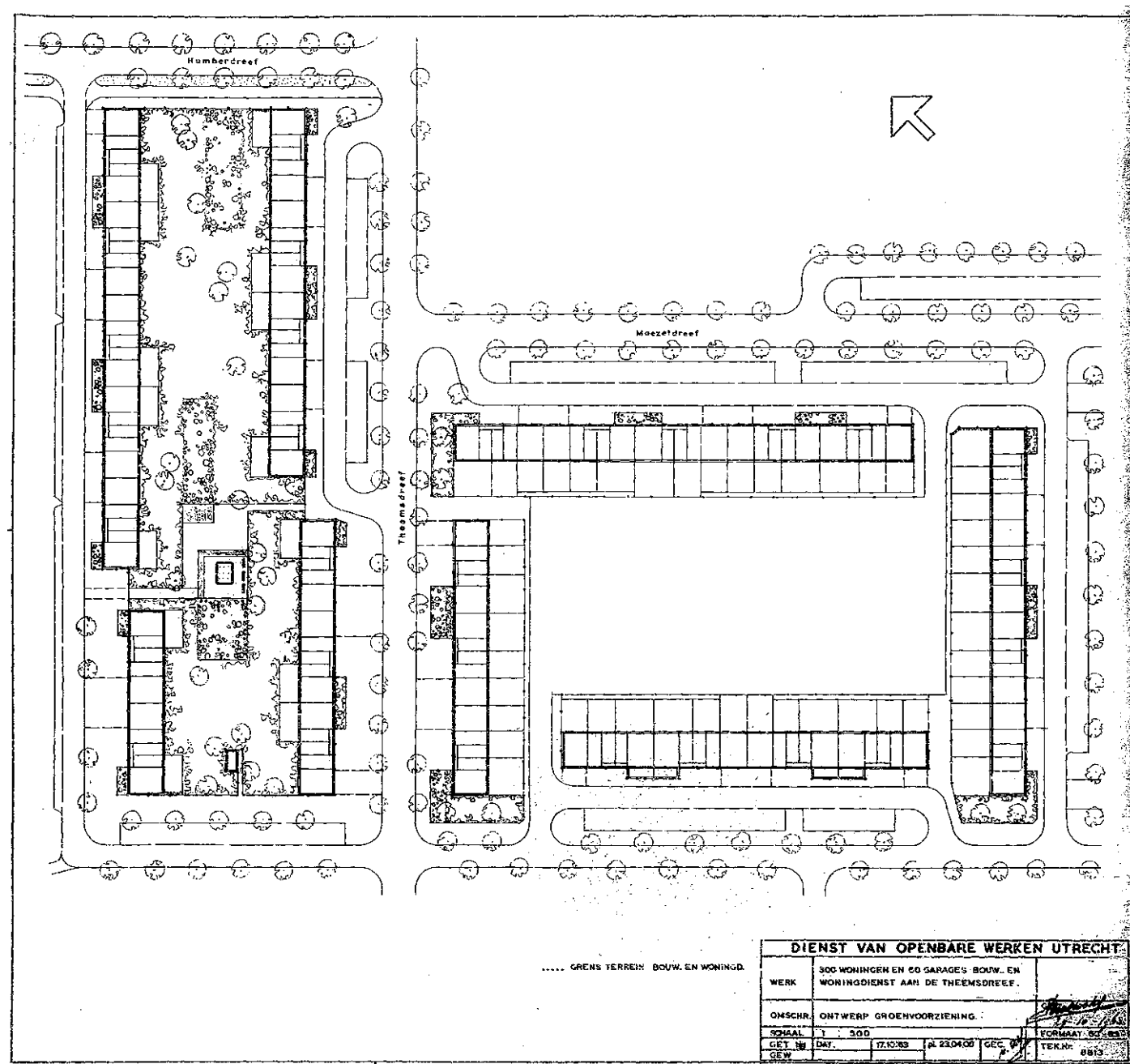
Straatbeplanting en groenvoorzieningen bij een complex van 312 woningen appartementen (V.A.M. systeem) in vak 6, Overvecht-Zuid
 Architect: Bouw- en Woningdienst Utrecht
 Ontwerp buitenruimte: Dienst van Openbare Werken, 1963

De middelhoogbouw van vak 6, gelegen aan de Taag- en Ebrodreef in de uiterste zuidwestpunt van Overvecht, bestaat grotendeels uit vier

lagen appartementen op een plint van portieken, bergingen, garages, woningen en poorten. In de buitenruimte zijn drie verschillende milieus te definiëren, namelijk een plein (Camera Obscuradreef), een binnengebied en de buitenschil. Aan het plein waren ooit de buurtvoorzieningen ondergebracht in een kort blokje van twee bouwlagen woningen boven winkels. Pal achter de winkels zijn de garages geconcentreerd. De inrichting van het plein maakte geen deel uit van het ontwerp

voor de groenvoorziening bij de woningen en bestond in de bouwtijd uit speeltoestellen, een verdiept gazon (schaatsbaan?), enige banken, bomen en een parkeerstrook. Veel geld werd hier niet in gestoken. Hetzelfde geldt voor de binnengebieden, die grotendeels in privé tuinen werden opgedeeld, voor de woningen op de begane grond en de eerste verdieping. Via een achterpad zijn de portieken achterlangs te bereiken, in een wereld van hoge heggen. Alleen in de hoek van het L-vormige binnengebied is een collectieve buitenruimte, met een speelterrein en een border. Oorspronkelijk waren hier in de plint van de flats een openbare leeszaal en de Robert Boeldestichting gehuisvest. In de buitenschil van het complex ligt een collectieve groenstrook rondom de bouwblokken, slechts onderbroken bij de portieken, poorten en voorzieningen. Merkwaardig is de verscholen locatie van de N.H. kerk in het bouwblok rechtsonder op de tekening. De kerk heeft geen relatie met het plein of de andere centrale ruimten in de buurt. Met de beperkte collectieve ruimte onderscheidt dit blok zich van de meeste andere delen van Overvecht-Zuid. De middelhoogbouw van vak 6 is een vroeg, onbedoeld voorbeeld van een geprivatiseerde collectieve schaal. De openbare voorzieningen lijken tegenwoordig niet optimaal te functioneren en de vraag dringt zich op of dit mogelijk mede met het oorspronkelijk ontwerp van de buitenruimte te maken heeft. De meeste winkels sloten hun deuren, mede door de concurrentie van de winkels in het belendende vak. Het plein is opnieuw ingericht met veel verharding, een bomenraster en een door hoge hekken omsloten speelterrein.

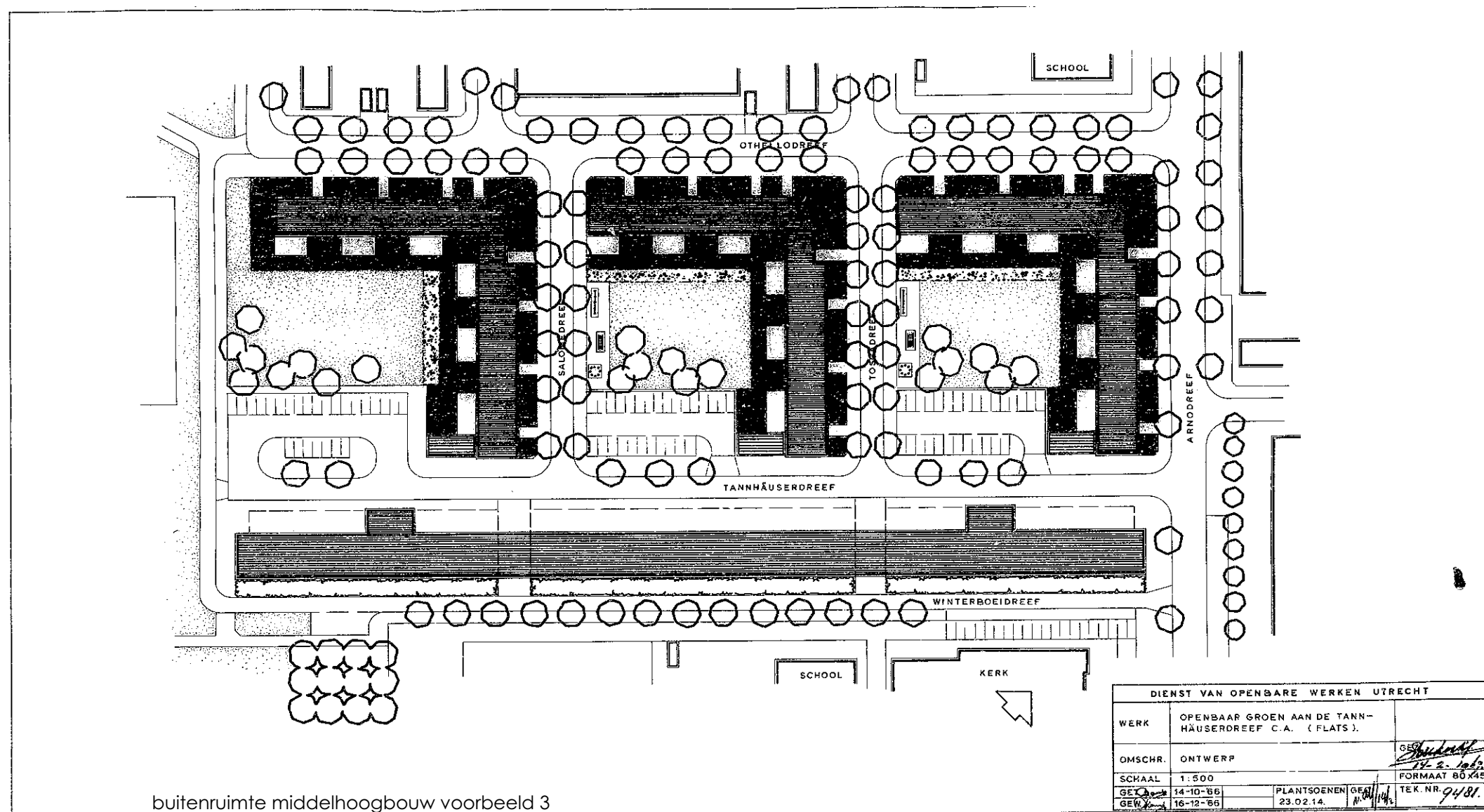
buitenruimte middelhoogbouw voorbeeld 2

Buitenruimte middelhoogbouw, voorbeeld 2
 Straatbeplanting en groenvoorziening, complex van 300 woningen en 60 garages, omgeving Theemsdreef in vak 4, Overvecht-Zuid
 Architect: Bouw- en Woningdienst Utrecht
 Ontwerp buitenruimte: Dienst van Openbare Werken, 1963

Vak 4 ligt pal tegenover het winkelcentrum Overvecht. Vanaf de Carnegiedreef vallen de drie hoven met hoogbouw op. Erachter ligt een complex met middelhoogbouw, verdeeld over een langwerpig blok en een meer vierkant blok, aan weerszijden van de Theemsdreef. De bebouwing is grotendeels eender, maar de inrichting van de twee binnenterreinen verschilt sterk. Het blok aan

de Samosdreef bevat een weelderig collectief groengebied met gazons, perken, een peuterbad en met strakke heggen afgescheiden tuinen. Het langwerpige blok tussen de Kreta- en de Theemsdreef verbergt een haast wilde natuur, met een kleine collectieve speelplaats aan een dwarspad. Merkwaardig is dat het binnenterrein van de Samosdreef op de ontwerptekening voor de groenvoorziening blanco is gelaten, terwijl het uitbundige groen van het andere blok vrij nauwkeurig is ingetekend. Kennelijk hoorde de inrichting van het plantsoen bij de Samosdreef niet tot het wooncomplex en het binnenterrein van het langwerpige blok wel. Of beide ruimten door dezelfde ontwerper zijn gemaakt en in samenhang zijn bedacht is uit de geraadpleegde bronnen niet op te maken. Bedoeld of onbedoeld ontstond een grootschalige complex met twee rijke en totaal verschillende woonmilieus: een van de mooist gecomponeerde parkruimten van Overvecht tegenover de suggestie van ondoordringbare natuur. In het 'natuurlijke' binnenterrein ontbreekt, anders dan in het blok bij de Taagdreef, zowel de collectieve als de private schaal. De portieken zijn niet achterom toegankelijk. Het binnenterrein biedt alleen zicht op de natuur, waar de woningen op alle verdiepingen in gelijke mate van profiteren. Tegenover de weelde en de verborgen kwaliteiten van de binnenterreinen steken de buitenkanten van de blokken wat pover af. Plinten met garages en bergingen domineren het beeld. Voor de snelle verkeersafwikkeling op de doorgaande wegen (Theemsdreef en Moezeldreef) werden ventwegen voor het parkeren aangelegd.

buitenruimte middelhoogbouw voorbeeld 3

Buitenruimte middelhoogbouw, voorbeeld 3

Straatbeplanting en groenvoorziening

Tannhäuserdreef in vak 5, Overvecht-Zuid

Architect: Werkgroep P.R. Bloemsma, Th.

Hermans, F. Klein en A. van Overhagen, Utrecht

Ontwerp buitenruimte: Dienst van Openbare

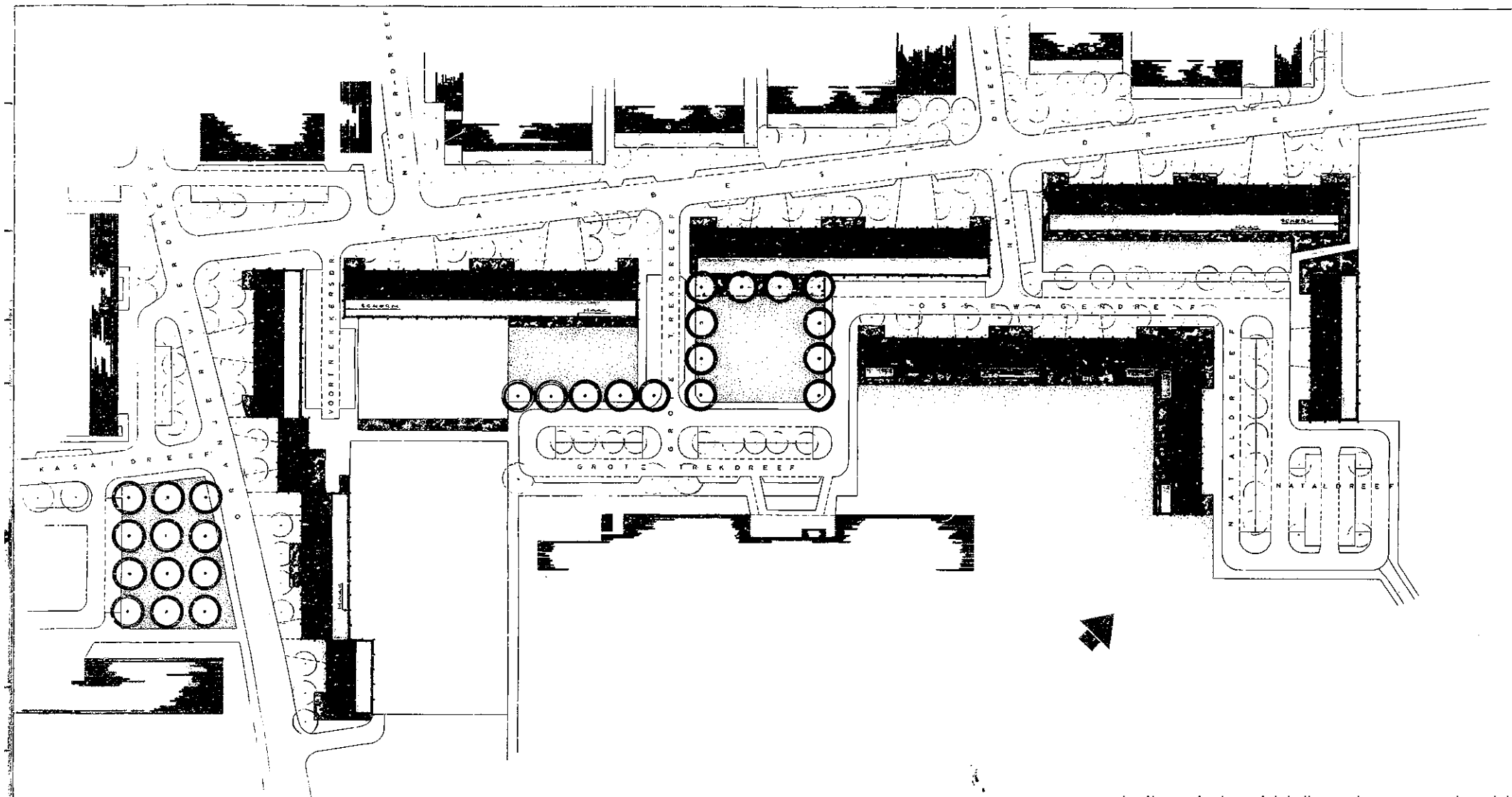
Werken, 1966

De middelhoogbouw van vak 6 is uitzonderlijk voor Overvecht-Zuid, omdat de Bouw- en Woningdienst van de gemeente Utrecht het ontwerp niet maakte. Het complex werd door de particuliere

sector ontwikkeld en door Utrechtse architecten ontworpen. Het resultaat is het langste gebouw van Overvecht (225 meter), met een in de wijk weinig voorkomende hoogte van zes bouwlagen op een sokkel van garages en bergingen. In de schaduw van deze strip liggen drie hoven, elk omgeven door een haak van bebouwing: drie lagen appartementen op een onderbouw. De woningen zijn ontsloten vanuit de Othellodreef, de Salomedreef, de Toscadreef en de Arnodreef. De collectieve ruimte grenst aan de Tannhäuserdreef en is ingedeeld met een parkeerveld, een gazon

met een boomgroep, een perk, speelplaatsen en tuinen voor de onderste appartementen van de middelhoogbouw. Vergeleken met de andere complexen van Overvecht-Zuid is opvallend dat de woningdichtheid hoog is en er relatief veel collectieve ruimte is gemaakt.

buitenruimte middelhoogbouw voorbeeld 4

Buitenruimte middelhoogbouw, voorbeeld 4

Groenaanleg bij een complex van 259 woningen bij de Zambesidreef in vak 8, Overvecht-Noord
 Architect: Bouw- en Woningdienst Utrecht
 Ontwerp buitenruimte: Dienst van Openbare Werken, 1965

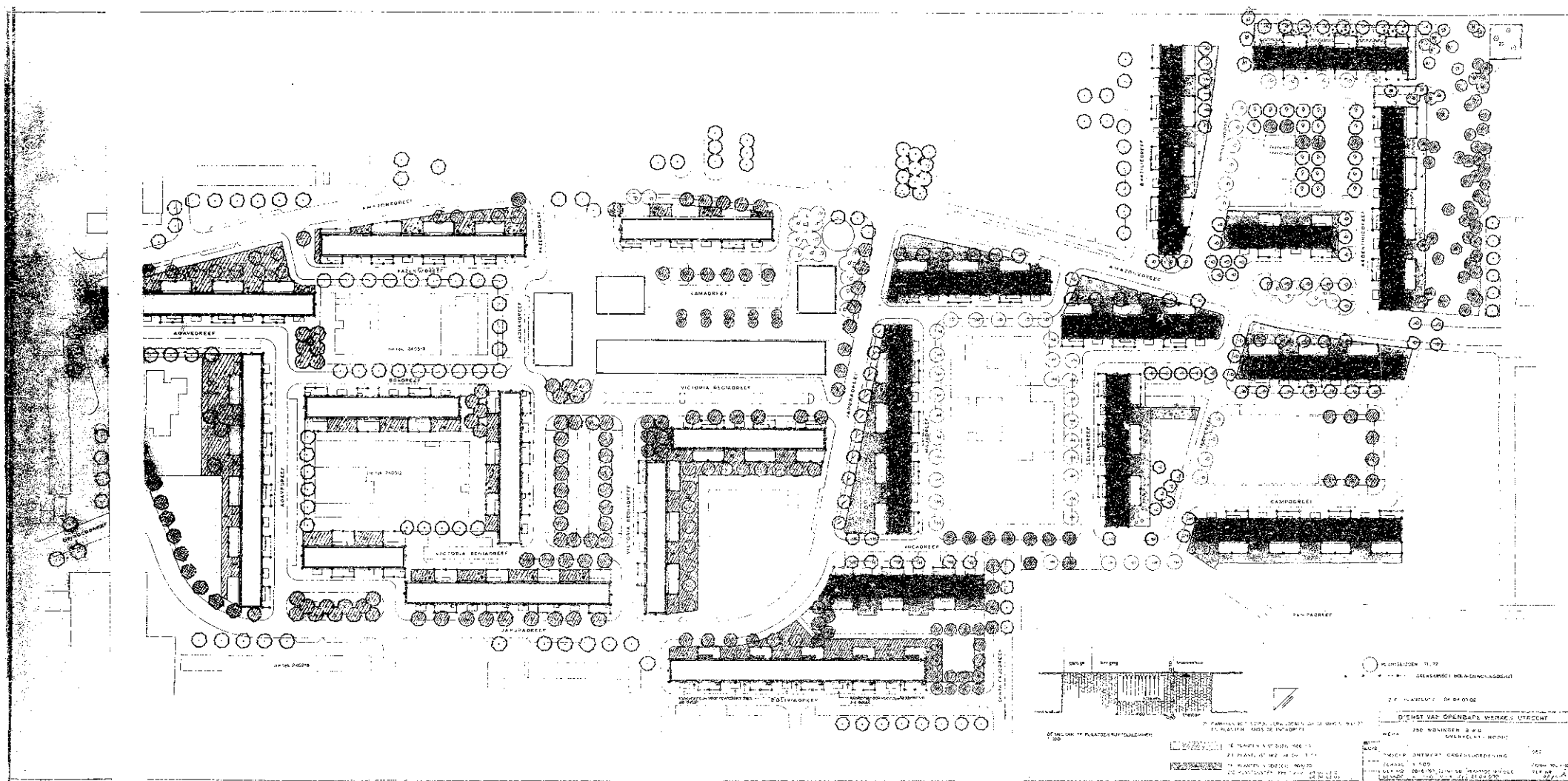
Achter de Einsteindreef en de Titus Brandsmaflat bevindt zich een complex middelhoogbouw, dat is georiënteerd op de Zambesidreef en de Oranjerivierdreef. De flats zijn niet gegroepeerd tot een blok of carré, zoals vaak in Zuid gebeurde,

maar begeleiden de doorgaande routes. De blokjes, elk met drie lagen appartementen op een plint van garages, bergingen en woningen, zijn ten opzichte van elkaar verschoven, zodat een ritmisch spel van straatwanden ontstaat. Omdat de Zambesidreef en de Oranjerivierdreef schuin door het gebied lopen, wordt dit effect versterkt. De op zich eentonige woongebouwen krijgen zo variatie dankzij de groepering, de vorm van de tussenruimten en de accenten in de openbare ruimte. De kruisingen met de Kasaidreef en de Nijldreef vormen bijzondere plekken, die

met een boomgroep op een pleintje worden benadrukt. Ook de hoek van de Zambesidreef en de Oranjerivierdreef levert een bijzonder punt op, in dit scharnier van de ruimtelijke compositie is het winkelcentrum van de buurt gevestigd. Aan de achterzijde van de gebouwen zijn groene openbare ruimten geconcentreerd, met name naast de grote parkeervelden in de Grote Trek dreef (bij de Brandsma flat) en de Nataldreef (uiterst rechts op de tekening). Als tegenhanger van de drukte aan de voorzijde is hier een rustig groengebied, met een school,

gazons, een speelplaats en tuinen. Tegenwoordig is het contrast tussen voor- en achterzijde veel groter dan aanvankelijk, omdat de buitenruimte aan de voorzijde opnieuw is ingericht. De compositie van de gebouwen bleef intact, maar de openbare ruimte doet in het ruimtelijk spel niet goed mee. Groen maakte plaats voor korte parkeerstraten en doorlopende verharding, met hier en daar een bomenrij en kleine tuinen voor de woningen in de plint. Het vernieuwde winkelcentrum vormt met zijn halfronde volume een dissonant in de ruimtelijke structuur van

buitenruimte middelhoogbouw voorbeeld 5

geschakelde 'kamers' en 'pleinen' – een voorbeeld van het ontbreken van gevoel voor het subtiële spel van een ruimtelijke compositie.

Buitenruimte middelhoogbouw, voorbeeld 5

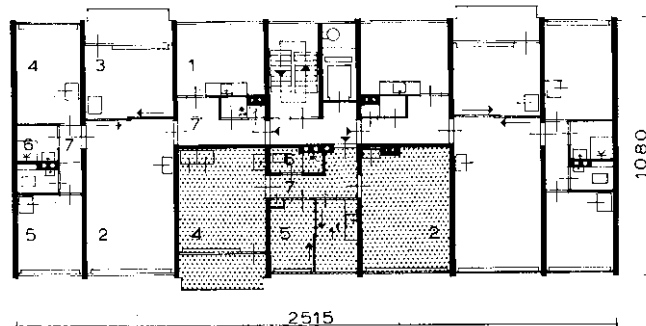
Groenaanleg bij een complex van 750 woningen bij de Amazonedreef in vak 9, Overvecht-Noord
 Architect: Bouw- en Woningdienst Utrecht
 Ontwerp buitenruimte: Dienst van Openbare Werken, 1967

Het hele gebied tussen de Amazonedreef en de Japuradreef kent een monotone herhaling van bouwblokken. Tezamen levert het een veld van

sociale woningbouw: drie lagen op een plint, uitstekende balkons aan de zonzijde, portieken, kopgevels, geveltuintjes, straten met bomen en parkeervelden. Door de situering van de bouwblokken is een reeks vloeiend in elkaar overgaande ruimten ontstaan. Zo verspringt de rooilijn van de zes blokken aan de Amazonedreef, waardoor net zo'n ritmiek ontstaat als bij de Zambesidreef. Achter deze gevelwand schuilt een compositie van grote open ruimten, waaraan de flats gesitueerd zijn. Elke ruimte heeft zo zijn eigen bijzonderheden, bijvoorbeeld een winkelcentrum (Andesdreef), scholen (Agavedreef, Boadreef, Mayadreef), een groen veld met een

omkadering van bomen (Victoria Regiadreef), een pleinachtige ruimte, waar de Japuradreef schuin doorheen steekt, een parkachtig groengebied (Camposdreef) en een parkeerhof met een autohandel (Argentiniëhof). De open ruimten staan in verbinding met elkaar, ze vormen een doorgaande compositie, die is verbijzonderd met speelplaatsen, zitjes, gazons, bomenrijen en parkeervelden. Een opmerkelijk detail uit het ontwerp is de fasering, waarbij het eerste gedeelte in het seizoen 1968-69 werd geplant en het tweede deel in het seizoen 1969-70.

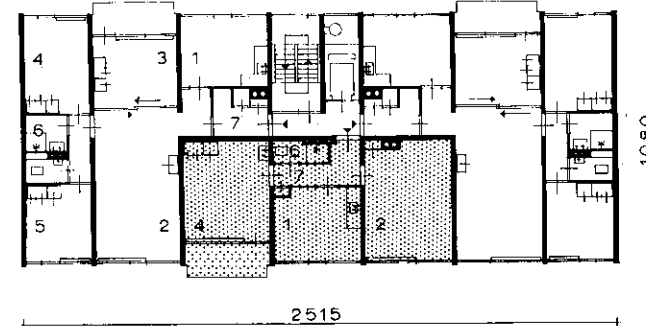
Hoogbouw, voorbeeld 1

968 woningwetwoningen in 10 ½ bouwlagen, 1964
Industriële bouw, V.A.M. systeem

Architect: Intervam NV samen met Bouw- en Woningdienst Utrecht

Drie woningen per portiek per verdieping.

Schuifwanden in de woonkamer, ruime keukens in de kopwoningen.

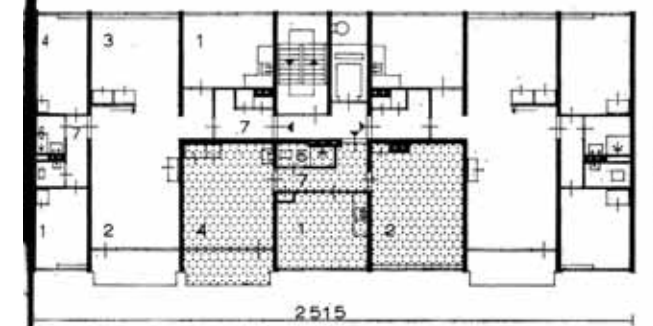

Hoogbouw, voorbeeld 2

522 woningwetwoningen in 10 ½ bouwlagen, 1966
Voorschriften en Wenken 1965

Industriële bouw, V.A.M. systeem
Architect: Intervam NV samen met Bouw- en Woningdienst Utrecht

In de tussenwoning zijn de keukens en tweede slaapkamer samengevoegd tot een grote woonkeuken.

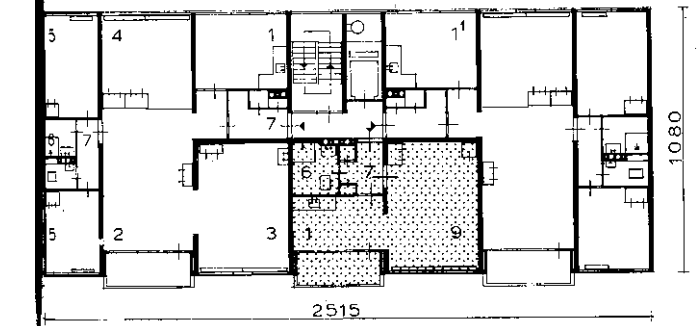

Hoogbouw, voorbeeld 3

1276 woningwetwoningen in 10 ½ bouwlagen, 1966-67

Voorschriften en Wenken 1965
Industriële bouw, V.A.M. systeem
Architect: Intervam NV samen met Bouw- en Woningdienst Utrecht

Variant waarbij alle balkons dezelfde oriëntatie hebben.

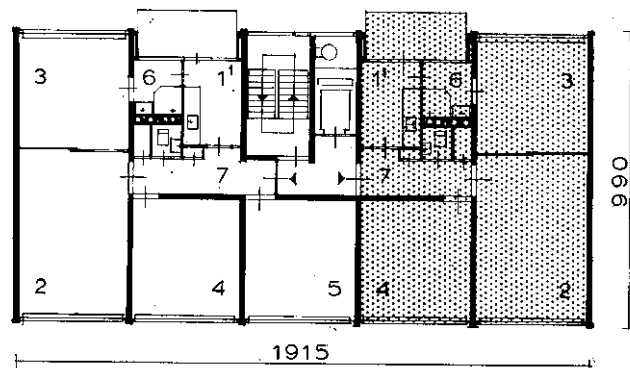

Hoogbouw, voorbeeld 4

290 woningwetwoningen in 10 ½ bouwlagen, 1968
Voorschriften en Wenken 1965

Industriële bouw, V.A.M. systeem
Architect: Intervam NV samen met Bouw- en Woningdienst Utrecht

Variant waarbij alle drie de woningen anders zijn uitgevoerd. De tussenwoning is verkleind tot een kitchenette, aan de linker kopwoning is een wisselkamer toegevoegd.

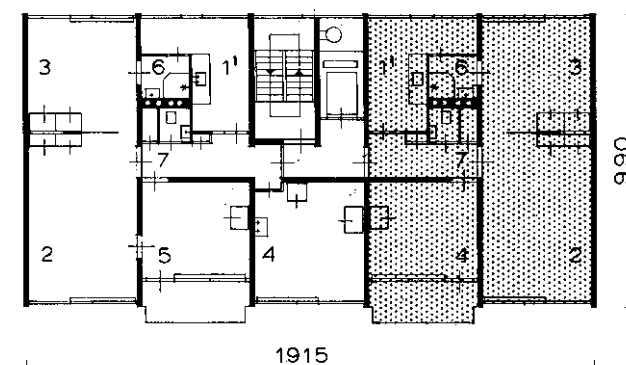

Hoogbouw, voorbeeld 5

480 woningwetwoningen in 10 ½ bouwlagen, 1964
Industriële bouw, V.A.M. systeem

Architect: Intervam NV samen met Bouw- en Woningdienst Utrecht

Zogenaamde zweispänner, met twee woningen per verdieping. Door de ruimte achter het trappenhuis bij de linker woning te voegen, heeft deze twee ruime slaapkamers gekregen. De rechterwoning moet het met een kamer minder stellen.

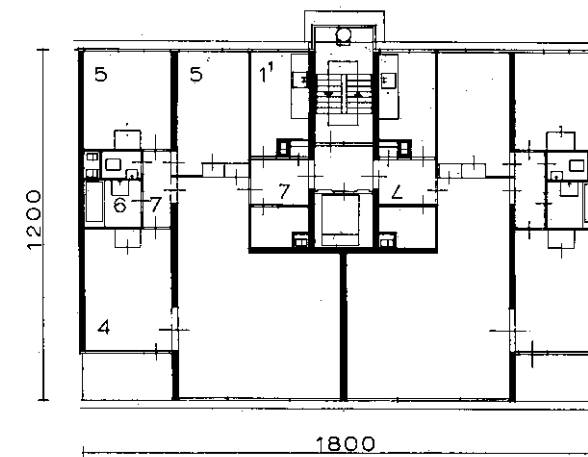

Hoogbouw, voorbeeld 6

520 woningwetwoningen in 10 ½ bouwlagen, 1966
Voorschriften en Wenken 1965

Architect: Intervam NV samen met Bouw- en Woningdienst Utrecht

De nieuwe Voorschriften en Wenken hadden geen invloed op de woninggrootte van dit royale type. Wel moesten in de slaapkamers hang- en legkasten worden geplaatst. In de wisselkamer kwam een wastafel. Vergeleken met het vorige voorbeeld liggen de balkons aan de slaapkamer i.p.v. aan de keukens, die groter iets is uitgevoerd.

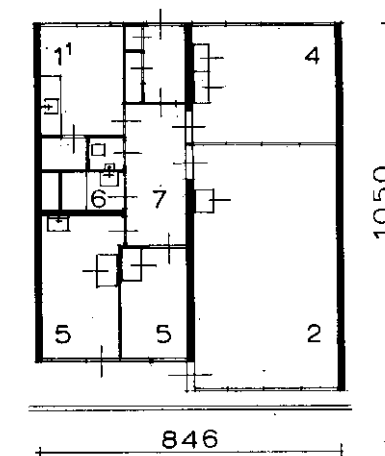

Hoogbouw, voorbeeld 7

528 woningwetwoningen in 9 bouwlagen, 1964-66
Industriële bouw, systeem Eurowoningen

Architect: Apon, Van der Berg, Ter Braak en Tromp

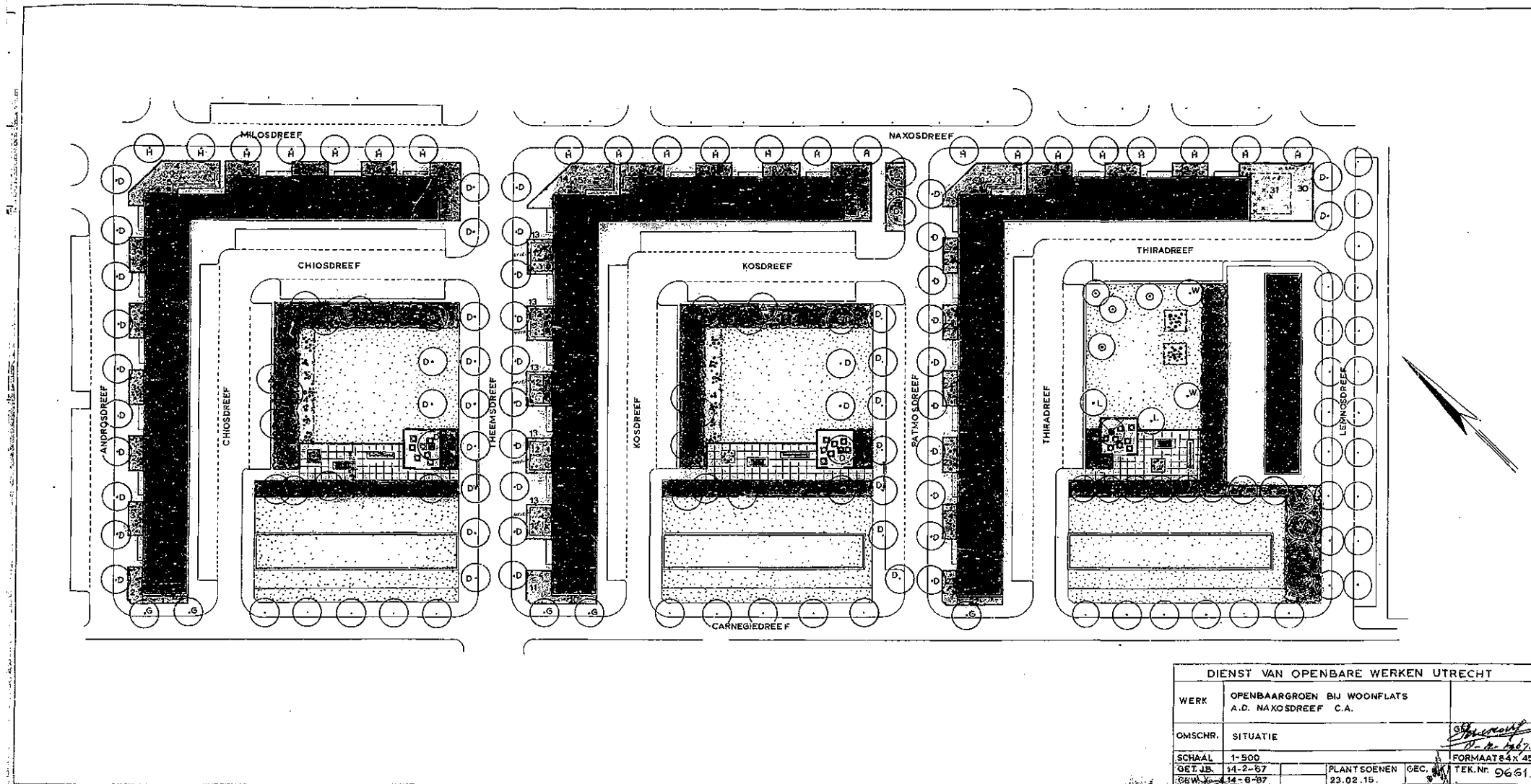
De portieketageflat van Eurowoningen is een uitzondering in Overvecht, waar Intervam de dienst uitmaakte. De lift en de trap liggen tegenover elkaar, zodat een compacte ontsluiting ontstaat en trapbordessen een herkenbaar gevelbeeld opleveren. In de brede beuk zijn de woonkamer, entree, keuken en een slaapkamer. De smalle bevat twee slaapkamers, de wc en een douche.

Hoogbouw, voorbeeld 8

297 etagewoningen in 10 bouwlagen
Architect: A. van Overhagen

Zeldzaam voorbeeld in Overvecht van hoogbouw met galerijontsluiting. De woningen hebben twee beuken, een met een woonkamer (met schuifwand), de ander met gang, keuken, berging, douche, toilet en twee slaapkamers. Over de hele breedte van de woning is een balkon, dat ter plaatse van de slaapkamers is verbreed.

buitenruimte hoogbouw voorbeeld 1

Buitenruimte hoogbouw, voorbeeld 1

Groenaanleg rondom de woonflats bij de Naxosdreef en Milosdreef in vak 4, Overvecht-Zuid
 Architect: Bouw- en Woningdienst Utrecht
 Ontwerp buitenruimte: Dienst van Openbare Werken, 1967

Flats van acht lagen op een onderbouw met garages. Ze vormen steeds een haak, die aan de binnenkant wordt begeleid door een straat met aan weerszijden parkeren (respectievelijk de Chios-, Kos- en Thiradreef). De binnenhoven zijn ingericht

als grasvelden met boomgroepen en hebben (redelijk gaaf gebleven) speelplaatsen. Aan de kant van de Zamenhofdreef en de Lemnosdreef worden de hoven afgesloten met drive-in woningen. Langs de Zamenhofdreef geeft de herhaling van de haaks geplaatste hoogbouw met daartussen de laagbouw van de drive-in woningen een herkenbare begeleiding van de verkeersroute. Ondanks de schaal en de massaliteit hebben de hoven intieme speelplaatsen, door hun plaatsing naast de laagbouw en de afscherming met de boomgroepen.

eksperimentele woningbouw, 1969

Experimentele woningbouw. 183 appartementen. 1969

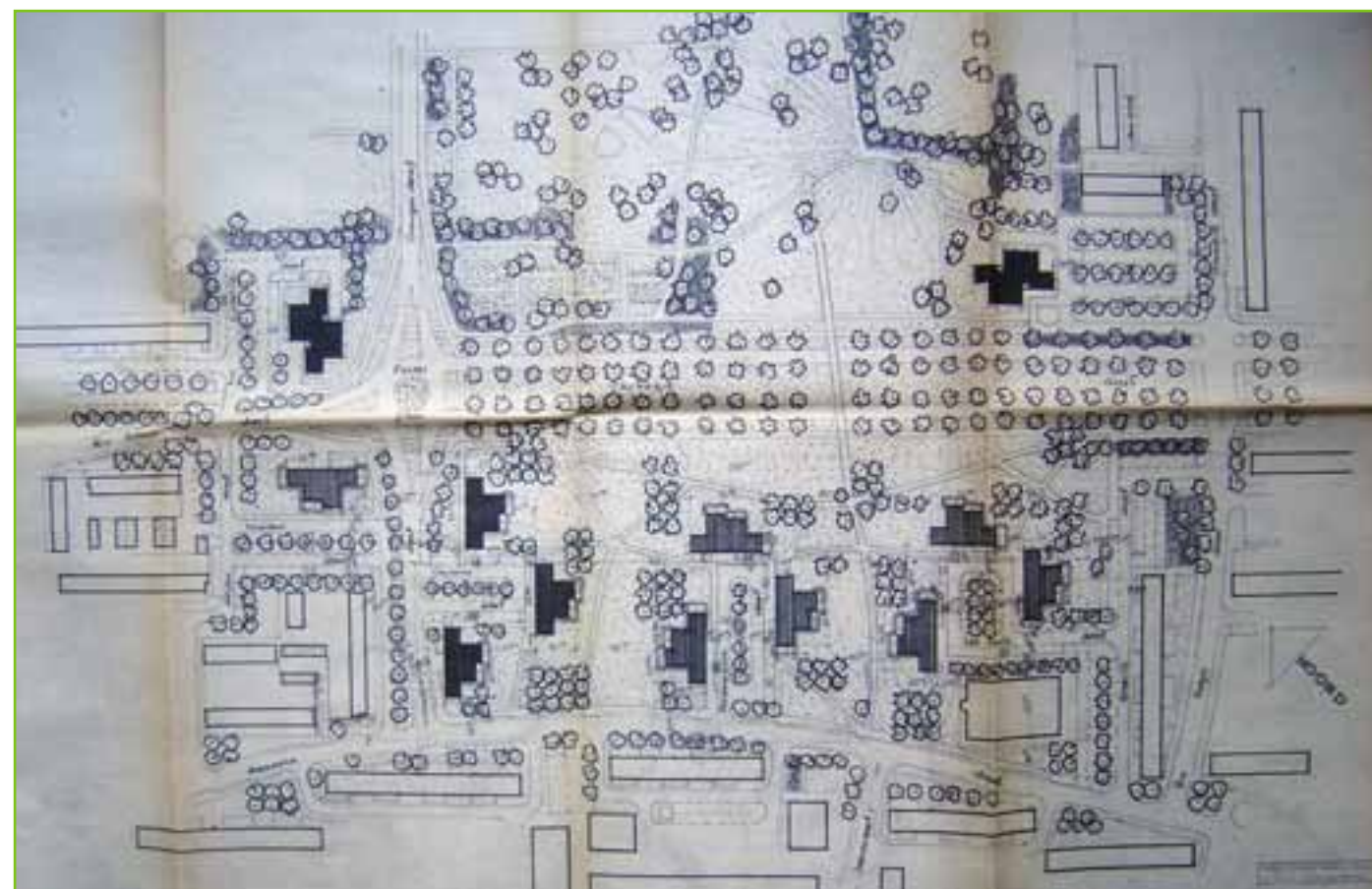
Speciale regeling eksperimentele woningbouw
 Architecten: W.A.H.W.M. Janssen, H.G.A. Bouman (bouwkundig ingenieur), H.K. Duijm (chef uitvoering woningdienst), A. Uijterlinden (architect)

De geleidelijke verbetering van de woonkwaliteit die tijdens de bouw van Overvecht is op te merken, kreeg een hoogtepunt met de experimentele woningbouw in vak 9 (Overvecht-Noord). Deze woningen vielen binnen een speciale regeling die minister W.F. Schut in 1968 instelde en waarvoor extra subsidie beschikbaar was. De minister stelde een Adviescommissie Experimentele Woningbouw in, die in drie jaar tijd ongeveer 100 projecten op hun mate van vernieuwing beoordeelde. Hiervan kregen 23 het predikaat 'eksperimenteel', waaronder het ontwerp van de Utrechtse Bouw- en Woningbouw voor 168 'etaazjewoningen' in Overvecht-Noord. Naast de subsidie van het rijk van 1475 gulden per woning (in plaats van de gebruikelijk 1275 gulden) droeg de gemeente Utrecht in 1969 bij met een krediet van acht miljoen gulden en een extra bijdrage in de exploitatiekosten.

De locatie, aan de rand van Park de Gagel en de Einsteindreef, vroeg om een groene inbedding, die de woonomgeving van de flats verrijkte en het park vanuit vak 9 (Amazonedreef) beleefbaar maakte. Het experimentele karakter van de woningen school zowel in het woninginterieur als in de opbouw van het complex, dat bestond uit gebouwen van afwisselend vier en zeven lagen. Per verdieping zijn er vier woningen om een centrale hal, die allemaal alleen via deze gemeenschappelijke ruimte zijn te bereiken. De woningen op de begane grond hebben een directe toegang vanaf het maaiveld. De gebouwen zijn in klusters van drie gegroepeerd rondom hoven met parkeergelegenheid. Tijdens de voorbereiding van de bouw werd het plan iets verdicht, van 168 tot 183 woningen.

De gemeenschappelijke hal op elke etage was bestemd voor kinderspel en andere activiteiten. Directeur Janssen van de woningdienst hierover: 'Wonen is eindelijk leven geworden. Het is natuurlijk vooral de gemeenschappelijke hal per etage, die als experimenteel aangemerkt moet worden. Je zou het als een aarzelend begin het voorportaal van communebouw kunnen noemen. Voor wie dat wil natuurlijk.'²⁵

Het interieur van de woningen bood de bewoner een maximale vrijheid om een eigen indeling te maken. Met schuifwanden konden drie kamers tot een grote ruimte worden samengevoegd. De keuken is helemaal open, het motief hiervoor was om de vrouw tijdens het koken contact met de kinderen te geven. In de keukens was aan modern comfort gedacht. Een in pandige mechanische afzuiginstallatie maakte de open opzet praktisch

situering eksperimentele woningbouw aan de rand van park de Gagel

mogelijk. Ook bijzonder voor die tijd was de centrale verwarming, waarmee alternatieve gebruiksmogelijkheden voor de woningen mogelijk werden. De Utrechtse Bouw- en Woningdienst wond er geen doekjes om waar dat toe kon leiden: 'Bovendien biedt deze ontwikkeling [CV] de ouders de gelegenheid (als het kind niet langer gedwongen is om in de huiskamer bij de kachel te spelen of te studeren), mede gestimuleerd door een grotere openheid op dit gebied en een zich nog steeds wijzigende ethiek, tot een ruimere beleving van de seksualiteit te komen.'²⁶

Hoewel de Adviescommissie Experimentele Woningbouw twijfelde over enkele als vernieuwend gepresenteerde elementen van de woningen was het oordeel toch positief over de

aangevraagde status van experiment. Met name de vrije woningindeling met schuifwanden, de groepering van woningen en de mogelijkheid de gebouwen als guirlandes te schakelen werden als vernieuwend gewaardeerd. Over de collectieve hal, waar de Bouw- en Woningdienst zo hoog van op gaf, was de commissie minder te spreken omdat er weinig gebruikruimte overbleef en de toegang tot de woningen een nogal bekrompen indruk gaf.

DE PARKEN VAN OVERVECHT

Binnen Overvecht werden drie parken gerealiseerd: de centrale groenzones van Overvecht-Zuid (Park de Watertoren) en Overvecht-Noord (Park de Gagel), alsmede het Vechtzoompark, tussen de oevers van de Vecht en de bebouwing van Overvecht-Noord in. Een vierde grote groenzone, die als een park kan worden aangemerkt is de strook tussen Overvecht-Zuid en de spoorlijn Utrecht-Hilversum. De ontwerpen voor al deze gebieden werden door de afdeling Plantsoenen van de Dienst van Openbare Werken gemaakt en in 1968 en 1969 afgerond. Tezamen met de beplanting langs de Gageldijk en de Klopvaart vormen de parken de basis voor de groenstructuur van Overvecht, die verder is uitgewerkt in de parkways, de groene voegen tussen de woonbuurten en de inrichting van de openbare ruimte in de buurten (pleinen, wegen, wooncomplexen). Opvallend is de samenhang tussen het groen en de bebouwing. Met name in Overvecht-Noord is de hoogbouw gericht op de parkranden en de randen naar het omringende landschap. De parken van Overvecht proberen niet om in de stad een suggestie van natuur te geven, maar dragen bij aan het groene en open karakter van de stad.

Spoorzone, 1968

De zuidelijke grens van Overvecht wordt gevormd door de randen van de vakken 3, 5, 6 en 7 met daarvoor een strook waarin wel tien scholen en een kerk een plek kregen. De groene zone loopt van de rioolzuivering bij de Vecht tot aan fort Blauwkapel bij de Gageldijk en geeft, ondanks de beperkte breedte, het gevoel dat Overvecht een wijk is die los ligt van de stad. Op drie plaatsen wordt het groengebied door de ontsluitingswegen van Overvecht doorkruist, namelijk bij de Brailledreef (bij de rioolzuivering), de Tiberdreef (bij station Utrecht Overvecht) en de Darwindreef (bij fort Blauwkapel). De wegen delen het gebied op in twee aaneengesloten groenzones, die door de verdiept onder het spoor gelegde Tiberdreef toch als een geheel zijn te ervaren. De hele zone is aan de kant van de bebouwing van Overvecht afgeschermd met een bijna aaneengesloten bomenrij en heeft aan de kant van de spoordijk een begrenzing met een sloot, een oplopend talud en een fietspad met aan weerszijden een rij wilgen. Hier en daar steekt de hoge bomenrij door richting het spoor, zodat groene 'kamers' ontstaan - een enfilade van opeenvolgende parkruimtes. Binnen dit ijzersterke ruimtelijke kader was en is een variëteit aan invullingen mogelijk.

Oorspronkelijk bood de groenstrook ruimte aan schooltuinen, een bouwspeeltuin, speelweides, klauterwerktuigen, groepen banken en het zeshoekige NS-station met parkeergelegenheid (ontwerp C. Douma, 1968).

Het bomenscherm dat de wijk begrenst opent zich ter plaatse van de groene voegen tussen de vakken 5 en 6 (Keggedreef en Oberondreef), en 3 en 7 (Plutodreef). De groene voeg en de spoorzone gaan in elkaar over, de bomenrij buigt de wijk in en onder de bomen zijn aan het wonen gerelateerde groenfuncties geplaatst, zoals speelplaatsen en pierenbadjes. De middelste groene voeg tussen de vakken 3 en 5 heeft nooit een sterke relatie met de spoorzone gehad, omdat het station en de bebouwing langs de Tiberdreef ertussen liggen. Na de vernieuwing van het station en de bouw van kantoren is deze relatie verder verslechterd. Andere veranderingen in de spoorzone zijn de bouw van een woonwijkje voor vak 3, ter plaatse van twee gesloopte scholen en een deel van de groenstrook. Ook is de bouwspeelplaats bij vak 7 veranderd in een kantorencomplex. Zo gebeurt in de spoorzone in het groot wat in de groene voegen in het klein gebeurt: verrommeling door geleidelijke,

incidentele bouwinitiatieven. De samenhang en de kwaliteit van de opeenvolgende parkruimtes komt onder druk te staan. Met name bij de entrees van de wijk is de groene 'spatie' die de toegang tot Overvecht markeert, niet meer goed voelbaar.

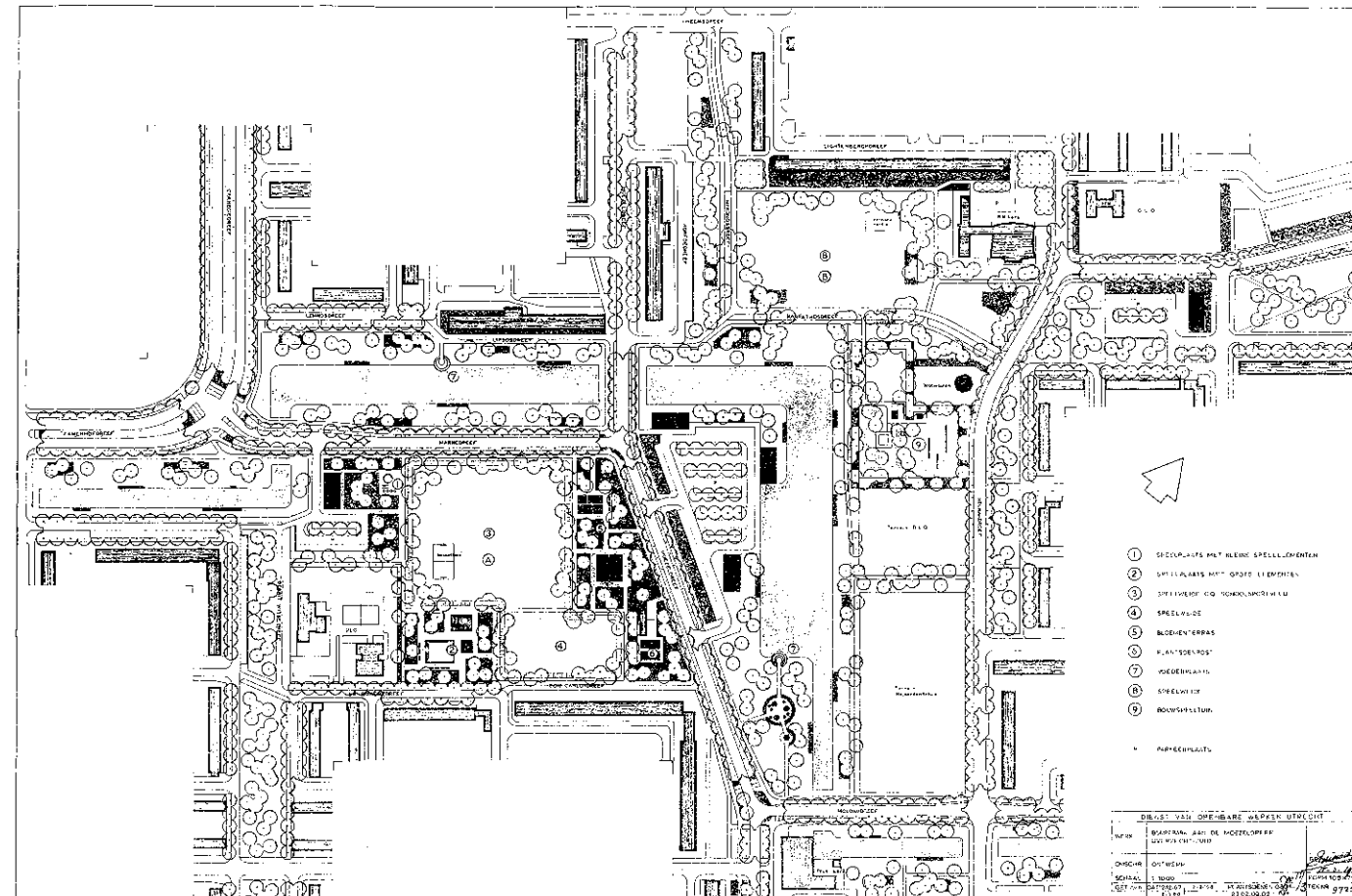

ontwerp park Spoorzone, 1968

Park de Watertoren, Overvecht-Zuid, 1968

Het park van Overvecht-Zuid dankt zijn naam aan de Watertoren, die in 1935 door de gemeente Maartensdijk werd gebouwd (architect: J.L. Pateer) en een van de weinige bestaande elementen is die bij de bouw van Overvecht zijn gehandhaafd. De benaming park geeft niet goed weer wat het ontwerp inhield: acht hectare groene stadsfuncties en voorzieningen, omgeven door zes van de zeven vakken van Overvecht-Zuid.²⁷ Het park werd bedacht als het kloppend hart van de wijk, waarin groen en stedelijke activiteit hand in hand zouden gaan. Winkelcentrum Overvecht mocht dan groots zijn in opzet, dit koopcentrum bediende primair het hele stadsdeel. Op het niveau van de wijk leidden alle wegen naar Park de Watertoren. Het verkeer loopt zelfs dwars door het park heen, de Marne- en Moezeldreef delen het gebied doormidden. Aan deze route waren, pontificaal middenin het park, drie hoge woontorens met een parkeerterrein gedacht. In de rand van het park werd ruimte gereserveerd voor een bejaardenhuis, twee kerken en vier scholen. Deze voorzieningen zijn daadwerkelijk gekomen, het plan voor de woontorens werd afgeblazen.

Het verbindende element van het park zijn de twee brede singels die loodrecht op elkaar staan. Vanaf de hoofdontsluiting ontstond zo een mooi zicht over de singel op de watertoren, waarbij de woontorens het beeld van de groene, moderne stad hadden moeten completeren. Tussen de singels, wegen, torens en voorzieningen bleef in het ontwerp ruimte over voor enkele parkfragmenten. De zone aan de Marne- en Moezeldreef werd bestemd voor sport- en speelvelden, een grote speelplaats, speelvijver,

ontwerp park de Watertoren, 1968

een bloementerras en een plantsoenpost. Naast de watertoren was een speelplaats voor de oudere jeugd gedacht, met een speelweide, een trapveld, een geaccidenteerd indianenterrein, een speelvijver en een bouwplaats. Aan de andere kant van de Karpathosdreef kwam de katholieke kerk, een speelweide en een verhard sportveld.

Met de gevarieerde inrichting konden de bewoners, van kleuters tot bejaarden, iets van hun gading vinden in het park. In de loop van de tijd verdwenen sommige functies (indianendorp, enkele speelplaatsen, bloementerras) en kwamen daar andere voor terug (meidenplek, fietscrossbaan, bloementuin). De ruimtelijke samenhang kwam echter nooit goed tot stand.

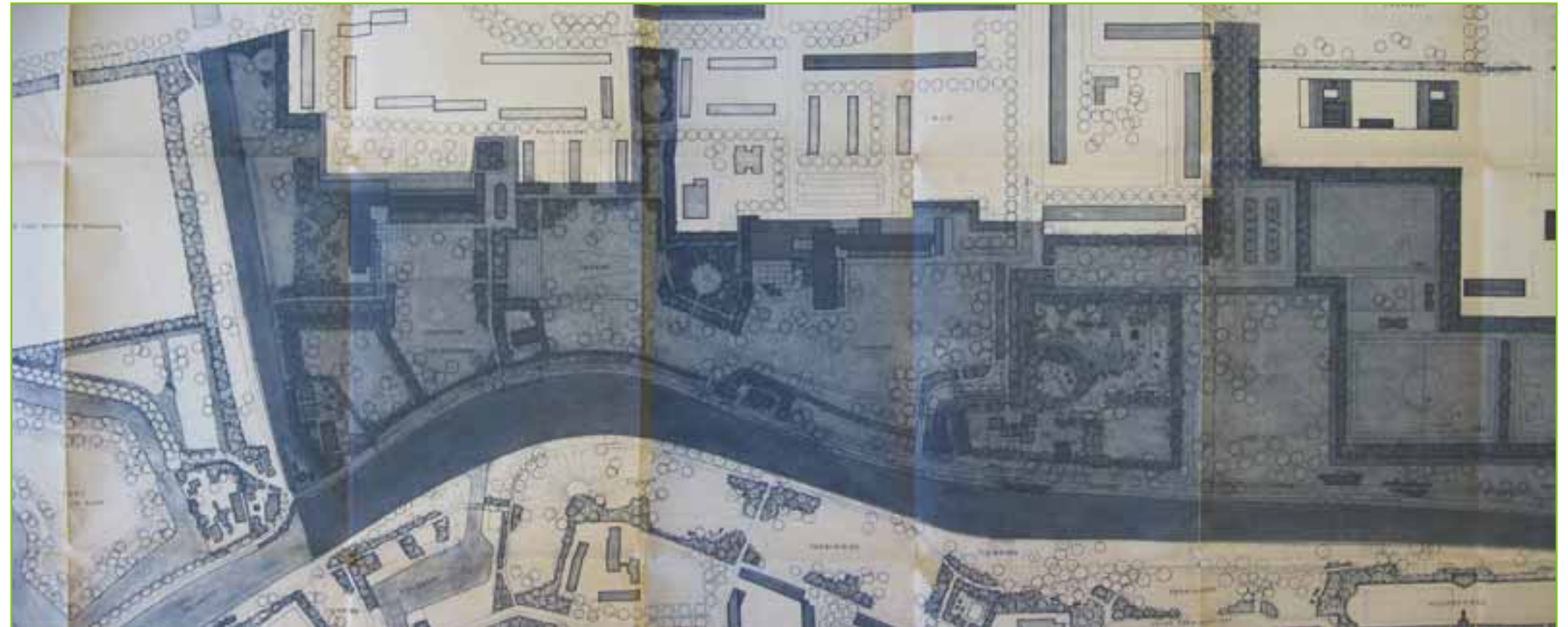
Het park werd te weinig stad om een bruisend stedelijk centrum te zijn en te weinig park om goed als zodanig te functioneren. De functies in de randen (scholen, bejaarden, voorzieningen, woonwagenveld) belemmeren de visuele en fysieke toegankelijkheid vanuit de buurten. De wegen versnipperen het gebied. Park de Watertoren werd vooral een groen gezicht van Overvecht-Zuid, aangevuld met enkele solitair functionerende parkfuncties.

Park Vechtzoom, 1969

De parkstrook van 20 hectare langs de Vecht in Overvecht-Noord, tussen de Einsteindreef en de Klopvaart is in meerdere opzichten uniek. De wijk Overvecht is een schoolvoorbeeld van tabula rasa denken: op het dikke zandpakket kon zonder enige directe relatie met oudere structuren of bestaande landschappelijke patronen worden gewerkt aan een compleet nieuwe stad. Tussen de vakken werd geen zand opgebracht, hier ligt het oude landschap letterlijk aan de oppervlakte. Het beste is dat te zien aan de rand bij de Vecht, in Park Vechtzoom komen de wereld van de Vechtdijk en de nieuwe wereld van de naoorlogse wijk letterlijk samen. Het park laat ook een omslag zien in het denken van de landschapsarchitecten: niet de relatie met de bebouwing van de nieuwe stad werd het uitgangspunt van het ontwerp, maar een nieuwe interpretatie van het oude landschap. De derde bijzonderheid van Park de Vechtzoom is de poging om onverenigbare werelden samen te brengen: het landschap van de rivier dient als uitgangspunt voor de vorm, maar het recreatieve programma van de buitenwijk dicteert de inhoud. Met de terminologie van het heden is Park Vechtzoom te bestempelen als de postmoderne uitzondering op de moderne wereld van Overvecht.

De wens om bepaalde gebouwen langs de Vechtdijk te behouden vormde de concrete aanleiding voor de verbijzondering van het ontwerp. Op zich viel het met de behoudzucht wel mee. Bovenaan de lijst van waardevolle elementen prijken het hek en de theekoepel van de verdwenen buitenplaats Rozendaal, waarbij het hek op een nieuwe plaats herbouwd diende te worden. Van de oude hofsteden met hun schuren en hooibergen gingen de meeste tegen de vlakte. Aan de Achttienhovensedijk verdwenen zes

Schetsontwerp Park Vechtzoom, als onderdeel van een groenzone aan weerszijden van de Vecht, niet zo uitgevoerd

panden, aan de Vechtdijk 14 panden. Slechts zes gebouwen aan de Vechtdijk werden historisch of architectonisch interessant genoeg gevonden om te bewaren. Na ontruiming (sic) zouden er nieuwe parkfuncties in kunnen worden ondergebracht. Zo werd geopperd om de oude gebouwen te bestemmen tot atelierwoning, jeugdhonk of onderdeel van een groots vrijetijdscentrum. Een boerderij met theehuis leende zich volgens de ontwerpers als midgetgolfbaan.

Met het behoud van de oude fragmenten stapelden de ontwerpproblemen zich op. Door de huizen te handhaven zou de bestaande weg op de Vechtdijk hooguit als fietspad te gebruiken zijn. Nog belangrijker was dat er een hoogteverschil ontstond tussen het peil van de oude huizen (25 cm boven NAP) en het peil van de nieuwbouw

van Overvecht (160 cm boven NAP). Voor een adequate waterhuishouding waren ingrijpende maatregelen nodig. Park de Vechtzoom werd een gradiënt, een overgang van het ene naar het andere landschapstype. De ontwerpers begrepen de uitdaging en besloten om de huizen niet als relict in een nieuw landschap te plaatsen, maar het oude landschap en de bestaande beplanting en de waardevolle bomen op en rond de erven te sparen. Sterker nog, ook de nieuwe beplanting zou moeten passen binnen de plantensociologie van het rivierengebied (het zogenaamde alno-ulmion verbond): 'Er is naar gestreefd het karakteristieke landschapsbeeld van de Vecht – een boomrijk oeverlandschap – te behouden. De groepering en soortkeus van de bomen is vegetatiekundig en landschappelijk op dit gebied afgestemd.'³⁰

Programmatisch werd Park Vechtzoom zonder enig voorbehoud gekoppeld aan Overvecht, dat dringend behoefte had aan recreatieruimte. Het park werd in zones ingedeeld met achtereenvolgens (van zuid naar noord) sportvelden, een vrijetijdscentrum, ligweiden en een speelheuvel. Aan de westkant, bij de Vecht, kwam een accent op de kleinschalige erven en de herbestemde gebouwen. Aan de oostkant werd aansluiting gezocht op de bejaardenhuizen en de andere bebouwing van de wijk, hier was ook een overgang voorzien naar sierbeplanting. Het vrijetijdscentrum was geïnspireerd op voorbeelden uit Zwitserland en diende voor jongeren van 0 tot 18 jaar een breed aanbod aan ontspanning en ontplooiing te bieden. Het programma bestond uit een lange lijst activiteiten:

- a. Speelplaats met zandbakken, klieperkuip e.d. voor kinderen tot 4 jaar
- b. Zandbakken en speelapparatuur voor de 4-6 jarigen
- c. Speelwerktuigen voor de 6-10 jarigen
- d. Speelvijver voor de 4-14 jarigen
- e. Tuintjes voor de 8-14 jarigen
- f. Dierenverblijven voor de 8-14 jarigen
- g. Avontuurlijke speeltuin voor de 10-18 jarigen
- h. Bouwspeeltuin voor de 10-14 jarigen
- i. Grasveld voor groepsspel en sport 6-18 jarigen
- j. Zitgelegenheid en picknickbanken voor de begeleidende ouderen, vooral behorende bij de onder a en b vermelde groepen.
- k. Onderkomen voor (beat) muziek en dansen
- l. Onderkomens voor creatieve arbeid, voor tafeltennis en andere spelen, knutselen (o.a. bromfiets herstellen), metaal, houtbewerking, radio's bouwen e.d.
- m. Onderkomen voor lezen / bibliotheek

Merkwaardig aan het vrijetijdscentrum voor jongeren is dat het was gesitueerd achter twee grote bejaardenflats. De ontwerpers zagen dit niet als een probleem: 'Naast gebruik door de jeugd kan een vrijetijdscentrum ook als activiteitenverblijf voor de valide bejaarden worden gezien. In de ochtenduren namelijk kunnen de ruimten voor spelen en knutselen ook door hen worden gebruikt. Daarnaast is het zelfs denkbaar – en in Denemarken geschiedt dit reeds – dat de bejaarden ook worden ingeschakeld voor het doen van eenvoudige karweitjes, het assisteren bij het uitoefenen van toezicht e.d.' Toch kwam in de uitvoering van het concept weinig terecht. Park de Gagel werd het adres voor de jeugd, park de Vechtzoom ontwikkelde

Oude bebouwing langs de Vecht

zich primair tot een wandelbos, met kunstwerken, zitjes en het kleinschalig hergebruik van oude gebouwen. In het opschietende groen zijn open ligweiden uitgespaard. De ontmoeting tussen de kleinschalige en de grootschalige wereld is steeds merkbaar en is eigenlijk te groot om bevredigend te worden opgelost. Als vroege poging om de bestaande context op te nemen in een nieuwe omgeving is het Vechtpark echter van historisch groot belang.

Park de Gagel, 1969

Het centrale park in Overvecht-Noord heet De Gagel en is met brede groene wiggen verbonden met het landschap achter De Klopvaart en voorbij de Gageldijk. Net als Park de Watertoren ligt het park centraal in de wijk en werd het in samenhang met de omringende stad ontworpen. Desondanks leidde ook hier de vestiging van bijzondere voorzieningen, zoals bejaardenhuizen en scholen in de schil rondom het park, tot een moeilijke toegankelijkheid. Het park heeft een duidelijkere afbakening dan Park de Watertoren, met een rechthoekige kern van acht hectare. Hieromheen zijn de groene voegen, de als parkway uitgevoerde Carnegiedreef en de in een minibos gelegen

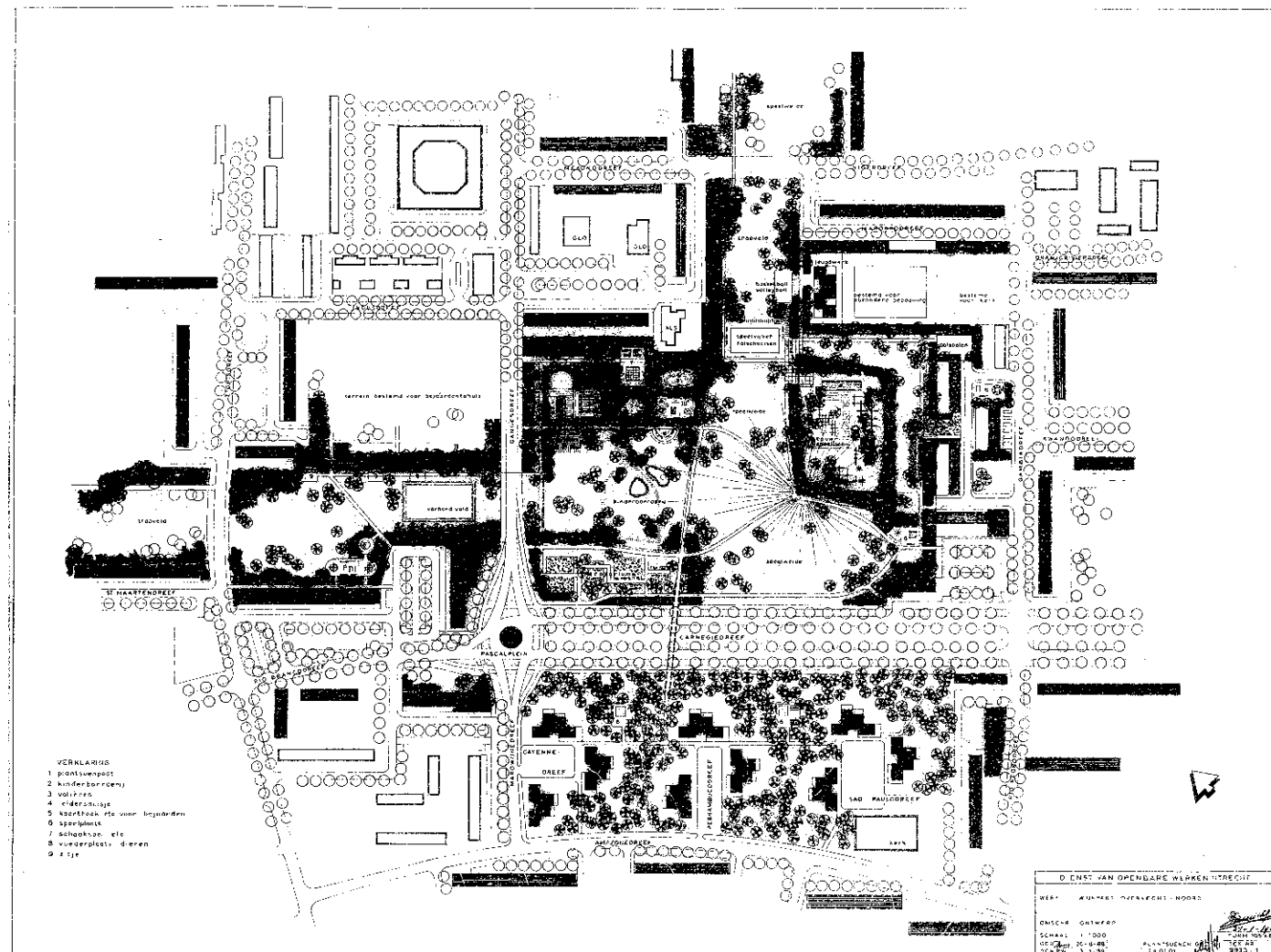
experimentele woningbouw van vak 9 gesitueerd. Ondanks het relatief bescheiden oppervlak is het park goed als een massa in de wijk te ervaren, mede dankzij de heuvel van tien meter hoogte. Deze is gevuld met puin van de sloop van het oude jaarbeursgebouw.

De functies die in Park de Gagel zijn ondergebracht werden na een uitgebreid onderzoek bepaald, in samenhang met de totale behoefte aan recreatieve voorzieningen in Overvecht-Noord. De toelichting op het parkontwerp begint met een systematisch overzicht van wat er voor welke leeftijdsgroep waar in de wijk zou moeten zijn.²⁸ Daarbij werd

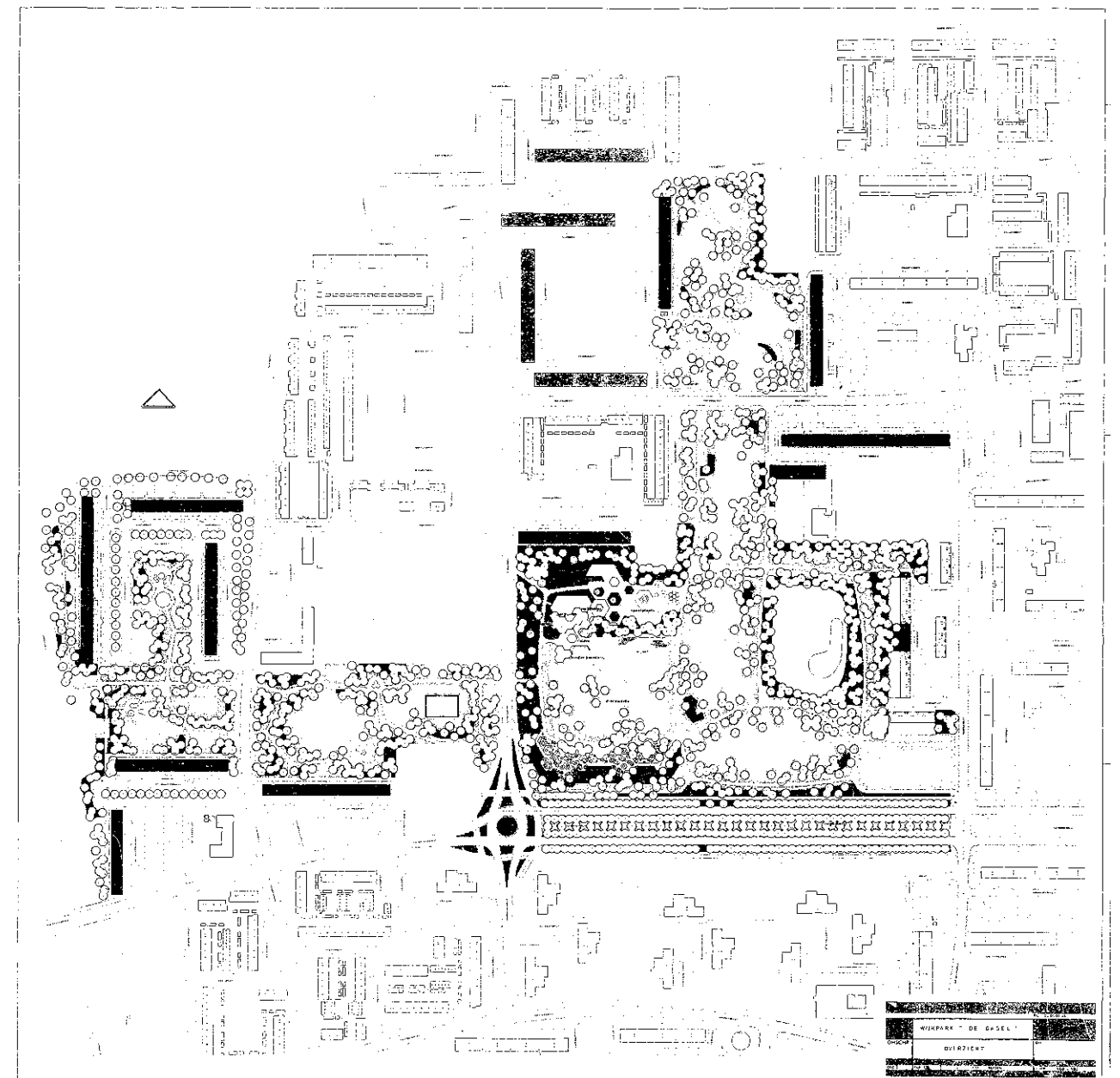
een onderscheid gemaakt naar de schaal van de woonblokken (op maximaal 150 tot 200 meter vanaf elk huis), de woonbuurt (300 tot 400 meter) en de woonwijk (600 tot 800 meter). Vlakbij elk woonblok moesten bijvoorbeeld speelplaatsen voor kleuters en kinderen van 6 tot 12 jaar komen. Bij elkaar ging het om 17 kleuterspeelplaatsen (tegelvlak met een zandbak) en 17 speelplaatsen (tegelvlak met klim- en klauterwerktuigen). Dat was op zich niet genoeg, in de wijk waren ook 12

grotere speelplaatsen nodig met uitgebreidere speelapparatuur, een speelvijver, een waadgoot, een zandbak voor de kleuters en zitgelegenheid voor de moeders.

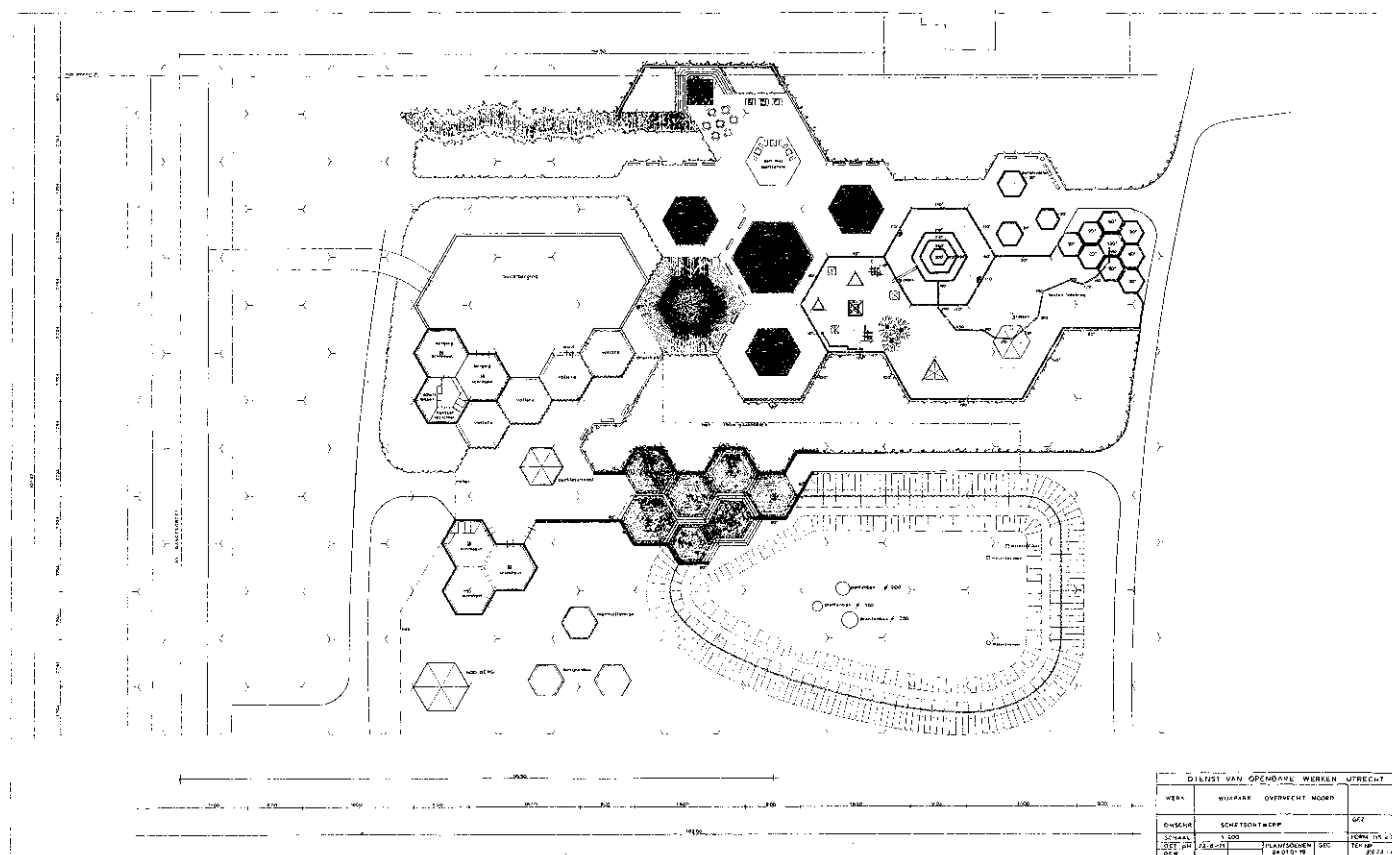
Het overzicht omvatte verder een lange lijst van andere absoluut noodzakelijke voorzieningen voor Overvecht-Noord: 10 plaatsen met zitgelegenheid, 4 speelweiden en trapvelden, 7 rolschaatsbanen en basketbalvelden, 8 terreinen voor

ontwerp park de Gagel, 1969

ontwerp park de Gagel

centrale zone park de Gagel , 1971

jeugdwerkers, 9 ligweiden, 14 bejaardenhoeken, een vogel- en dierenverblijf, een schoolwerktuin, een consumptietent, een plaats met instructieve beplanting, een hertenkamp, kinderboerderij, openluchttheater en minigolf. De meeste van deze functies hoorden in Park de Gagel thuis, maar de beschikbare ruimte was onvoldoende. Daarom werden de speelweiden, trapveldjes en verharde sportvelden in de groene voegen geplaatst, dicht bij de woningen bovendien. In het park ontstond ruimte voor een kinderboerderij, een bouwspeeltuin, een rosarium en een volière. Ook werd er een bejaardenhoek ontworpen met kaart-, schaak- en damgelegenheden; het hertenkamp kwam te vervallen.

In de uitwerking is de kern van het park in twee sferen uitgewerkt, namelijk de heuvel met ligweiden en boomgroepen aan de oostkant en de groepering van kinderboerderij, bejaardenhoek, rosarium, dierenvijver en volière aan de westkant. Alle karakteristieke vormen en materialen van de jaren zeventig werden gebruikt: zeshoekige paviljoens, bielzen en pergola's. Van deze tijdslaag is nog verrassend veel in het park te herkennen, hoe gedateerd en verwaarloosd sommige onderdelen er ook uitzien.

Volgens B. Zijlstra, auteur van het boek *Parken in Utrecht*, vertoont Park de Gagel veel overeenkomsten met het iets oudere Park Transwijk in Kanaleneiland: 'Kenmerkend voor de

parken Transwijk en De Gagel is hun volledige integratie in de gebouwde omgeving, tot in de kleinste details toe. Wanneer u een wandeling maakt door deze parken en daarbij ook eens let op de 'skyline' van de omgeving – vooral daar waar met opzet doorkijkjes geschapen zijn – valt u wellicht op hoe het lijnenspel van bijvoorbeeld paden en pergola's een verlengde vindt in de bouwrichting van de flats. U merkt misschien ook hoe de verhoudingen van de flats als het ware weerspiegeld worden in de afmetingen van de gazons, de rozentuinen of plateau's en die op hun beurt weer in de vormen van de klinkertjes. Alles houdt verband met elkaar, doordacht tot in elk detail.'²⁹ De observaties van Zijlstra over de relatie van het park met de bebouwing zijn goed te herkennen op oude foto's van Park de Gagel. Achter de nog schriële beplanting van het park doemen overal de hoogbouwkolossen op en de paden en pergola's sluiten daar inderdaad mooi op aan. Nu het groen is uitgegroeid verdween het verband letterlijk uit het zicht. Het park is met zijn groene massa meer in zichzelf gekeerd, alleen de direct langs de parkranden gelegen flats zijn nog te ervaren.

CHRONOLOGIE

1956
In het structuurplan van 1956 wordt de grond in Utrecht-Noord aangewezen voor de aanleg van een nieuwe woonwijk.

Schetsplan Overvecht (1960)
April 1960
Schetsplan voor Overvecht wordt ontworpen door stedenbouwkundigen W. Wissing en K.F.G. Spruit

Augustus 1960
Aanvang werkzaamheden voor het bouwrijp maken van het gebied in het uitbreidingsplan Overvecht. Men verwacht op 1 maart 1961 te kunnen beginnen met de woningbouw in het zuiden van Overvecht.

30 maart 1961
Er is officieel een begin gemaakt met het opspuiten van zand van uitbreidingsgebied Overvecht.

‘Uitbreidingsplan-in-Hoofdzaak Overvecht’ en ‘Uitbreidingsplan-in-Onderdelen Overvecht-Zuid’ (1961).
13 april 1961
‘Uitbreidingsplan-in-Hoofdzaak Overvecht’ wordt bij raadsbesluit vastgesteld.

1 juni 1961
‘Uitbreidingsplan-in-Onderdelen Overvecht-Zuid’ wordt bij raadsbesluit vastgesteld.
Op dit moment bestaan voor Overvecht-Noord nog geen uitgewerkte plannen.

12 februari 1962
Het ‘Uitbreidingsplan-in-Hoofdzaak Overvecht’ wordt door de Gedeputeerde Staten van Utrecht goedgekeurd.

13 augustus 1962
‘Uitbreidingsplan-in-Onderdelen Overvecht-Zuid’

wordt door de Gedeputeerde Staten van Utrecht goedgekeurd.

September 1962
Aanvang van de werkzaamheden voor het bouwrijp maken van de bouwgrond in Overvecht-Noord.

‘Uitbreidingsplan-in-Onderdelen Overvecht-Zuid A’ (1963)
6 juni 1963
‘Uitbreidingsplan-in-Onderdelen Overvecht-Zuid A’ wordt bij raadsbesluit vastgesteld.

29 augustus 1963
Alle sportvoorzieningen worden aangelegd in een strook evenwijdig aan de gemeentegrens met Maarssen, ten noordwesten van het toekomstige bedrijventerrein en volkstuinen.

19 september 1963
Door de gemeenteraad is besloten een vierde begraafplaats en crematorium in uitbreidingsplan ‘Overvecht-Noord’ aan te leggen.

1 oktober 1963
‘Uitbreidingsplan-in-Onderdelen Overvecht-Zuid A’ wordt door de Gedeputeerde Staten van Utrecht goedgekeurd. De vakken van Overvecht-Zuid zijn volgespoten, met uitzondering van het wijkcentrum. In Overvecht-Noord is het uitgraven en opspuiten nog aan de gang.

1965
Aanvang werkzaamheden Overvecht-Noord op basis van een zeer globaal bestemmingsplan.

Juni 1966
De maquette van uitbreidingsplan van de Maarsseveense Plassen, schaal 1 à 1000, wordt vervaardigd voor de manifestatie van ambacht en persoonlijk vakmanschap ‘Bij de Tijd’. Voor

deze manifestatie werden ook maquettes van de bestemmingsplannen van Kanaleneiland en van Overvecht tentoongesteld. In beide maquettes is ernaar gestreefd het stedenbouwkundig karakter van de wijk te demonstreren en de afwisseling van geslotenheid van de bebouwing en de openheid van de groenvoorzieningen te verduidelijken.

(December?) 1966
In Overvecht-Zuid zijn 4200 van de 7000 woningen gebouwd. De overige drieduizend woningen zijn op dit moment in aanbouw, waaronder de flatgebouwen met tien bouwlagen aan de noordzijde van de carrés.

7 september 1968
Officiële opening van de eerste sporthal voor zaalsporten in Utrecht. De sporthal is gelegen aan de Schooneggendreef in Overvecht-Zuid.

31 juli 1969
Bij raadsbesluit wordt ruim acht miljoen gulden verleend voor ‘een kompleks van 168 woningen in 4 en 7 bouwlagen, dat gerangschikt kan worden onder de kategorie „eksperimentele woningbouw”’.¹
Deze woningen komen te staan op een rechthoekig terrein dat wordt omsloten door de Carnegiedreef, de Marowijndreef, de Amazonedreef en de Braziliëdreef.

1969
Aanleg Park de Watertoren.

Bestemmingsplan ‘Overvecht’ (1982)
10 februari 1971
De Hoofdingenieur van de Dienst Openbare Werken geeft het bureau Vink, Vandekuilen, Klein BV Architectuur en Stedebouw opdracht een ontwerp-bestemmingsplan voor Overvecht te ontwikkelen.

1972
Er wordt een inspraakprocedure voor het nieuwe bestemmingsplan gehouden. Hieruit blijkt dat de bewoners van Overvecht grote bezwaren hebben tegen het voornemen om op een aantal nog onbebouwde terreinen in de wijk hoogbouw te realiseren. Deze hoogbouw is overeenkomstig de eerste plannen voor de wijk uit 1961.

19 juni 1976
Bij raadsbesluit is de woonbestemming voor een aantal nog onbebouwde terreinen in Overvecht vastgelegd. Bij het winkelcentrum (Overvecht-Zuid) wil men drie woontorens met maximaal 12 woonlagen realiseren, B&W kijkt of er drie torens langs de Zamenhofdreef gebouwd kunnen worden. Later besloten B&W van de bouw van deze zes torens af te zien.

September 1978
Van september 1978 tot februari 1979 is een tweede inspraakronde voor het bestemmingsplan gehouden. Hierbij ging het wederom vooral om de nog niet bebouwde en bestemde gebieden.

26 augustus 1982
Het bestemmingsplan ‘Overvecht’ wordt door de gemeenteraad vastgesteld en vervangt hierbij de voorgaande plannen. Het plangebied in dit bestemmingsplan omvat een terrein met de woongebieden Overvecht-Noord en Overvecht-Zuid en het boven Overvecht-Noord gelegen industriegebied, sportterreinen, begraafplaats/ crematorium en een groot deel agrarisch gebied. Dit bestemmingsplan behandelt vooral mogelijkheden tot verdichting en aanvullingen en verbeteringen van de al bestaande wijk Overvecht.

6 maart 1984
Bestemmingsplan ‘Overvecht’ wordt bij besluit van Gedeputeerde Staten van Utrecht goedgekeurd.

¹ Bronkhorst, TVS 1955, 117

² Prof. Dr. Ing. Habil. M.E. Feuchtinger, *Verkeersplan Utrecht*, Ulm 1958. R. Blijstra, *2000 jaar Utrecht*, Utrecht 1969, 280-290

³ 'Ontwikkeling Utrecht N & NO', mogelijkheid I, II, III, III A en minimum-oplossing. Niet gedateerd. Archief Hanekroot, niet geïnteriseerd.

⁴ B. Bach (red.), *Ir W. Wissing, bureaux voor architectuur en stedenbouw gevestigd te Barendrecht, 1952-1972*, Barendrecht 1971, 11

⁵ Nai, archief Wissing, Toelichtende beschrijving, behorende bij het schetsplan Overvecht der gemeente Utrecht.

⁶ Nai, archief Wissing, Toelichtende beschrijving, behorende bij het schetsplan Overvecht der gemeente Utrecht.

⁷ W. Wissing, 'Stedenbouwkundige notities bij twee nieuwe steden', *Tijdschrift voor Volkshuisvesting en Stedenbouw*, 39 (1958) 16-20; W. Wissing, 'Enige Nederlandse varianten op het Radburn-principe', *Tijdschrift voor Volkshuisvesting en Stedenbouw*, 46 (1965) 111-114.

⁸ Nai, archief Wissing, Toelichtende beschrijving, behorende bij het schetsplan Overvecht der gemeente Utrecht. Citaat Wissing.

⁹ F. de Jong (red.), *Stedenbouw in Nederland: 50 jaar Bond van Nederlandse Stedenbouwkundigen*, Zutphen 1985, 279

¹⁰ J.C. Janssen, 'Momentopname van Overvecht', *De Schakel* (1966) 58, 12-16.

¹¹ 'Opmerkingen en vragen bij de beginselen van het voorontwerp-uitbreidingsplan "Utrecht-Noord" van de Irs. Spruit en Wissing', archief Hanekroot, niet geïnteriseerd.

¹² 'Opmerkingen en vragen bij de beginselen van het voorontwerp-uitbreidingsplan "Utrecht-Noord" van de Irs. Spruit en Wissing', archief Hanekroot,

niet geïnteriseerd.

¹³ Hanekroot, TVS 49 (1968), 183

¹⁴ Hanekroot 1968, 185

¹⁵ Hanekroot 1969, 188

¹⁶ 'Schetsplan Overvecht-Noord 1:5.000', gesigineerd CH, 28-6-62. archief Hanekroot, niet geïnteriseerd.

¹⁷ Hanekroot 1968, 188

¹⁸ Hanekroot 1968, 188

¹⁹ Dienst Stadsontwikkeling afd. S.E.S.O., *Uitbreidingsplan Overvecht in cijfers en tijd*, 1969

²⁰ Architecten die in Overvecht werkzaam waren: J. Leicher, A. van Overhagen, C.H. van Wijk, C.J. Gilles, G.J.W. Snelder, Dingemans, Intervam ism de architecten van de Bouw- en Woningdienst, Apon-van der Berg-Ten Braak- en-Tromp, Treffers NV, Th Hermans, Bakker, Brouwer, Walbeek, H.A. Knoop, A. de Ridder, Bloemsma-Klein-Overhagen-en-Hermans, Oyevear-Stolle-en-van-Gool. Bron: Moniek de Wijer, *Utrecht uitgebreid: Hoograven, Kanaleneiland en Overvecht. Een studie naar drie Utrechtse wijken uit de periode 1954-1973*, Doctoraalscriptie, Groningen 1996

²¹ Blijstra 1969, 271 en 275

²² W.A.H.W.M. Janssen, 'Woningbouw in Overvecht', *Tijdschrift voor Volkshuisvesting en Stedenbouw*, 49 (1968), 191

²³ Janssen 1968, 191

²⁴ B. Bach (red.), *Ir W. Wissing, bureaux voor architectuur en stedenbouw gevestigd te Barendrecht, 1952-1972*, Barendrecht 1971, 11

²⁵ Niekerk 1973, 931

²⁶ Niekerk 931

²⁷ Toelichting buurtpark Overvecht-Zuid, opgenomen in een brief van de directeur van Openbare Werken, d.d. 18 maart 1968, aan het college van B. en W. (archief DSO/DSB N6030).

²⁸ Toelichting buurtpark Overvecht-Zuid, opgenomen in een brief van de directeur van Openbare Werken, d.d. 27 januari 1969, aan de wethouders T. Harteveld en Mr. A. Looten (archief DSO/DSB N6038).

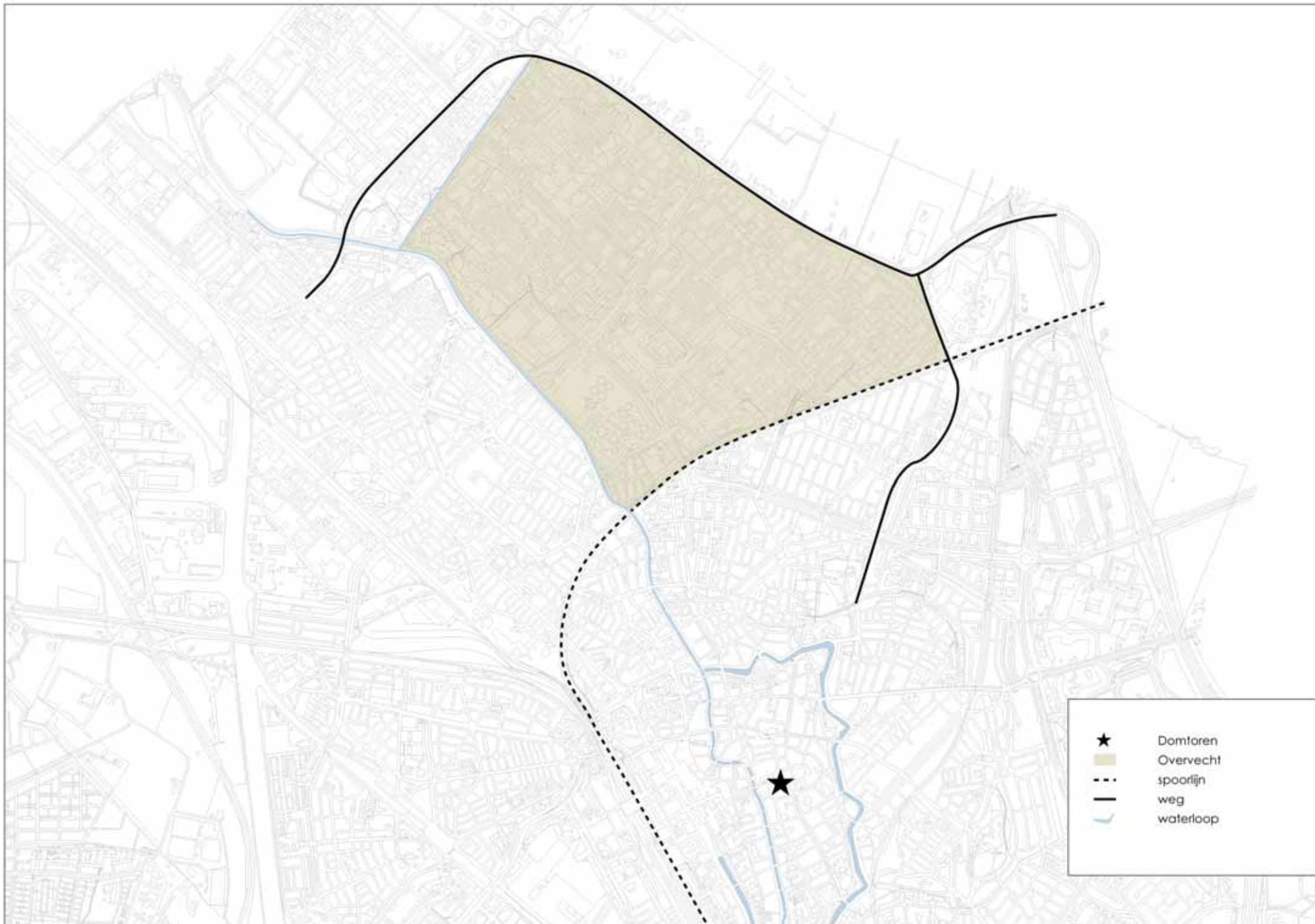
²⁹ Zijlstra, B. (red), *Parken in Utrecht, De geschiedenis van de Utrechtse stadsparken*, 23.

³⁰ Nota van de directeur van Openbare Werken, d.d. 21 maart 1969, aan de wethouder van Openbare Werken en Volkshuisvesting en de Wethouder van Verkeerszaken, Recreatie en Sportzaken (archief DSO/DSB N3082), 2.

SITUATIE

Ligging en begrenzing van de wijk. Situering ten opzichte van de binnenstad, de hoofdverkeersverbindingen en de waterwegen. Overvecht ligt ten noorden van de spoorlijn Utrecht-Hilversum en ten oosten van de Vecht. De andere grenzen worden gevormd door de Gageldijk en de Klopvaart. In zekere zin hoort ook het recreatiegebied de Maarsseveenseplassen (ten oosten van de Gageldijk) bij Overvecht. De plassen ontstonden door de zandafgraving die nodig was voor het bouwrijp maken van Overvecht. Oorspronkelijk was ten noorden van de Klopvaart een recreatiegebied en een begraafplaats. In de jaren tachtig kwam hier een strook laagbouw.

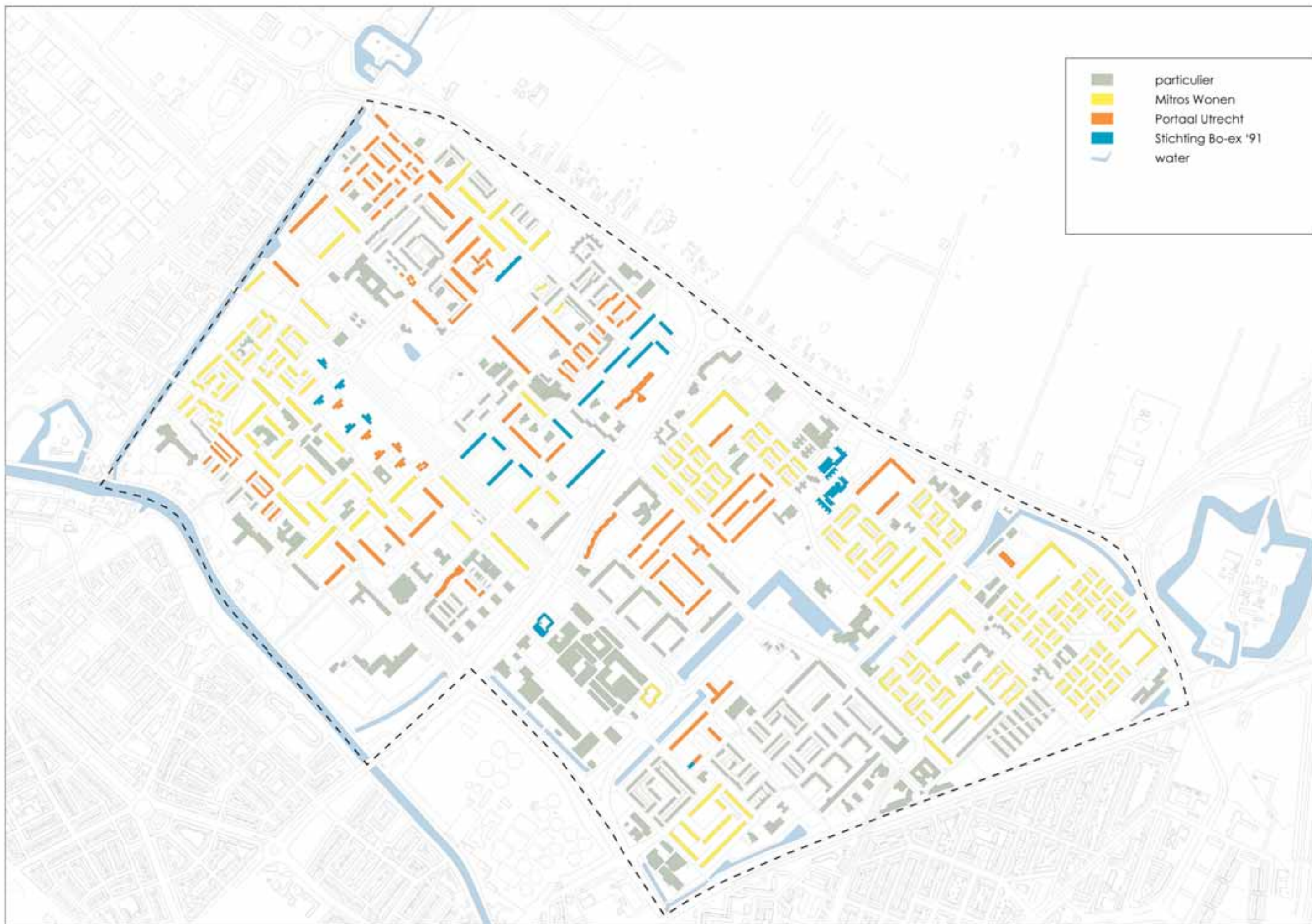
BEGRENZING

Luchtfoto van de wijk met de begrenzing.

EIGENDOM

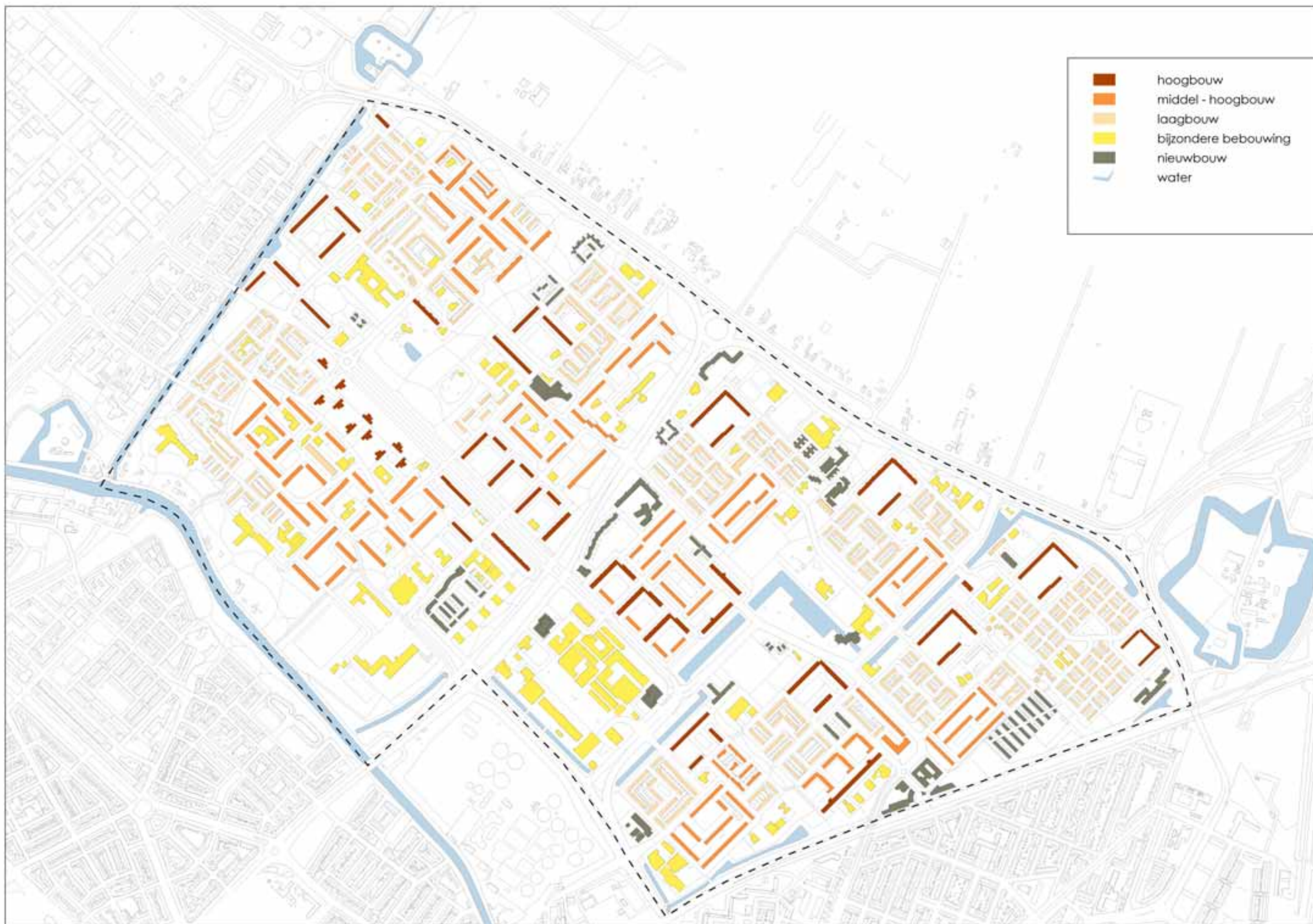
Bezit van Utrechtse corporaties in de wijk.

BESTAANDE BEBOUWING

Woonbebouwing is aangegeven in laag-, middelhoog- en hoogbouw (zes lagen en hoger). Met bijzondere bebouwing worden de niet-woonfuncties bedoeld, zoals het winkelcentrum, buurtcentra, kantoren, scholen, kerken, ziekenhuizen, zwembaden, bejaardenhuizen en andere voorzieningen. De met grijsblauw aangegeven nieuwbouw betreft latere toevoegingen in de wijk, bijvoorbeeld in de groene ruimte of als vervanging van bepaalde voorzieningen (zoals woningen in plaats van scholen, vernieuwing buurtcentra).

De woningen van Overvecht zijn over tien buurten verdeeld: zeven kleine kwadranten in Overvecht-Zuid en drie forse bouwvelden in Overvecht-Noord. Bij de bijzondere bebouwing in de buurten gaat het vooral om scholen. In Overvecht-Zuid werden ze meest in de groene voegen tussen de buurten in gesitueerd. In Overvecht-Noord zijn de scholen in het weefsel van woongebouwen opgenomen. Aan weerszijden van de Einsteindreef, bij de entree over de Vecht (Marnixbrug), is Winkelcentrum Overvecht. Het maakt deel uit van een strook met stedelijke voorzieningen langs de Vecht, waarin ook kantoren, het ziekenhuis en enkele bejaarden- en verzorgingshuizen zijn opgenomen. Deze strook ligt niet centraal in de wijk, omdat hij ook andere delen van Utrecht-Noord bediend, zoals de wijken Ondiep en Zuilen aan de andere kant van de Vecht.

BESTAANDE RUIMTE

De kaart vormt de contramal van kaart IV. Het openbaar groen is op de schaal van de wijk aangegeven. Het gaat hierbij om de groene begrenzing van de wijk, de centrale parken De Watertoren en De Gagel, alsmede om de 'recreatiebanen' (groene voegen) en groene wiggen tussen de woonbuurten in. Dankzij de groene randen is Overvecht als een eenheid te ervaren, een eiland in een groter stedelijk en landschappelijk gebied. De wijken zijn zo ontworpen dat vanuit alle woningen het groene raamwerk snel is te bereiken. De hoofdontsluitingswegen hebben een groene inbedding en zijn als parkways ontworpen. Omwille van de leesbaarheid van de kaart zijn de tuinen en plantsoenen in de buurten niet ingekleurd.

BEBOUWING & RUIMTE

Hier zijn de kaarten IV en V samengevoegd. De groene inkadering van de woonbuurten is goed te zien, evenals de verschillende posities die de buurt- en wijkvoorzieningen (geel) innemen, gedeeltelijk in het groene gebied en gedeeltelijk in de woongebieden zelf.

- hoogbouw
- middel - hoogbouw
- laagbouw
- bijzondere bebouwing
- nieuwbouw
- openbaar groen
- privé groen
- water

HOOFDSTRUCTUUR A

Deze kaart toont de structurele dragers van de wijk. Overvecht is opgebouwd als een raamwerk van ontsluitingswegen en groenvoorzieningen. De wijk wordt begrensd door een brede en groene parkzoom, die alleen in de zuidwestpunt (rioolzuivering) en aan de noordwestrand bij de Klopvaart (latere bebouwing) onduidelijk is. Voor de interne oriëntatie zijn de twee grote parken en het winkelcentrum cruciaal. De hoofdontsluitingswegen zijn genoemd naar weldoeners van de mensheid: Einstein, Carnegie, Braille, Zamenhof, Karl Marx, Albert Schweitzer en Darwin. Ze verbinden Overvecht met de rest van Utrecht en ontsluiten via het winkelcentrum, de beide centrale parken en de Gageldijk de verschillende delen van de wijk. Tezamen geeft de hoofdstructuur van ontsluitingswegen en groenvoorzieningen houvast binnen de wijk. Wie Overvecht een beetje kent, weet zich altijd te oriënteren ten opzichte van de randen, de parken en het winkelcentrum.

HOOFDSTRUCTUUR B

Uitzonderlijk aan Overvecht is dat de hoofdstructuur van de wijk grotendeels los is gehouden van de woonbuurten. De stad zit als het ware achter een groene verpakking verscholen. Voor de bebouwing die boven de boomhoogte uitsteekt geldt dat uiteraard niet. Op drie manieren versterkt de compositie van hoogbouw de hoofdstructuur van Overvecht. Ten eerste worden de grenzen van de wijk door hoogbouw begeleid, in de tweede lijn achter de groene randen. Aan de kant van de Gageldijk en de spoorlijn staat de hoogbouw in een strak gecomponeerde rij van brede schijven. Ook de bejaardenhuizen en het ziekenhuis langs de Vechtzoom accentueren een groene rand van Overvecht. De tweede manier waarop de hoogbouw de hoofdstructuur van de wijk begeleid is langs de hoofdontsluitingswegen. De Einsteindreef heeft aan weerszijden hoogbouw in een zeer breed profiel, dat zich in de richting van de Gageldijk verbreedt. In de Carnegiedreef levert de compositie van hoogbouwschijven een groene parkway met een grootstedelijke allure. De dreef kent een afwisseling van grootschalige wanden en haaks op de dreef geplaatste schijven die coulissen vormen. Ter plaatse van het Park de Gagel zorgt de vrije setting van de ‘eksperimentele’ woningbouw in het groen voor een verbijzondering. De dreef heeft duidelijke eindpunten in de vorm van langwerpige hoogbouwflats die het doorzicht afsluiten. De derde relatie tussen hoogbouw en hoofdstructuur is te vinden in Overvecht-Noord, waar twee brede groene wiggen vanaf het Park de Gagel naar het landschap in het noordwesten respectievelijk het noordoosten lopen. Hoge schijven begeleiden deze rand. De flats benadrukken de ruimtelijke compositie van de wijk en bieden hun bewoners een geweldig uitzicht op het groen.

ONDERDELEN HOOFDSTRUCTUUR A

Dit is een impressie van de groene randen en de ontsluitingswegen, zoals die deel uitmaken van de hoofdstructuur uit kaart VIIA. Met de helder afgebakende randen wordt de autonome positie van Overvecht in de stad onderstreept. In de wijk verdween het oorspronkelijke landschap grotendeels onder dikke zandpakketten. Alleen in de randen wordt een relatie met het omliggende landschap gelegd en dat levert markante verschillen tussen de verschillende zijden op. In het noordoosten (Gageldijk) bestaat er onder de hoge bomen door een relatie met het open landschap. In het zuiden (spoorlijn) vormen de open weiden een 'spatie' (rustpunt) naar het spoor en de erachter liggende wijk Tuindorp. Langs de Vecht zijn de randen gesloten, met veel hoge bomen. In de zone tussen de oude lintbebouwing langs de Vecht en de grote bejaarden- en verzorgingshuizen van Overvecht-Noord ligt een enigszins verscholen groengebied, park De Vechtzoom, waarin rudimenten van boerentuinen en buitenplaatsen te vinden zijn. De rand in het noordwesten wordt door de Klopvaart met de hoge populierenrijen gevormd en werd in de jaren tachtig bebouwd met laagbouw.

De hoofdontsluitingsstructuur van Overvecht wordt gevoed door de bruggen over de Vecht, de tunnels onder het spoor en de noordelijke randweg. Vanuit de stad gezien vormt het winkelcentrum een poort van Overvecht. Vanaf de centrale Einsteindreef takken de wegen naar het noordelijk en het zuidelijk gedeelte af. Met name de uit elkaar gelegde rijbanen onder de bomen en de routing langs en door de parken zorgen voor het groene karakter van Overvecht. Vanaf de noordelijke randweg wordt de poortwerking van het

winkelcentrum niet ervaren, maar gaat de beleving van het landschap achter de Gageldijk over in de parkways van Overvecht. In alle gevallen is de ontsluitingsstructuur van Overvecht tot diep in de wijk door welig groen omzoomd om pas bij de toegang van de afzonderlijke buurten abrupt te veranderen in een redelijk compacte stedelijke omgeving. Met een relatief geringe hoeveelheid groen wordt aldus een maximale impact bereikt. Dankzij de dunne, langgerekte parkranden kan Overvecht zich voordoen als een uiterst groen stadsdeel, terwijl er tegelijkertijd een tekort aan parken en verblijfsgroen bestaat.

Vechtzoom

1. Brug over de Vecht, toegang tot Overvecht vanaf de Marnixlaan
2. Nieuwe interpretatie van het vroegere boomrijke oeverlandschap
3. Bejaardenhuis in de groene zoom
4. Vechtdijk met gehandhaafd profiel
5. Herbouwd toegangshek van de verdwenen buitenplaats Rosendaal

Klopvaart

1. Jamaicadreef (vak 9), laagbouw met uitzicht op de Klopvaart
2. Sint Maartensdreef (vak 9), hoogbouw pal aan het water
3. Sint Maartensdreef (vak 9)
4. Damascusdreef (vak 10), nieuwbouw ter vervanging van een kleuterschool bij de Kloptvaart
5. Terras aan het einde van de groene voeg tussen de vakken 9 en 10

Gageldijk

1. Darwindreef met spoorwegovergang, bij Fort Blauwkapel en vak 7
2. Fietspad langs Albert Schweitzerdreef bij vak 7
3. Gageldijk bij vak 7, uitzicht op het landschap met groepsschuilplaatsen van de Nieuwe Hollandse Waterlinie
4. Fietspad langs Karl Marxdreef bij vak 10
5. Tokiodreef (vak 10), pal naast Karl Marxdreef en Gageldijk

Spoorzone

1. Wilgenlaan langs het spoor, bij vak 5
2. Winterboeilaan (vak 5), een open en groene rand om Overvecht
3. Talud spoorlijn bij vak 6, achtergrond studentenflat Tuindorp-West
4. Groenzone bij vak 6, zicht op OBS Overvecht 'Teun de Jager'
5. Groene 'kamers' bij vak 7

Parkway

1. Einsteindreef, toegangsweg en begrenzing van Overvecht-Noord en Zuid
2. Kruising Einstein- en Carnegiedreef met het beeld De Vlucht
3. Park de Watertoren, doorsneden door de Moezeldreef
4. Einsteindreef onder de bomen, ter hoogte van Park de Gagel
5. Einsteindreef en Park de Gagel in de winter

Vechtzoom

1

2

3

4

5

Klopvaart

1

2

3

4

5

Gageldijk

1

2

3

4

5

Spoorzone

1

2

3

4

5

Parkway

1

2

3

4

5

ONDERDELEN HOOFDSTRUCTUUR B

Dit is een impressie van het winkelcentrum en de twee centrale parken, zoals die deel uitmaken van de hoofdstructuur uit kaart VII. Alle drie de elementen zijn verweven in het raamwerk van randen en ontsluitingswegen, en waren bepalend voor de groepering van de woonwijken. Het winkelcentrum dateert uit 1970 en onderging verschillende uitbreidingen. Tegenwoordig bestaat het uit een overdekte mall en enkele zelfstandige functies. In het bescheiden noordelijke deel overheersen de kantoren en voorzieningen, in het grote zuidelijke deel is het winkelhart van Utrecht-Noord, dat als episch centrum van Overvecht functioneert. De parken zijn opgebouwd met diverse voorzieningen, die met name de randen in bezit hebben genomen. De groene wiggen van Overvecht-Noord en de groene 'recreatiebanen' (groenstroken tussen de buurten in) van Overvecht-Zuid horen bij de parken, als de uitlopers van een aardappel. Vanuit hun huis kunnen de bewoners van Overvecht via een groene route naar het park lopen of fietsen. Tegenover deze ontworpen toegankelijkheid staat een realiteit waarin de nodige barrières tussen de woonbuurten en de parken liggen: de drukke verkeerswegen en de ontoegankelijke terreinen aan de randen van de parken. Van een directe relatie tussen het wonen en de parken is slechts bij enkele flatgebouwen in Overvecht-Noord sprake.

SECUNDAIRE STRUCTUUR

De verbinding tussen de hoofdstructuur van Overvecht (kaart VII) en de verschillende woonbuurten wordt gelegd door de buurtontsluitingswegen, die zijn vernoemd naar rivieren in de hele wereld. Tezamen vormen deze wegen als het ware een rijgdraad die alle buurten tot een kralenketting aaneen rijgt. De opeenvolging van groenstroken en woonbuurten met duidelijk herkenbare centra maakt oriëntatie redelijk eenvoudig. De busdiensten volgen deze route en stoppen bij de buurtcentra, zodat alle woningen snel te bereiken zijn.

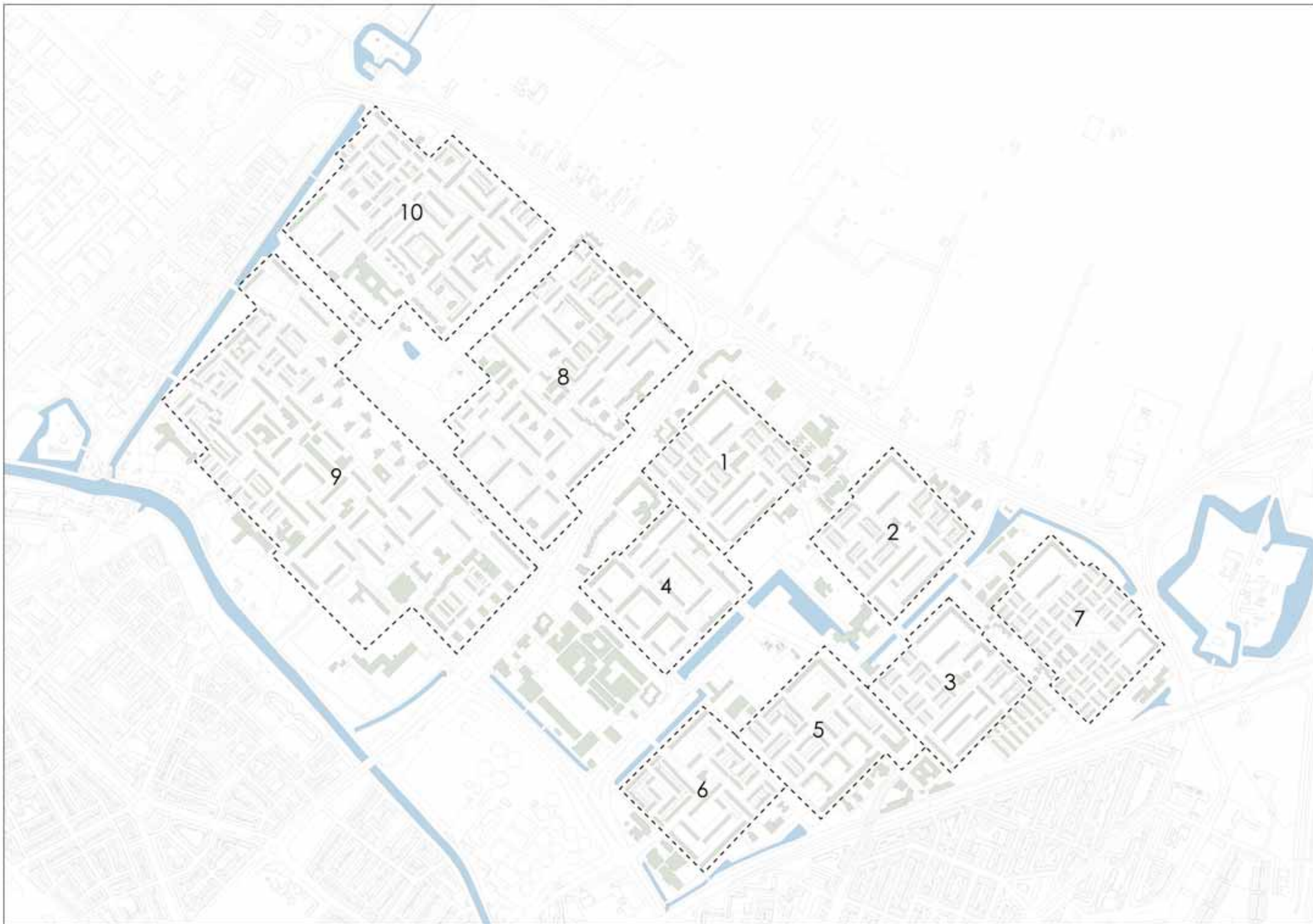
ONDERDELEN SECUNDAIRE STRUCTUUR

De foto's geven een beeld van de buurtontsluitingswegen in Overvecht. Er bestaan grote verschillen tussen de buurtcentra in de verschillende delen van Overvecht, zowel in omvang, architectuur als voorzieningenaanbod.

BEBOUWINGSVELDEN

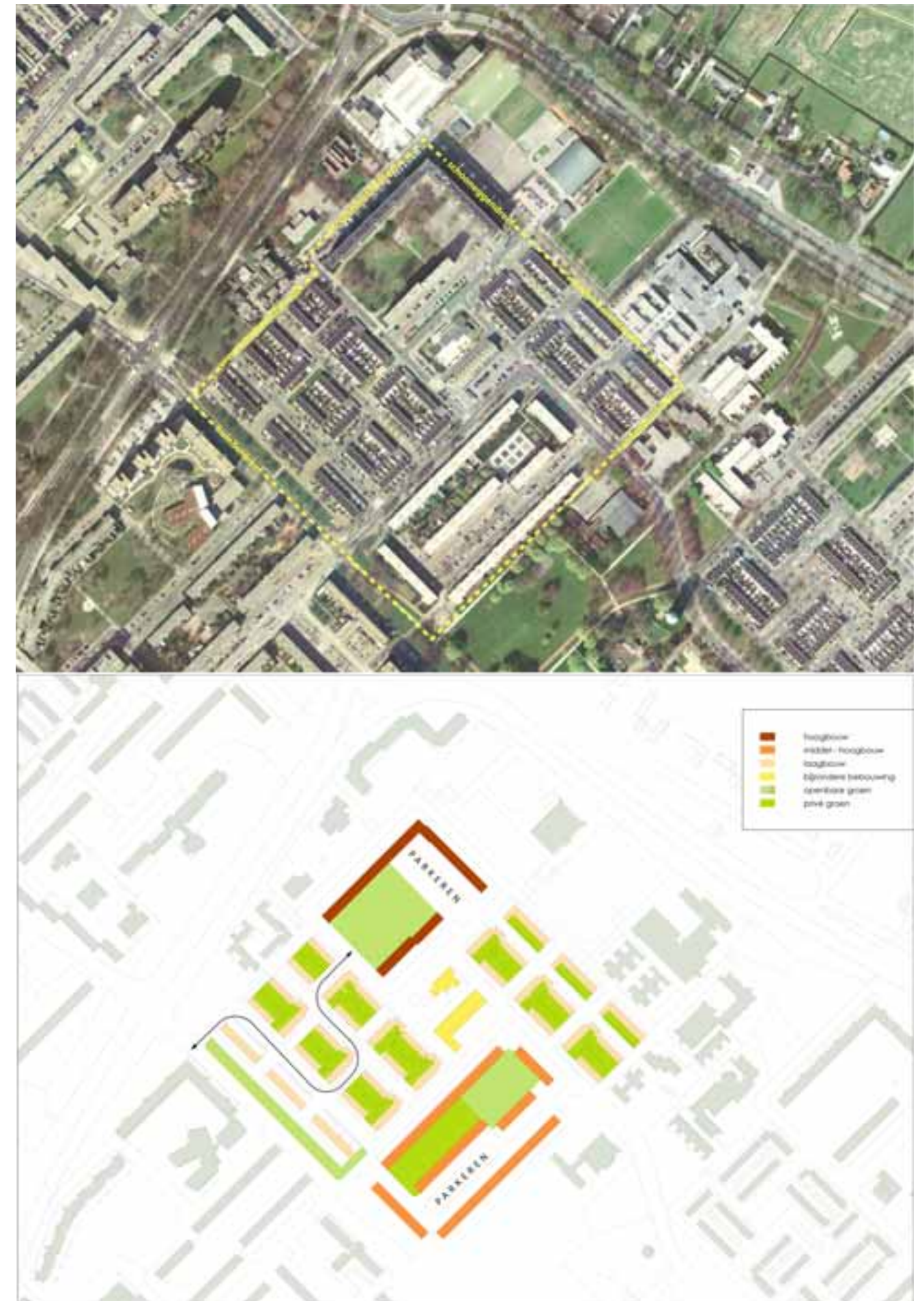
Overvecht is opgebouwd uit tien stedenbouwkundige deelgebieden die elk een duidelijk herkenbare ruimtelijke eenheid vormen. Overvecht-Zuid heeft zeven velden of stempels, die in de bouwtijd eenvoudigweg ‘vakken’ werden genoemd. Overvecht-Noord kent een andere ruimtelijke opbouw, met drie grotere velden.

ONDERDELEN BEBOUWINGSVELDEN OVERVECHT-ZUID

Overvecht-Zuid bestaat uit zeven 'vakken' (stempels), die rondom Park de Watertoren zijn gegroepeerd. Deze gebieden zijn van elkaar gescheiden door groene voegen. Het was de bedoeling dat ieder vak als een buurt functioneerde, dus met zijn eigen winkels en speelvoorzieningen. Ook was voorzien in een gezonde menging van verschillende woonvormen, zowel eengezinshuizen als appartementen. Tijdens de bouw van Overvecht traden er twee belangrijke veranderingen op. Ten eerste werd de maximale bouwhoogte binnen de vakken verhoogd van zes tot elf bouwlagen. De tweede wijziging was dat in een aantal vakken veel meer eengezinshuizen werden gebouwd dan aanvankelijk de bedoeling was. Zo ontstonden grote contrasten binnen de buurten. De indeling van de vakken bestaat uit enkele grote zones laagbouw, met daartussen een buurtcentrum (geel), een complex middelhoge sociale woningbouw (oranje) en hoogbouw (rood).

De ontsluiting van de woongebieden gebeurt vanaf de secundaire structuur, een doorgaande verkeersweg die de centra van alle buurten met elkaar verbindt. In de hoogbouw en de middelhoogbouw wisselen groengebieden en parkeerhoven elkaar af. De laagbouw heeft een vernuftige ontsluiting met autostraten en woonstraten. Zo ontstond er veel speelgelegenheid in de wijken, lang voordat het woonerf in Nederland zijn intree deed. Buiten de vakken, onder meer in de groene voegen, werd ruimte gereserveerd voor voorzieningen als scholen en gezondheidszorg.

h o o g b o u w

bijzondere bebouwing

l a a g b o u w

m i d d e l h o o g b o u w

ONDERDELEN BEBOUWINGSVELDEN OVERVECHT-ZUID

Fotostrips van de afzonderlijke bebouwingsvelden 1 t/m 7 van kaart XI, allen in Overvecht-Zuid. Per gebied zijn er ongeveer 800 woningen, met 2600 à 3000 inwoners. Steeds is er sprake van menging van een hof met hoogbouw (noordoosthoek, in verband met schaduwwerking), een complex middelhoogbouw met een parkeerhof en een groengebied, en een of twee vlakken met grondgebonden woningen (rijtjeshuizen, die destijds bekend stonden als 'keuzeplanwoningen'). Centraal in ieder gebied zijn buurtvoorzieningen, in een meer of minder uitgebreide vorm, aan de randen bevindt zich bijzondere bebouwingen (kerken, scholen).

Hoogbouw

1. Jeanne d'Arcdreef (vak 3), carré gevormd door portiekflats
2. Binnengebied Jeanne d'Arcdreef (vak 3), richting Berezindreef
3. Galerijflats Rubicon- en Faustdreef (vak 5), ingang parkeergarage
4. Portiekflat Henriëttedreef, hoek Rhônedreef (vak 6)
5. Portiekflat Dorbeendreef (vak 6), gelegen aan de singels van Overvecht-Zuid

Middelhoogbouw

1. Schooneggendreef (vak 1), kleinschaligheid uit de jaren zeventig, in plaats van een woontoren naast het centrale Henri Dunantplein
2. Binnengebied tussen Maria van Hongarije- en Donaudreef (vak 3)
3. Woningcomplex aan weerszijden van de Theemsdreef (vak 4)
4. Strook appartementen tussen Moezeldreef en

Carmendreef (vak 5)

5. Garages, Camera Obscuradreef (vak 6)

Laagbouw

1. Speelplaats Suster Bertkendreef (vak 3)
2. Thiradreef (vak 4), drive-in woningen temidden van hoogbouwflats
3. Turandotdreef, hoek Othellodreef (vak 5), samenhang tussen woning, tuinmuur en garage
4. Oberondreef (vak 5), samenhang dakkapellen en gevels (hetzelfde complex als 3)
5. Garages en tuinen in het binnengebied tussen de Hildebrand-, Bruis- en De Charmantedreef (vak 6)

Bijzondere bebouwing

1. Winkelcentrum Neckardreef, hoek Theemsdreef (vak 1)
2. OBS Overvecht, Wezerdreef (vak 2), seriematig gebouwde, zogenaamde MUWI-school
3. Uitvaartcentrum Donaudreef (vak 3)
4. Kerk (vak 3), aan de rand van Park de Watertoren
5. Emmaüskerk, nu Omar El Faroeq moskee, Winterboeidreef (vak 5)
6. Internationale schakelklassen, La Bohemedreef (vak 5)
7. Buurtwinkels, inmiddels met veel leegstand, Camera Obscuradreef (vak 6)
8. Praktijkwoningen aan de groene voeg tussen vak 3 en 7
9. Restaurant Fong Shou, buurtcentrum Wolgadreef (vak 7)
10. Winkelcentrum Overkapel, Wolgadreef (vak 7)

Hoogbouw

Middelhoogbouw

Laagbouw

Bijzondere bebouwing

ONDERDELEN BEBOUWINGSVELDEN OVERVECHT-NOORD

Overvecht-Noord bestaat uit drie 'vakken' (stempels), die rondom Park de Gagel zijn gegroepeerd. Ieder vak is een volledige buurt met winkels, scholen en andere voorzieningen. De verschillende woonvormen zijn op een grotere schaal herhaald dan in Overvecht-Zuid. Zo ontstaan er in de buurten velden van laagbouw, middelhoogbouw (oranje) en hoogbouw (rood). De hoogbouw is vooral aan de randen van de buurt, bij de groenzones te vinden. De buurtontsluitingsweg (de 'rijgdraad' van de secundaire structuur) snijdt met een vloeiende vorm door de buurt. Hierdoor ontstaan restruimten, een ketting van onregelmatig gevormde pleinen, grasvelden en parkjes.

Op de afbeelding is vak 9 weergegeven. Aan de randen van deze buurt zijn voorzieningen opgenomen (geel). De grote complexen langs de Vecht (westzijde) zijn verzorgingshuizen en een ziekenhuis. Aan de zuidzijde is het wijkcentrum, met kantoren en voorzieningen. De voorzieningen in de wijk zijn voornamelijk scholen en buurtwinkels. Opvallend aan de oostzijde is de experimentele woningbouw, een verzameling lage torentjes in het groen, grenzend aan Park de Gagel. Anders dan in Overvecht-Zuid zijn in de groene randen van de wijk uitsluitend recreatieve functies te vinden.

h o o g b o u w

e k s p e r i m e n t e e l

h o o g b o u w

l a a g b o u w

m i d d e l h o o g b o u w

n i e u w b o u w

ONDERDELEN BEBOUWINGSVELDEN OVERVECHT-NOORD

Fotostrips van de afzonderlijke bebouwingsvelden 8 t/m 10 van kaart XI, gelegen in Overvecht-Noord. Per gebied zijn er ongeveer 2000 woningen, bestemd voor 7000 à 8000 inwoners. De verschillende woningtypen zijn, vergeleken met Overvecht-Zuid, verder uit elkaar gehaald en worden vaker herhaald. Zo ontstaat een herhaling van bouwvormen in een patroon. In vak 9 is dat bijvoorbeeld een weefsel van vierlagen appartementengebouwen, met een strook hoogbouw langs de Carnegiedreef en een groot laagbouwveld aan de zijde van de Vecht en de Klopvaart. De buurtontsluitingsweg (Amazonedreef) meandert in dit vak door de middelhoogbouwstructuur heen en heeft veel minder afwisseling dan in Overvecht-Zuid.

Hoogbouw

1. Portiekflat Marokkodreef (vak 8), georiënteerd op Park de Gagel
2. Ensemble van hoogbouwflats omgeving Kwan-go- en Kasaidreef (vak 8)
3. Portiekflats haaks op de Carnegiedreef (vak 8)
4. Paranadreef (vak 9)
5. Ankaradreef (vak 10)

Middelhoogbouw

1. Straatwand van geschakelde woonblokken, Oranjerivierdreef (vak 8)
2. Speelplaats tussen Kasai- en Ivoordreef (vak 8)
3. Ruimtelijke compositie van woonblokken Amazonedreef (vak 9)
4. Japuradreef (vak 9)
5. Ruimtelijke opzet Tigrisdreef, hoek Pekingdreef (vak 10)

Laagbouw

1. Drive-in woningen Cobradreef (vak 8), aan de rand van Park de Gagel
2. Japuradreef (vak 9)
3. Costa Ricadreef (vak 9), samenhang tussen woning, tuinmuur en garage
4. Strook garages, binnengebied tussen Costa Rica- en Japuradreef (vak 9)
5. Damascusdreef (vak 10)

Bijzondere bebouwing

1. Winkelcentrum Gagelhof, hoek Zambesi- en Oranjerivierdreef (vak 8)
2. Voormalig verzorgingshuis Titus Brandsma, Grote Trekdreef (vak 8)
3. OBS Overvecht, Grote Trekdreef (vak 8), serie-matig gebouwde, zogenaamde MUWI-school
4. Winkelcentrum De Klop, Andesdreef (vak 9)
5. Winkelcentrum De Klop, Andesdreef (vak 9)
6. Kantoortorentjes Kaap Hoorndreef (vak 9)
7. Ziekenhuis Overvecht, Paranadreef (vak 9)
8. Zwembad De Kwakel, Paranadreef (vak 9)
9. Johannesschool, Pagodedreef (vak 10), serie-matig gebouwde zogenaamde MUWI-school
10. Sportcentrum Tigrisdreef (vak 10)

Hoogbouw

Middelhoogbouw

Laagbouw

Bijzondere bebouwing

STEDENBOUWKUNDIGE DETAILLERING A

Op de foto's zijn de stedenbouwkundige bouwstenen van de wijk weergegeven. Het gaat om die aspecten die Overvecht in zijn opzet bijzonder maken en het karakter van de wijk overeind houden. De stedenbouwkundige detaillering zorgt ervoor dat de gebouwen op een logische manier in hun directe omgeving zijn geplaatst (plinten, entrees, bijgebouwen) en de collectieve en private ruimte elkaar onderling versterken (buitenruimte, erfafscheidingen). Door de stedenbouwkundige uitwerking ontstaat een verband tussen programma en ruimte (speelplaatsen, parkeren, ontmoetingsruimten, bouwtypologie).

Binnenterreinen

1. Monumentaal plein, Samosdreef (vak 4)
2. 'Wilde' natuur, tussen Kreta- en Theemsdreef (vak 4)
3. Speelterrein, Camera Obscuradreef (vak 6)
4. Binnentuin, bejaardenhuis Vulkanusdreef (vak 7)
5. Stille gebied, achter Ossewagendreef en Nataldreef (vak 8)

Erfafscheidingen

1. Samosdreef (vak 4), tuinen met gemeenschappelijke heg
2. Othellodreef (vak 5), collectief groen
3. Othellodreef (vak 5), gemetselde erfafscheiding
4. La Bohemedreef (vak 5), schuttingen
5. Wolgadreef (vak 7), collectief groen op kop flatgebouw
6. Vulkanusdreef (vak 7), collectieve rozenstruiken en heggen
7. Ossewagendreef (vak 8), tuinen met hekjes
8. Omgeving Amazone- en Japuradreef (vak 9),

heggen

9. Eufraat- en Aleppodreef (vak 10), schuttingen
10. Seoeldreef (vak 10), gemeenschappelijke hekjes

Groene voegen

1. Wandelpad Kronosdreef (tussen vak 3 en 7)
2. Pierenbadje tussen vak 5 en 6
3. Rozenperk tussen vak 5 en 6
4. Bloemenperk tussen vak 5 en 6
5. Boomgroep tussen vak 5 en 6
6. Bomen en grasveld tussen vak 3 en 7
7. Speelplaats tussen vak 8 en 10
8. Speelweide tussen vak 8 en 10
9. Flats Maniladreef op de grens van vak 8 en 10
10. Pierenbadje en speelplaats tussen vak 9 en 10

Binnenterreinen

Erfafscheidingen

Groene voegen

Plinten

1. Schooneggendreef (vak 1), portiekflat met half-verdiepte bergingen
2. Maria Theresiadreef (vak 3), garages en bergingen
3. Arnodreef (vak 5), winkels onder woningen
4. Haarlemmerhoutdreef (vak 6), bergingen
5. Atlasdreef (vak 7), portiekflat met collectief groen

Speelplaatsen

1. Jeane D'arcreef (vak 3), kleuterspeelplaats hoogbouw
2. Jeane D'arcreef / Berezinadreef (vak 3), trapveldje hoogbouw
3. Kronosdreef (tussen vak 3 en 7), restant oorspronkelijke speelplaats groene voeg
4. Atlasdreef / Wolgadreef (vak 7), speelplaats hoogbouw
5. Grote Trekdreef (vak 8), zandbak bij bejaardenhuis
6. Kasaidreef / Ivoordreef (vak 8), gedeelte speel- en hangstrip
7. Kasaidreef / Ivoordreef (vak 8), pierenbad in speel- en hangstrip
8. Colombiadreef (vak 9), plein met speelplaatsen
9. Pernambucodreef (vak 9), zandbakken bij experimentele woningbouw
10. Ankaradreef (vak 10), vrije groepering van speeltoestellen

Pleinen

1. Maria van Hongarijdreef (vak 3), parkeerplein in binnengebied
2. Margaretha van Parmadreef (vak 3), speelplein op woonstraat
3. Tannhäuserdreef (vak 5), plein met parkeren en

gazon

4. Medusadreef / Wolgadreef (vak 7), groenvoorziening centraal buurtplein
5. Wolgadreef (vak 7), trapveldje centraal buurtplein
6. Apollodreef / Centaurusdreef (vak 7), parkeerplein onder de bomen
7. Amazonedreef / Argentiniëdreef (vak 9), overhoek met parkeren
8. Santiagodreef (vak 9), plein met gazon en speel-terrein
9. Eufraatdreef (vak 10), parkeerplein
10. Japuradreef (vak 10), bestraat plein op overhoek

Plinten

Speelplaatsen

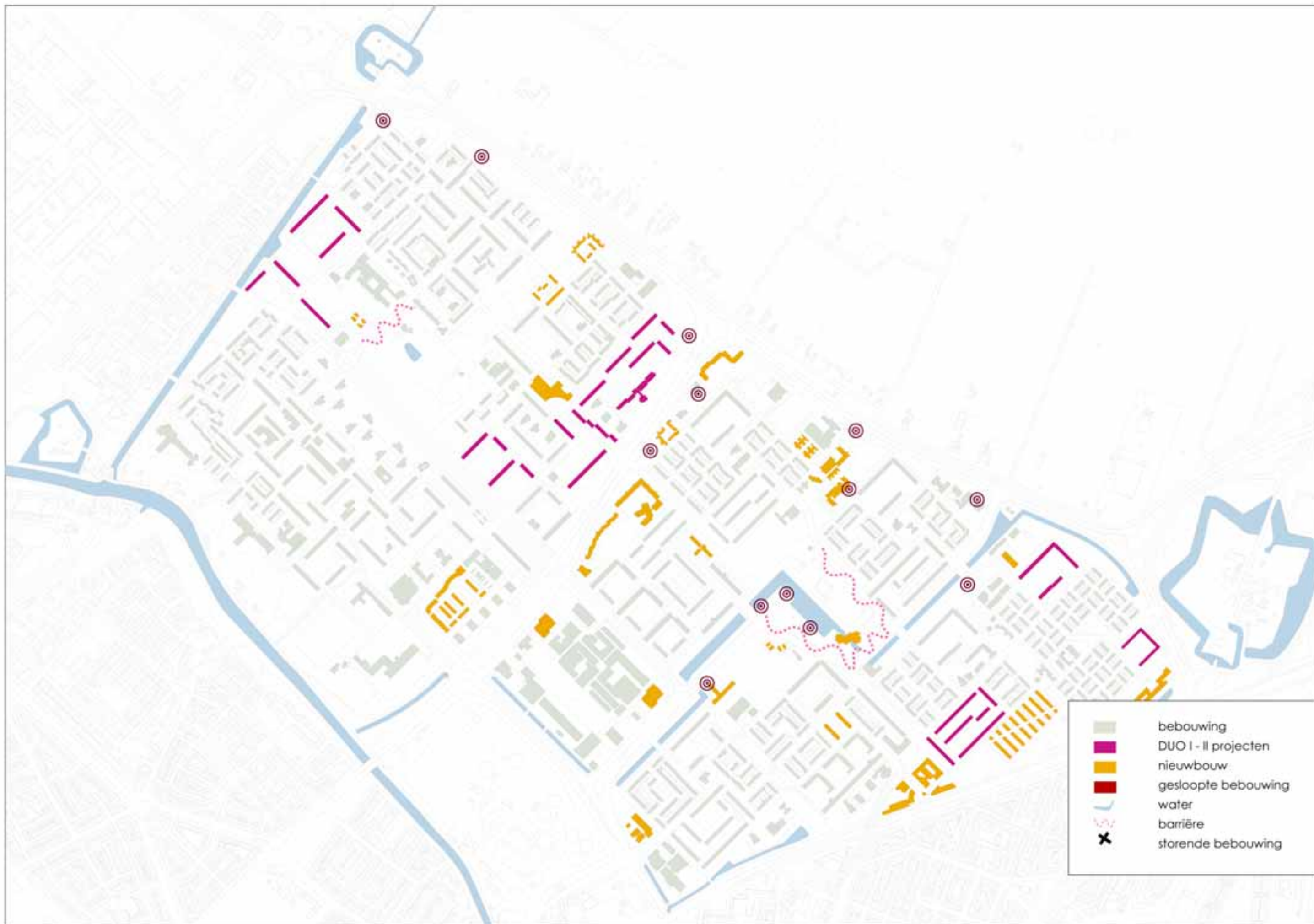

Pleinen

WIJZIGINGEN

Het gaat om afwijkingen en latere verstoringen ten opzichte van de stedenbouwkundige hoofdstructuur (kaart VII) en secundaire structuur (kaart IX). Deze kaart is geen waardeoordeel maar laat zien in hoeverre het concept van de wijk in meer of minder zuivere vorm bewaard is gebleven. Een bepalende afwijking van Overvecht ten opzichte van de oorspronkelijke ontwerpen is dat een hele reeks ranke torens, die als bekroning van de compositie de randen, parken en entrees van de wijk hadden moeten markeren niet is uitgevoerd, vanwege de omslag in de appreciatie voor hoogbouw in de jaren zeventig. Er ontbreekt met andere woorden een compositorische laag in de wijk. Een tweede opvallende verandering is de gestage opvulling van groenstroken (wiggen, recreatiebanen, parkways) met bebouwing die hier oorspronkelijk niet was voorzien. In plaats van kleinschalige buurtvoorzieningen, als scholen en kerken, zijn er grootschalige voorzieningen gebouwd die geen directe relatie met de belendende woonbuurten hebben. Ten derde valt op dat de bebouwing aan de parkranden de centrale parken moeilijk toegankelijk heeft gemaakt vanuit de buurten.

VOORBEELDEN WIJZIGINGEN

Foto's ter illustratie van de wijzigingen in de stedenbouwkundige structuur van de wijk, zoals aangegeven op kaart XIV.I. Naast afwijkingen van het stedenbouwkundig concept zijn in de wijk voorbeelden te vinden van verstoringen in het architectonische beeld die in de loop van de jaren zijn ontstaan. Hier gaat het voornamelijk om wezensvreemde typologieën (bijvoorbeeld de in zichzelf gerichte wooncomplexen uit de jaren tachtig en negentig, die nauwelijks op de openbare ruimte zijn georiënteerd. Voorbeelden hiervan bij het winkelcentrum of in de groenzone ten zuiden van vak 3) en het verrommelen van de collectieve schaal in de wijk.

Bebouwen groengebied

1. Stroyenborghdreef / Schooneggendreef (vak 1), bebouwen groene rand
2. Stroyenborghdreef (vak 1), voorheen scholen in het groen
3. Katharijn van Leemputdreef (vak 3), woonwijk in groenstrook langs het spoor (scholenlocatie)
4. Tritondreef (vak 7), kantoren in groenstrook langs het spoor (scholenlocatie)
5. Carnegiedreef (vak 9), woonwagens in groenstrook

Veranderen typologie

1. Jeane d'Arcdreef (vak 3), woningen in plaats van bijzondere bebouwing
2. Winkelcentrum Overvecht, kleinschalige woningbouw op locatie landmark torens
3. Winkelcentrum Gagelhof (vak 8), breuk in compositie Zambesi- en Oranjerivierdreef
4. Paranadreef (vak 9), woningbouw in centrumzone voor bijzondere bebouwing in een afwijkende typologie (gestapeld in

galerijen)

5. Danangdreef (vak 10), galerijencomplex op locatie woontoren

Vergroving details

1. Cleopatrareef (vak 3), afsluiten portieken
2. Cleopatrareef (vak 3), kunststof puien
3. Ebrodreef (vak 6), kunststof onderpuien
4. Pandorareef (vak 7), buitengevelisolatie, stucwerk en kunststof kozijnen
5. Gambiadreef (vak 8), afsluiten portieken

Verrommelen ruimte

1. Faustdreef (vak 5), halfverdiepte parkeergarage
2. Camera Obscuradreef (vak 6), inpakken speelplaats
3. Camera Obscuradreef (vak 6), dichttimmeren van winkels
4. Achillesdreef / Ajaxdreef (vak 7), dichtzetten erfafscheidingen
5. Centaurusdreef (vak 7), vervuiling trafohuisje
6. Fortunadreef (vak 7), dichte achterkanten van winkelcentrum Overkapel
7. Seinedreef (Winkelcentrum Overvecht), dichtslibben servicestraten
8. Victoria Regiadreef (vak 9), vervuiling achterzijde winkelcentrum De Klop
9. Cantondreef (vak 10), verharding erfafscheiding met schuttingen
10. Park de Gagel, verwaarlozing tuinen

Wijzigingen
en verstoringen

Veranderen typologie

Vergroving details

Verrommelen ruimte

Overvecht is een stad in de stad. In deze cultuurhistorische verkenning van de wijk richt de aandacht zich op de stedenbouwkundige structuur en samenhang. Dat er belangrijke architectonische waarden in de wijk zijn te vinden is evident. Hier moet in de toekomst nader onderzoek naar worden gedaan. Als een voorproefje van een dergelijke studie zijn op deze pagina's enkele voorbeelden gegeven van de bouwkunst van Overvecht, zonder uitputtend te willen zijn.

Overvecht is architectonisch interessant vanwege de pareltjes en de baanbrekende volkshuisvesting. Pareltjes zijn bijvoorbeeld de kerken, sommige scholen, winkelcentra en paviljoens in de parken. Baanbrekend waren vooral de experimenten op het gebied van rijtjeswoningen en appartementen. Daarbij gaat het om eengezinswoningen ('keuzeplanwoningen'), middelhoogbouw (vooral in zuid) en de beroemde experimente woningbouw van vak 9 (Overvecht-Noord).

De bouw van Overvecht markeert tweemaal een omslag in de naoorlogse bouwgeschiedenis. Allereerst de omslag van de eindeloos herhaalde 'kraanbaanplannen' (zoals in Kanaleneiland) naar weefpatronen van gebouwen tot buurten en stedelijke structuren. En ten tweede de omslag van grootschalige bouw naar kleinschalige bouw, manifest in het annuleren van woontorens en de bouw van voorlopers van de 'truttigheid'. Zo zijn namelijk de wooncomplexen te typeren die in de jaren tachtig verzezen op de plaats die eerder voor de woontorens was gereserveerd.

Laagbouw

1. Jamaicadreef (vak 9)
2. Drive-in woningen Thiradreef (vak 4)
3. Oberondreef (vak 5)
4. Turandotdreef, hoek Othellodreef (vak 5)
5. Lotsy- en Broekhuysendreef (vak 2)

Gestapelde woningen

1. Tannhäuserdreef (vak 5)
2. Kreta- en Theemsdreef (vak 4)
3. Samosdreef (vak 4)
4. Zambesi- en Oranjerivierdreef (vak 8)
5. Ossewagen- en Nataldreef (vak 8)
6. Experimentele woningbouw (vak 9)
7. Hoogbouw Jeanne d'Arcdreef (vak 3)
8. Intervamflats (vak 10)
9. Jaren tachtig flat ter plaatse van geannuleerde hoogbouw (vak 7)
10. Woontoren Euterpedreef

Bijzondere bebouwing

1. Verpleeghuis, park Vechtzoom (vak 9)
2. Verpleeghuis Vulkanusdreef (vak 7)
3. Buurtcentrum Wolgadreef (vak 7)
4. Buurtcentrum Arnodreef (vak 5)
5. C&A, winkelcentrum Overvecht
6. Praktijkwoningen (later toegevoegd in de groene voeg), Stroyenborgh en Schooneggen-dreef (vak 7)
7. Katholieke kerk, park de Watertoren (vak 3)
8. Emmaüskerk, tegenwoordig Omar El Farouq moskee, Winterboeidreef (vak 5)
9. OBS Overvecht, Grote Trekdreef (vak 8), Muwi-school
10. OBO Montessori, Stroyenborchdreef (vak 1)

Laagbouw

Gestapelde woningen

Bijzondere bebouwing

Deze kaart geeft een waardering van de ruimtelijke structuur in zijn tegenwoordige toestand. Het gaat om de nog aanwezige samenhang tussen kaarten VII (hoofdstructuur), IX (secundaire structuur) XI (bebouwingsvelden) en XIII (stedenbouwkundige detaillering), en de gaafheid van deze componenten tezamen. De waardering voor de bebouwing is gekoppeld aan de betekenis voor de ruimtelijke, stedenbouwkundige kwaliteit. Waar mogelijk wordt gewezen op bijzondere architectuur (juweeltjes), die nader onderzoek vereisen. De waardering voor Overvecht betreft in essentie de duidelijke hiërarchie van schalen in de wijk (gebouwen, buurten, delen noord en zuid, Overvecht als geheel). Binnen het raamwerk van de hoofdstructuur en de secundaire structuur bestaat er in Overvecht veel ruimte voor variatie, zoals in de wijk is te zien, waarbij per buurt het bestaande karakter maatgevend zou moeten zijn voor de mate waarin veranderingen in de toekomst in samenhang met de bestaande kwaliteit kunnen worden gebracht.

De belangrijkste kwaliteiten:

- Groenstructuur: de randen, parkways, voegen en 'recreatiebanen' tussen de bebouwingsvelden in – met alle landschappelijke verscheidenheid die hierin werd aangebracht.
- De heldere ruimtelijke organisatie met tien woonbuurten rondom twee parken en het winkelcentrum.
- De typologische en ruimtelijke differentiatie van de woonbuurten, met name in Zuid, waarbij de openbare ruimte als integrerend element is ingezet.
- Herkenbare bijzondere bebouwing in de

woonbuurten: buurtcentra, scholen en andere kleinschalige voorzieningen.

- Relatie van hoogbouw met de hoofdstructuur van de wijk, gegroepeerd langs de randen (in de tweede lijn), langs de hoofdontsluitingswegen (Carnegiedreef en Einsteindreef) en als begeleiding van de wiggen vanaf Park de Gagel naar het landschap.
- De inrichting van de openbare ruimte, met name in de groene voegen en de 'recreatiebanen' tussen de woonbuurten in.
- Waardevolle architectuur: nader te bepalen pareltjes (zoals de 'eksperimentele' woningbouw in Noord enkele middelhoge ensembles in Zuid, met een krachtige openbare ruimte en bijzondere bebouwing in de hele wijk), alsmede exemplarische voorbeelden van de voor Overvecht karakteristieke seriebouw (bijvoorbeeld portiekflat in de parkrand). De typologische ontwikkeling van Overvecht, zoals die werd ontwikkeld voor specifieke bouwsystemen of specifieke contingentenregelingen (keuzeplanwoningen) verdient nadere studie.

Verstoringen:

- Het ontbreken van de hoogbouwtorens als markering van randen, entrees en parkzones
- De moeilijk toegankelijke parkranden
- Het dichtslibben van groenstroken met bebouwing die wat betreft schaal en programma wezensvreemde elementen voor de naastgelegen buurten zijn
- Bebouwing waarin de collectieve dimensie van Overvecht en de relatie met de openbare ruimte afwijken van de stedenbouwkundige

context.

- Erosie van de collectieve schaal in het winkelcentrum.

COLOFON

Dit rapport maakt onderdeel uit van het inventarisatieproject 'Naoorlogse (steden)bouwkunst van Utrecht', dat werd uitgevoerd in het kader van de stedelijke vernieuwing. Dit onderzoek werd uitgevoerd tussen mei 2004 en juni 2006. De ruimtelijke verkenningen vonden plaats in 2004-2005.

Geraadpleegde archieven:

Het Utrechts Archief, Archief Provincie Utrecht, Nederlands Architectuurinstituut Rotterdam, Archief C. Hanekroot, Utrecht.

Opdrachtgever:

Gemeente Utrecht, afdeling Stedenbouw en Monumenten van de Dienst Stadsontwikkeling (Bettina van Santen en Mark Stafleu)

Klankbordgroep:

Marie-Thérèse van Thoor (Universiteit Utrecht), Gerrie Andela (Commissie Welstand en Monumenten), Anita Blom (Rijksdienst voor de Monumentenzorg), Saskia van der Kruit (wonen), Tanja Lazaridis (stedenbouw), Marjolein Bracht (stedenbouw), Marjolein Hillege (groen en landschap), Bettina van Santen (architectuurhistorie), Mark Stafleu (monumenten).

Onderzoeksteam:

Paul Meurs en Marinke Steenhuis
Joost Emmerik, Myrna Plomp en Lara Voerman

© Urban Fabric | Steenhuis stedenbouw/landschap
Lange Haven 9, 3111 CA Schiedam
www.urbanfabric.nl www.steenhuis-onderzoek.nl

Schiedam, juni 2006

LITERATUUR

'Experimentele woningbouw, woningen in 4 en 7 lagen', Plan 2 (1971) 3, 14-16

Ellen Gommers en Jolanka van der Perk,
Beheersplan voor Overvecht-Zuid in Utrecht, 1991

C. Hanekroot, 'Utrecht, het plan Overvecht',
Tijdschrift voor Volkshuisvesting en Stedebouw, 49
(1968) 182-188

C. Hanekroot, 'Toen en nu', De Timmerwerf, 20
(1967) 4, 1-11

W.A.H.W.M. Jansen, 'Woningbouw in Overvecht',
Tijdschrift voor Volkshuisvesting en Stedebouw, 49
(1968) 189-196

Piet Niekerk, 'Experimentele flatbewoners spelen met ruimte', Bouw 1973 931-934

A. van Overhagen, 'Bejaardenhuis Utrecht', Bouw
1973 832

'De parken van Overvecht', De Timmerwerf 25
(1972) 3, 2-4

G.J.W. Snelder, 'Bejaardenhuis Utrecht', Bouw
1973, 1394-1395.

Steld, van der, 'De vormgeving van Overvecht', De
Timmerwerf 14 (1961) 63, 2-7

Moniek de Wijer, Utrecht uitgebreid: Hoograven,
Kanaleneiland en Overvecht. Een studie naar
drie Utrechtse wijken uit de periode 1954-1973,
doctoraalscriptie, Groningen 1996.

W. Wissing, 'Stedebouwkundige notities bij twee
nieuwe steden', Tijdschrift voor Volkshuisvesting
en Stedebouw, 39 (1958) 16-20.

W. Wissing, 'Enige Nederlandse varianten op het
Radburn-principe', Tijdschrift voor Volkshuisvesting
en Stedebouw, 46 (1965) 111-114

K. v.d. Zwiep, Eksperimenteel bouwen en wonen
in Utrecht, Utrecht 1969.